

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

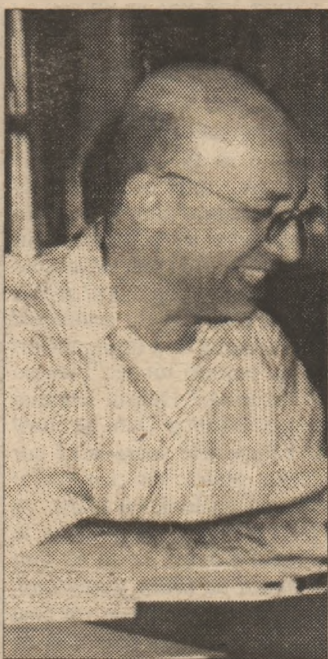
Editor: Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

Coeditor: Editura Național
Redactor-șef
Violeta Borzea

7 - 13 noiembrie 2001
(Anul XXXIV)

44

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Tony JUDT

ROMÂNIA: La fundul grămezii

(pag. 12-13, 14-15)

Al patrulea poet al „Cercului literar”

- Un eseu de Ștefan Aug. Doinaș -

(pag. 11)

Surprizele
corespondenței
proustiene

(pag. 20-21)

La o nouă
lectură:

MIRCEA
CĂRTĂRESCU

(pag. 16)

AL. PALEOLOGU -
literatură și
experiment

(pag. 15)

Apel către Europa

PUBLICĂM în paginile revistei un foarte interesant articol al lui Tony Judt despre România, apărut în numărul din 1 noiembrie din *The New York Review of Books*. Tony Judt ne cunoaște bine. A fost, de altfel, în țară de cel puțin două ori. Articolul lui este impecabil informat. Titlul original: *Romania: Bottom of the Heap* conține o expresie pe care am tradus-o literal *la fundul grămezii*, ea sugerând o poziție codașă în plutonul candidaților la UE ori un fund al sacului în care se află, claie peste grămadă, candidatele. Departe de a fi o neutră constatare a acestui fapt, articolul reprezintă un apel către Europa de a privi integrarea într-o perspectivă mai profundă și mai inteligentă decât aceea adoptată de obicei. Cum reacțiile la articol nu vor întârzia să apară, date fiind unele din aprecierile din el, mă simt obligat să pledez pentru o lectură de bună credință și fără prejudecăți.

Excepția românească la care Tony Judt se referă din capul locului este îndeobște acceptată și de către comentarii politici români. Nu e nevoie să insist nici asupra laturii politice, pusă limpede în evidență de alegerile din 2000, nici asupra celei economice, unde decalajul dintre România și restul țărilor foste comuniste este, de asemenea, vai, incontestabil. O problemă complicată și delicată este aceea legată de, spune Judt, „recâștigarea memoriei”. Pretutindeni procesul a debutat cu glorificarea trecutului de dinaintea comunismului, dar a ajuns repede la dezbateră nuanțată a punctelor sensibile și dureroase: la noi, acest al doilea stadiu „abia dacă se poate spune că a început”. În fond, impresia lui Judt coincide cu aceea a lui G.M. Tămăș și a altora. Sunt de acord că discuția n-a avut seriozitatea convenită, dar nu e drept să susținem că n-a existat. S-a purtat mai mult în presă ori cu ocazia unor colocvii și simpozioane decât în cărți. Și poate mai mult în afară decât în țară. Dar, pe lângă vocile găunoase și răsunătoare ale naționalistilor care solicitau reabilitarea lui Antonescu (în treacăt fie spus dictatura acestuia se instalează în septembrie 1940) și redescopereau cu entuziasm legionarismul, au fost mereu vocile unor intelectuali lucizi care au combătut acest tip de nostalgie și s-au aflat la standarde morale occidentale.

Același lucru trebuie observat și cu privire la confruntările ideologice de după constituirea României Mari. Tony Judt notează, pe drept cuvânt, obsesia identitară care a marcat epoca interbelică, semnalând paradoxul aparent că obsesia s-a ivit pe fondul unui procent destul de mare de minoritari (27% scrie Judt, 28,2% e cifra exactă). De altfel, mișcările antisemite sunt timpurii, în lașii de imediat după primul război, iar afirmarea extremei drepte se face viguros în deceniile ce vin. As obiecta descrierii lui Judt un lucru pe care l-am obiectat și lui Tămăș și care apare și la destui istorici români ori străini ai

interbelicului: extrema dreaptă n-a fost singura forță ideologică și politică a vremii și, după părerea mea, nici măcar aceea majoritară. Între 1923, anul democraticele constituții a regelui Ferdinand, nementionată de Judt, și 1938, când Carol al II-lea interzice partidele și alege dictatura, România a fost o țară democratică și liberală, printre puținele, dacă nu singura, dintr-o Europă Centrală și de Est sedusă de politici totalitare. Numeroși intelectuali s-au opus obscurantismului ideologic și crimei politice. Cîteva dintre marile personalități ale vremii (Eugen Lovinescu și aproape toți criticii literari de seamă, apoi, Zeletin, Ralea și alții) au polemizat cu ortodoxismul, cu dacismul, cu Garda de Fier și cu naționalismele de toate spețele. Conduita pro-occidentală este perfect identificabilă în interbelic. Cultura română majoră a epocii se naște din ea.

În parte, impresia că printre intelectualii români de odinioară au predominat cei de extremă dreaptă a fost agravată de circulația postbelică, în Occident și în SUA, a numelui lui M. Eliade și E. Cioran. Cum acestia se număraseră, în tinerețea lor românească, printre emulii lui Nae Ionescu și simpatizaseră cu Garda de Fier, trecînd ulterior sub tăcere acest lucru, s-a creat o opinie cvasigenerală defavorabilă care a coplesit dreapta judecată a rolului intelectualității românești din epocă. Publicarea *Jurnalului* lui M. Sebastian în anii din urmă a alimentat din plin o dezbateră care, după părerea mea, suferă de o parțialitate tendențioasă în reconsiderarea trecutului.

Unde articolul lui Tony Judt își dovedește cu adevărat însemnătatea și face figură discordantă cu majoritatea unor astfel de intervenții datorate străinilor este în considerațiile din capitolul al treilea, consacrat situației actuale, grevată de moștenirea comunistă, și problemelor integrării. Analiza mi se pare serioasă și corectă. „România va fi o piatră de încercare pentru Bruxelles - scrie Judt, și cei mai mulți eurocrați speră pe ascuns că aderare nu se va realiza foarte curînd”. Precizarea de la sfîrșit arată sinceritatea autorului. Deși Judt știe, ca și noi, că „în ciuda eforturilor dlui Năstase, România nu aduce prea multe Europei”, el e convins că Europa se află acum în pragul unei decizii vitale pentru ea însăși. Această decizie nu constă, pur și simplu, în *recunoașterea* locului firesc al unor țări în comunitatea europeană, ci în *crearea* unor țări europene dintre acelea care, ca România, se găsesc în situații dramatice sau chiar critice, urmare a durtății regimurilor comuniste naționale, ca și a erorilor comise de guvernanți după căderea lor.

Acest final este important. El este motivul pentru care cred că articolul lui Judt trebuie citit ca un apel către Europa și ca o pledoarie pentru o Românie deseori sever, dar drept judecată în cuprinsul lui.

CONTRAFORTde *Mircea Mihăieș*

Sentimentul românesc al „procesului etapei”

DIN când în când, parcă tot mai des, câte un neisprăvit se trezește vorbind, iar subiectul e același: cum ar pune el mâna pe pistol și cum ar face ordine. Patentul îi aparține, cel puțin cronologic, lui Vadim Tudor. În timpul campaniei electorale trecute, „tribunul” își propunea să guverneze cu mitraliera. Astăzi, din Oltenia, unul cu sprâncene înfloritoare anunță că n-ar avea plăcere mai mare decât să-i împuște pe ziariști. Nenorocitul e un fel de patron sau finanțator al unei echipe de fotbal locale, ajunsă și ea ca vai de lume. Habar n-am cine este și ce vrea individul, dar mi-am adus aminte că l-am văzut de vreo câteva ori la televizor și cu greu mi-am înfrânt greața în fața aroganței și a mârlandiei ce emanau prin toți porii săi negri-cioși.

Până la urmă, problema nu sunt oamenii de această teapă. Problema sunt cei care-i promovează prin posturile lor de televiziune. Vadim face de-o viață același circ jenant, înșă abia în ultimii ani a început să-l bage lumea în seamă. Personaje sinistre precum mahărul oltean există de când lumea, dar abia după ce-au monopolizat emisiunile de fotbal ale canalelor de televiziune au devenit notorii. E un specific național ca înainte de a deveni personaje publice diverși demagogi să fi trecut pe la ziare, emisiuni sau rubrici de sport. Și Paunescu, și Vadim au comentat, la începuturile lor, meciuri de fotbal. Nu știu dacă din pasiune sau pentru că linguşindu-se pe lângă generalii de armată și securitate ce patronau acest sport prindeau și ei o deplasare, mai ciuguleau o diurnă, mai aduceau pe șest în țară o casetă video (porno sau creștină — doar istoria ne va lămuri!)

În orice caz, contactul cu acea lume — coruptă până-n maduva oaselor — i-a inspirat pe „marii patrioți de azi” sau, dimpotrivă, erau atrași ca un magnet de ea pentru că erau alcătuiți din aceeași materie primă. N-am să obosesc spunând că România va deveni o țară normală atunci când cluburile Steaua și Dinamo vor ieși de sub tutela guvernamentală și vor intra în competiție pentru sponsorizări în rând cu celelalte cluburi din țară. În condițiile actuale — ca și în cele trecute, când clubul din Scornicești se transformase, peste noapte, dintr-o echipă de imas într-una de nivel „european” — orice șef de comisariat poate înrola orice fotbalist promițător și orice milițian găsește mijloace de presiune pentru a racola tinerele talente. Așa a fost sub comuniști, așa e și astăzi.

Vechea logică face ravagii în continuare. O trecere pe la emisiunile specializate în bârfe fotbalistice e mai eficientă decât orice campanie electorală. Datul cu părerea, bătutul pe burtă, grohăielile așa-zis ironice, etalarea ciocoiască a unor toalete sfidătoare atât prin preț, cât și pentru felul țipător în care stau pe acești inși cu totul depășiți de rolurile jucate alcătuesc o alchimie respingătoare. Oameni pentru care gramatica română e un dușman de moarte își rup limba, incapabili să articuleze fie și cea mai plăpândă idee. Și totuși, lumea urmărește cu entuziasm aceste emisiuni. Nu pentru adevăratele fundamentale rostite acolo, ci pentru că regăsește în ele un ideal secret: cel al topimii parvenite.

Alintându-se cu porecle și diminutive în cel mai bun caz caraghioase („Pinalti”, „Corleone”, „Mister”, „Il Luce”, „Săgeată”, „Briliantul” — acesta din urmă un jucător din care minge sare ca din zidul de beton — și alte bazaconii ce evocă aspirațiile interlope ale acestei para-lumi proiectate în lumina tare a vedetariatului) avatarii lui Găgă își imaginează că dacă au câștigat bani dând cu piciorul în minge își pot per-

mite orice. Singura lor contribuție majoră se vede în prăbușirea nivelului de cultură al țării. Validați prin prezența alături de oameni cu ceva știință de carte, maidanezii de ieri se cred marile personalități ale țării. Te pomenești că și sunt!

Dacă un Rică Răducănu fusese cândva un personaj pitoresc, împreună cu care puteai petrece o oră agreabilă, mă întreb ce satisfacție poți avea să respiri același aer cu Gigi Nețoiu sau cu cinișii afaceriști din clanul Becali. Dar de ce să mă mir? Când președintele unui partid cu o doctrină onorabilă stă umăr la umăr cu Funar și depune smerit flori la statuia nu știu cărei personalități liberale, te cam încearcă un sentiment de „procesul etapei”! Chiar e musai ca oameni presupus onești să transfere o parte din prestigiul lor asupra leprelor? Nevoia de succes ieftin și imediat torpilează rațiunea, iar datul poalelor peste cap oricând și în prezența oricui fac din scena publică o tabula rasa.

Comentatorul de sport a fost și pe vremea comunismului un model al succesului. Astăzi, el este un model existențial. Inșinuanti și ciniști, pricepuți la intrigării joase (chiar și atunci când articulează cuvintele de parc-ar avea gomboți cu prune în gură) n-au plăcere mai mare decât să-i vadă încaierându-se pe derbedeii cu morgă invitați la kilometricele talk-show-uri ce țin nația trează până la orele mici. Uitând că la poarta televiziunii îi așteaptă Mercedes-urile, haidamacii își amintesc de copilăria petrecută în căruțe cu coviltir și să te ții, nenică, limbaj și educație! Spre deliciul boborului ambetat de excitațiune și revanșă: „Le-a zis-o de la obraz, neicușorul!” Singura necunoscută a propoziției e partea cu obrazul.

Și astfel, din talk-show în talk-show, observi că nația s-a nivelat binișor — în jos, cam la nivelul șanturilor din Giulești. Senatorii ajung să vorbească asemenea birjarilor, miniștrii precum femeile de serviciu, universitarii ca Trăznea lui Ion Creangă, cântărețele precum traseistele din Pantelimon, generalii asemenea clienților de la Spitalul 9 și toți ca „Pinalti” sau „Corleone”. Incompetență, proștie și mitocănie a existat dintotdeauna în România. Inșă numai azi ele au ocupat prim-planul vieții publice, instituind norme comportamentale și devenind formulele existențiale cvasi-unanim acceptate.

Pe vremea lui Ceaușescu, topărlanii hiper-mediatizați de astăzi erau ținuți pe la muncile de jos: care cu agricultura prin județ, care purtător de bulan la intersecțiile aglomerate, care lacheu ideologic de mâna a șaptea. Era de neimaginat să-l vezi pe-un M. Ungheanu dând din fleanca în Marea Adunare Națională. Sau pe Florescu, etern pupincurist al dictatorilor, să aibă un cuvânt greu de spus într-o comisie parlamentară a culturii. Care cultură toa’ secretar-cu-propaganda? Cultura allora de le purtați ’mnea-voastră trena — adică analfabetele Elena și Gâdea?! Și atunci, să ne mai mirăm că suntem taxați drept o țară de troglodiți? Ca avem o civilizație în care e de la sine înțeles că bucătarul cu degetul puoind frământă dezinvolt aluatul prăjiturilor pentru cofetăria cutărui orașel din Moldova? Ca abandonul copiilor a atins cote everestice ale dezinvolvurii? Ca bătaia orbească, jaful, violul, sudalma descreierate au ajuns modalitățile predilecte de dialog social?

Adevărul e că văzând toate aceste figuri din altă lume — Nețoiu, Florescu, Dragomir — îți vine să dai cu pumnul. Te opresc doar cei două sute douăzeci de volți ai televizorului, pentru că de cei șapte ani de-acasă cine mai știe? Poate șapte ani de pușcărie!

POST-RESTANTde *Constanța Buzea*

ABIA absolvent de liceu, oferiți suficient de multe dovezi ca să vă îndemn să nu părăsiți nicio-dată zona fertilă, preponderent dur constatativă, unde de pe acum, ca plante hrănace și promițătoare, poemele dvs. trimit înfrigorătoare vibrații spre trecători. Câteva exemple: „*Orașul ingerilor*” aici fiecare imi știe povestea/ și toți merg cu aripile plecate./ Aici fiecare e propria-i/ biserică/ și toți sunt și biserica mea./ Aici recunoști în fiecare/ figuri grosolane/ de ingeri, sculptate în umbra./ M-am săturat să găsec scuze pentru vecini. Viața e și opera mea”; „*Câteodată simt* cum viața/ mă lasă în urmă./ plutind pe un ocean de frig./ Coconul se sparge:/ marele experiment al vreunui/ Frankenstein nebun./ Mai vreau un strop, doar unul./ din giganticul spasm/ de păianjen pe moarte/ al vieții”; „Un ecou de sânge/ ma surprinde/ în poziția de drepti./ Vestmânt funerar/ și răsete isterice/ din cavoul deschis./ Buzele tale intr-ale mele./ ochii tăi intr-ai mei./ corpul tău intr-al meu./...”; „*Pirați pe uscat*/ clatinând aiurea/ piciorul de lemn./ Ferocele tigrul/ în canalizarea/ murdară și/ pene din aripi de Pegas/ pe covorul din/ sufragerie./ Suflet arzând/ moare de hipotermie/ în/ ghețurile iadului”; „*Glacial*” Spini de gheață/ mă acoperă cu arzânda lor imbrașare/ Ascuțita mea speranță:/ nud cu fiorduri/ natură moartă cu aisberg./ Cristalele din fereastră/ sunt prea regulate/ și mă seduc/ cu perfecțiunea rece”; „*Enigme*” Nu trebuie să fii înțelept/ ca să iubești o enigmă./ dar acum/ când lupta din mine reappare./ între ceară și oțel./ între corn și aripă./ între norii de foc/ și norii de gheață./ acum/ simt mai anarhic în sânge/ satanice mistere și sfinte răspunsuri”; „*Meandre*” Rătăcit între figurile de piatră/ în ziua celor o mie de păsări/ visele sunt cele mai fidele/ indica-toare./ Stânga și apoi drept înainte./ leacul sigur pentru bolnavii de iluzii/ și pictorii de vitralii./ O mare, un munte și apoi încă o mare./ Dă-ți singur seama că/ Viața e doar un punct de plecare.”; „*Flower power*” Dezagregarea împărățiilor/ în ochi duioși de nălucă vagabondă./ Fantome revin în parcuri uitate./ Picasso în coșmarul liniilor curbe/ și Mozart la chitara electrică./ Delirul creației provoacă onora/ doar ameteală și greață.”; „*Cronica Urșitoarelor*” Qchi de flori/ și ochi de lună/ curs pe mori./ Somn! Matragnă./ Limpede de soare-nor./ cor mort-viu, nemuritor/ șarpe cu o stea pe umeri./ Piatră-n piatră, sar cu rumeni/ Gangsteri cu buchete, ere./ Buchetiere, mitraliere/ Grajd cu luni, cu marți, cu miercuri./ plâns pe tobă, ars cu cercuri./ Lumi cu vineri și cu joi./ Sfere curg, le trag doi boi./ Om retors, setos și moale./ ai picat din cerul moale./ ...” Și nu sunt acestea toate care ar merita să fie transcrise aici. *Drumul pe drum, Exercițiul, Love song, Paradis în croșetare*, cu discurs bogat, jocuri serioase care-și vor găsi locul într-un sumar de carte de debut, totuși norocos cine știe când. Felicitări de pe-acum. (Cosmin Maricari, Câmpulung Moldovenesc). ✉ Păcat de firea dvs. meticuloasă, ordonată. Exagerând, cu un fel de avaritie în a aduna și pastra, legate în șină, banalități, amintiri, lacrimi, probabil relicve ale unei suferințe din dragoste, nu știu, dați de banuit că nici nu vă trece prin minte cât de departe sunteți de fapt de poezie. Îmi pare rău să vă spun, și ar fi păcat să nu înțelegeți demersul meu de a vă descuraja energic. Scrieți în continuare, dacă asta vă mângâie, dar numai pentru sufletul dvs. care se mulțumește cu atât de puțin. Din cât mi-am dat seama, sunteți o prezentă delicată și frumoasă, cu excelente rezultate în profesia aleasă, realizată admirabil ca mamă a trei copii. La capitolul pasiuni semnalați următoarele: „Scrișul. Finalizate 7 manuscrise dintre care unul publicat sub denumirea *Regăsire*, în revista *Întâmplări adevărate* - Alex Springer Editura SRI 1999, supliment gratuit, alături de câteva articole *Lectura*”. Pe *névé*, oricine se poate declara impresionat de acestea. Nu vreau să vă mint, numai și numai pentru a fi și tandră politicoasă. În fond aș putea să mă întreb de ce mi-ați trimis tocmai mie textele cele mai lacrimogene, cele mai nerealizate artistic, cele care vă descalifică brutal și definitiv? Nu cred că mi-aș dori să vă citesc proza, chiar dacă imi dați asigurări că stați „mai bine la acest capitol”. Undeva, vă declarați nesiguranța care v-a măcinat încă de la început. Instinctul a funcționat corect, dar ce folos. Depașiți-vă naivitatea, nepriceperea și nu vă mai expuneți cu întrebări și versuri de o puerilitate strigătoare la cer: „De ce există lacrimi de durere/ La fiecare pas pe care-l faci/ de ce doar boli, tristețe, plânsete/ ce-ți face (sic!) inima de game/ Pe străzi, pe uliți, peste tot?/ De ce o copii ce sufletul distruge (sic!)/ Când nimeni o privire nu-i aruncă?/ De ce o lume crudă și-arată colții tot mai mult/ Și inima-nghetată de parcă-i turbat vânt?/ De ce atâtea lacrimi, durere și doar boli”... (Carmen Nedelea, București)

România literară

Director: **Nicolae Manolescu**

Redactia: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Nina Pruteanu, Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația „România literară”, Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Mihai Minulescu.

e-mail: romlit@romlit.ro<http://www.romlit.ro>

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii și Cultelor.

Coeditor: Editura Național - Director general: Dan Chiriac

Frica de normalitate

PRIVESC rar la televizor. Asta mă menține calm și echilibrat. Am constatat că știrile zilnice despre crime oribile, violuri și incesturi, ca și *talk-show*-urile pe teme politice, au asupra mea un efect bulversant, la fel de nociv ca filmele cu violență. Rascolesc aceleași instincte primare, agresive. Sau poate că tocmai acesta o fi rostul lor? Nu știu și n-aș vrea să vorbesc despre ce nu știu. În orice caz, o formă de abuz din partea celor care ni le bagă pe gît seară de seară.

Dincolo de faptul că, atunci cînd nu plictisește, oripilează, televizorul prezintă însă și unele mici avantaje. De exemplu, telenovelele te scutesc de efortul de a gândi. Asta ar explica succesul lor enorm în rîndurile acelor categorii de public pentru care efortul de a gândi este o pedeapsă. Uneori îmi vine să cred că tocmai pentru asta au inventat românii o Revoluție. "Omului nou" propovăduit de ideologia comunistă i-a luat locul Omul-conductă - prin care trece mîncarea de la bucatărie la closet, cu un mic ocol prin fața televizorului. Să mai adaug că e vorba de unul și același om?

Dar să nu fim malițioși degeaba. Există - ce-i drept, din ce în ce mai rar - emisiuni al căror bilanț este mai curînd pozitiv. Cine nu-și amintește cu nostalgie de "seratele" regretatului Iosif Sava? Firește, nu totul era perfect. Din multe puncte de vedere, seratele lui muzicale erau criticabile, mai ales dacă le aplicam criteriile de performanță culturală la care se raporta însuși realizatorul lor. Dar, dincolo de orice neajunsuri, astfel de emisiuni făceau o bună propagandă valorilor reale din cele mai diverse domenii, propuneau un dialog civilizat, formator de atitudine civică, se constituiau într-un veritabil curs de educare a libertății - pe care nici Tuca-show, nici meciurile de fotbal, nici Festivalul "Cerbul de aur" nu-l vor putea suplini vreodată.

Știm foarte bine ce a urmat. Cînd

CDR-ul lui Diaconescu și Quintus a ajuns la putere, una din primele măsuri luate de Televiziunea Română a fost demiterea prin pensionare a lui Iosif Sava și suspendarea emisiunilor sale. Omul a avut decența să moară la puțina vreme după asta.

UNA din puținele emisiuni la care mă uitam, de cîteva luni încoace, era "Orient-Expres", pe Antena 1. Se difuza sîmbăta după-amiază, într-un interval convenabil. Avea un realizator cu idei și invitați de marcă. Îndrăznesc să presupun că avea și o audiență bună - căci mulți dintre amicii și cunoscuții mei o urmăreau, îmi vorbeau despre ea. Stelian Tanase, cel care concepea și modera întîlnirile din "Orient-Expres", aproape că-mi vindecase nostalgia după emisiunile lui Iosif Sava. Mai puțin histrionic decît predecesorul său, Stelian Tanase era, în compensație, un mai atent ascultător al invitaților săi. Prezența lui era discretă, și totuși nu de puține ori pregnantă. Știa să conducă un dialog, să strunească excesele cutarui invitat prea temperamental, să stimuleze confesiunile altuia prea timid. Ajungea repede la tema și revenea la ea cu iscusință, atunci cînd înclinația spre divagație a interlocutorului amenința ritmul emisiunii. Mai presus de toate acestea, Stelian Tanase era - este! - un om cu idei. În ciuda aparențelor, oamenii cu idei nu sînt prea mulți. Mai ales cu idei de televiziune. În plus, cartea lui de vizită îl recomandă cu prisosință tocmai pentru o astfel de emisiune, accesibilă unor largi segmente de public, dar în același timp de un bun nivel cultural. Căci Stelian Tanase este un scriitor de primă mîna, autor a peste zece cărți, și totodată un excelent jurnalist (a fost redactor-șef al revistei "22", acum editează revista de analiză "Sfera Politicii"), are experiența directă a acțiunii politice, dobîndită în primii ani ai deceniului trecut, cînd a fost deopotrivă agitator de strada

și parlamentar. Dar nu-i lipsește nici capacitatea de abstractizare și conceptualizare - în această privință, este suficient să amintesc faptul că a obținut un doctorat în științe politice și că a susținut numeroase conferințe în instituții academice prestigioase din SUA. Astfel că intuiția scriitorului se combină în proporția ideală cu spiritul de inițiativă al omului empiric și cu vocația analitică a observatorului social și politic.

Nu cred că-i cazul să-i înalț aici statuie. Ajunge doar să spun că, fără să fie vreun nou geniu al românilor, Stelian Tanase era, la "Orient-Expres", omul potrivit la locul potrivit, lucru de care s-au putut convinge toți cei care au urmărit acea emisiune. Dovadă, numeroase distincții obținute: premiul pentru *talk-show* al Clubului Român de Presă; premiul special al Asociației Profesioniștilor din Televiziunea Română (APTR); premiul revistei "Capital"; menționarea în Raportul Delegației Comisiei Europene pentru Audiovizual a emisiunii "Orient-Expres" ca fiind cea mai apropiată de standardele europene...

- Da? Păi, dacă-i așa, hai s-o desființăm! Gasim noi un motiv... De exemplu, că nu rentează din punct de vedere financiar.

Cam acesta e modul nostru de a judeca, devenit oarecum tradițional. Într-o societate în care mai toate merg anapoda, de îndată ce un lucru începe să meargă normal, facem tot ce e posibil să-l dăm peste cap. Nici din punct de vedere financiar, "Orient-Expres" n-a fost o afacere proastă pentru Antena 1, căci realizatorul ei i-a găsit un sponsor puternic la BNR. Totuși, asta n-a împiedicat eliminarea emisiunii cu pricina din grila de programe. Pur și simplu, fiindcă deranja pe cineva. Încerc să determin pe cine anume - și uite că nu reușesc. Mai ales că e vorba de un post de televiziune particular, nu de televiziunea așa-zis publică. Sau poate că Antena 1 a devenit postul de televiziune al vreunui partid? Revenit

de curînd la guvernare? Și care, întîmplător, se numea pe vremuri PDSR?

Emisiunea lui Stelian Tanase nu avea cîtuși de puțin *parti-pris*-uri politice. Dimpotrivă, promova toleranța, moderația judecăților, dialogul întemeiat pe argumente - într-un cuvînt, normalitatea! Îmi vine să cred că tocmai de aceea a fost scoasă din grila. De vreo cincizeci de ani, în societatea românească persistă aceasta frică de normalitate - mai cu seamă la nivelul factorilor politici, dar nu numai acolo. A gândi normal, a spune ce gîndești, a face așa cum spui, iată lucruri pe care majoritatea românilor le refuză cu îndîrjire, fie că sînt oameni politici, oameni de afaceri, sau oameni de cultură. Mi s-ar fi părut normal ca, în condițiile descrise mai sus, macar intelectualii să ia atitudine. Sau macar aceia dintre ei care se considera reprezentativi ai societății civile, formatori de opinie. Indiferent de atitudinea lor personală față de Stelian Tanase, aici se pune o problemă de responsabilitate și, nu mai puțin, de competență socială. Dar se pare că nici pe intelectualii români nu-i mai indignează nimic - și acest lucru nu e doar foarte trist, ci e și foarte grav. Deoarece indică o anumită uzură a percepției anormalului, începutul adaptării lor la anormalitate. Și mai indică faptul că lecția învățată în timpul regimului comunist nu a folosit la nimic.

Încă nu e tîrziu ca elitele intelectuale, printre care se numără destui oameni de decizie, să reacționeze. Nu e prea tîrziu pentru ca emisiunea lui Stelian Tanase să fie preluată de un alt post de televiziune, eventual chiar de TVR. Pentru aceasta, însă, ar trebui ca intelectualii, de orice culoare politică, să manifeste, în sfîrșit, un minim de solidaritate intelectuală. Altfel, riscăm să ne trezim cu formatori de opinie de talia unui Pavel Coruț sau a paranormalului Ion Iugui. Și atunci, de ce să ne mirăm dacă poporul va vota cu Vadim Tudor?

Petru Cimpoșu

SCRISORI PORTUGHEZE

de Mihai Zamfir

IUBIRE

POȚI oare iubi o țară așa cum iubești o ființă umană? Mai elocventă decît savante considerații teoretice mi se pare contemplarea unui caz concret.

Pentru Români, Portugalia nu-i nici atît de departe, nici atît de necunoscută cum s-ar putea crede. La prima vedere, totul ar trebui să ne despartă: distanța geografică, necunoașterea reciprocă, raritatea contactelor directe, diferențele enorme de climă, vegetație, orizont. Portugalia trăiește în altă lume, la propriu și la figurat.

Există însă Români care s-au îndrăgostit, cu foarte mulți ani în urma, de Portugalia, în mod explicabil și aparent absurd. Au învățat artizanal limba portugheză, au absorbit prin toți porii ocazionale ecouri culturale ce soseau pînă la noi din îndepărtata Iberie, transformînd cele cîteva reviste portugheze găsite întîmplător în talismane informative, păstrate cu grijă, citite pînă la ultimul rînd. Au ajuns astfel să știe multe lucruri despre portugheză și despre Portugalia. Mult mai tîrziu, cînd zidurile vizibile și invizibile ale comunismului s-au prăbușit, acești impenitent îndrăgostiți de Portugalia,

care trecuseră de mult de prima tinerețe, au ajuns finalmente în țara visată.

Confruntarea cu țara la care ai visat zeci de ani, pe care ai cunoscut-o din cărți și din imagini, înseamnă - în majoritatea covârșitoare a cazurilor - o decepție cumplită; iubirea la distanță (provensalul *amor de lonh*) prezintă incomensurabilul avantaj de a te păstra în contact doar cu imaterialul, cu promisiunea; coborîrea pe pămînt implică riscul grav al prăbușirii visului.

În situații excepționale, chiar și intrarea în lumea materială poate prelunge iluzia. Se întîmplă foarte rar, dar se întîmplă! Poetul care se îndrăgostise de Portugalia în studenție, care a învățat portugheză pe furis, care și-a agrementat iubirea atașîndu-se cu tot sufletul de muzica portugheză (poetul nostru e și muzician, pasionat de jazz), poetul, deci, atinge în cele din urmă Portugalia. Pare de necrezut, dar la el visul - în loc să se întrerupă - a continuat sub diferite forme. A întîlnit în Portugalia doar ceea ce a dorit să întîlnească.

Dovadă supremă de continuitate: ce credeți că a făcut, în cele cîteva luni de bursă portugheză, poetul român ajuns la Lisabona? A scris, în limba engleză, o Istorie a jazzului portughez, cea dintîi, deoarece portughezii înșiși n-o facuseră pînă atunci. Pentru ca o asemenea istorie să existe, a trebuit ca un Român să vină la Lisabona. Ca acesta să pună la contribuție toate sursele portugheze și străine, să scrie respectiva istorie - și nu în portugheză, ci în engleză, pentru ca rodul investigațiilor sale să poată fi universal receptat. Și încă

o precizare: această primă Istorie a jazzului portughez n-a fost tipărită în țara direct interesată, adică în Portugalia (la capitolul taraganelilor și al absurdului administrativ, Români și Portughezii sunt frați bunii). Cartea a văzut lumina tiparului în România, la Cluj, aproape pe banii autorului însuși. Volumul *Jazz Connections in Portugal* (Cluj, Alfa, 2001) se găsește acum pe piață și poate fi consultat de orice amator în materie.

Poetul, poliglotul și muzicianul Virgil Mihaiu - că despre el este vorba - se poate considera, în cele din urmă, norocos: iubirea sa pentru Portugalia (datînd de peste treizeci de ani) n-a fost respinsă de obiectul iubirii, ci doar acceptată parțial, așa cum se întîmplă în toate cuplurile. Țara Lusitană i-a dat Românului ceva bani (o modestă bursă de cîteva luni) și, cu asta, a considerat că și-a făcut pe deplin datoria; lucrarea pe care Românul i-a închinat-o, propaganda implicită făcută cu acest prilej muzicii și culturii portugheze, au fost apreciate, probabil, drept omagii firești.

Ca mereu în asemenea ocazii, Românul Virgil Mihaiu a rămas cel fericit, iar Portugalia - cea superior indiferentă.

Fapt curios, dar încurajator pentru speța umană: oricare ar fi obiectul iubirii (în cazul de față, o țară, o cultură), se va verifica veșnic străvechea lege a cuplului, după o împărțire predestinată a rolurilor: în iubire, există întotdeauna unul care iubește și altul care se lasă iubit.

LECTURI LA ZI

de Marius Chivu

Jurnal de portrete

PRIMA impresie de lectură a acestui jurnal-dicționar (portretele sunt ordonate parodic la final după tehnica indexului alfabetic și reproducerea primelor cuvinte ale textului) este aceea că autorul, sarcastic și rautacios ca un puști, plătește postum poliție. Deși incomod pentru unii, jocul este absolut unul literar. Costache Olareanu nu-și cenzurează sentimentele sau amintirile: "modalitatea folosită ține de exercitarea jurnalului. Portretele unora sunt rezultatul unei singure întâlniri, al altora opera o viață întreaga. Diferențele, în acest caz, nu mai contează, ci doar intenția de a strfulgera un detaliu, a lipi o etichetă pe câte un amanunt semnificativ". (p. 5)

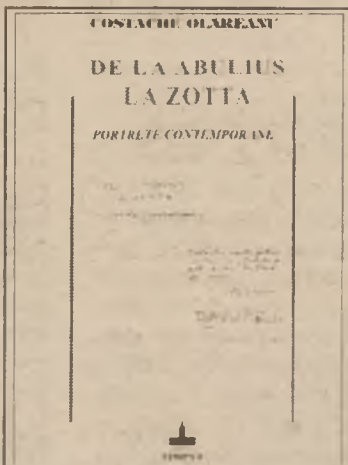
Cum viața este invadată deseori de ficțiune, un singur element este de-ajuns pentru scriitor să construiască în jurul lui un portret caricatural. Fiecare personaj îi inspira lui Costache Olareanu un corespondent dintr-un alt regn, amintind de omul mecanomorf al lui Umuz, fără a ieși, însă, din sfera comparației metaforice. Absurdul, aici, este doar impresia de care autorul se folosește pentru a contura portretul cât mai plastic dar, în același timp, și cât mai potrivit. Eugen Atanasiu "are o formă de pește cu ochelari", "Un om merge repede, intra într-o încăpere, apoi în alta, vrea să tragă ușa după el dar își prinde capul în ea. "Ce rămâne din acest cap este chiar chipul lui Ov.S. Crohmalniceanu", I. Frunzetti este "un tirbușon învârtit în scoarța unui copac", "Florian Gaba este un film dat cu încetătorul", Eugen Noveanu este "un cap de Lenin pus pe un trup de taietor de lemne", "Imaginați-vă un cap de șobolan cu palariie și cravata la gât. Și mai imaginați-vă un costum de haine tavalit prin praf, calcat de șenilele unui tractor, pus să-l ude ploile unui întreg sezon, apoi întins la uscat pe garduri și îmbrăcat direct pe piele. Acesta e Vasile Ștefănescu", "Un animal ciudat, perfect împărțit în două" este Tudor Țopa, iar I. Verdeș pare "foarte gonflabil" etc.

Alteori portretele se conturează prin acumulari, prin suspendarea realului și imaginarea unor povești: "După ce au fost făcute și brațele, și picioarele, și bustul, și unghiile, și capul, la sfârșit de tot s-a constatat că nu i se puseseră ochii. În magazine nu mai erau decât globuri oculare pentru vietăți de noapte, bufnițe, lilieci și alte animale." (p. 148) și tot așa până când portretul lui Eugen Simion capătă contur sub ochii noștri.

Pe lângă numeroase persoane din lumea literară găsim în aceasta galerie de portrete și un acorder de orgă, un orb cu ziare, un ghid de la Putna, o cântăreață goală sau un debitant de la tribunal. Impresia vizuală, însă, nu este singurul criteriu al selecției "modelului". Uneori, Costache Olareanu este legat de personajul său printr-o poveste iar "portretele" se transformă pe neașteptate în mici proze cu eroi.

În "discuția" pe care o poartă cu Golopența, personajul care îi urmărește indeaproape scrisul - de fapt, un alter ego al autorului - scriitorul îi împărtășește "poetica" portretisticii sale: "Mai întâi și-n-tâi, ma concentrez cât pot asupra persoanei în cauză, caut să-mi amintesc toate faptele și întâmplările legate de ea, să-i refac în minte trasaturile fetei, gesturile. La unii constat că am foarte multe lucruri de spus, la alții foarte puține sau deloc." (p. 82)

Savoarea acestor portrete în cuvinte egalează hazul caricaturilor din linii și culorile ale lui Ștefan Popa-Popas. Cu deosebirea că aici efectul nu se diminuează dacă nu

Costache Olareanu - *De la Abulius la Zotta* - portrete contemporane, ediție îngrijită de Constantin D. Donose, cu o postfață de Theodor Codreanu, colecția "Document", Editura "Timpul", Iași, 2000, 208 p., 65.000 lei.

cunoști persoana în cauză. Portretele contemporane sunt, de fapt, personaje care au populat spațiul nedefinit dintre viața și ficțiunea scriitorului Costache Olareanu.

Însemnări de peste Ocean

VOLUMUL de față adună între copertele sale pagini de jurnal și texte critice, evocări sau proză scurta aparute în perioada 1966-1970 în revistele *Credința*, *Vremea* și în caseta de literatură *Noi*, scoasă de Valeriu Anania în America pe când activa ca reprezentant pentru relațiile interbisericești în cadrul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din America și Canada.

Departarea de țară și dorul greu de stăpânit și departe de a fi o "abstracție" transformă puținele pagini de jurnal în notații mai mult sau mai puțin literare, menite să restabilească și să mențină un contact cultural cu ceea ce se întâmplă acasă: "Citesc că Șerban Cioculescu a propus publicarea jurnalului intim al lui Gala Galaction" și "A încetat din viață Vasiliu Birlic. Iată un om pe care nu mi-l pot imagina mort fara să simt că-i profanez memoria" sau "Din țara, două vești napraznice: s-au stins, unul după altul, Vladimir Streinu și Petru Comarnescu. Nu mai sunt! Prietenii plâng, presa pare consternată - 9 dec. 1970 (Detroit)."

Acasă, însă, nu înseamnă doar România, ci orice loc unde traiesc și se fac cunoscuți românii. Primirea lui Eugen Ionescu în Academia Franceză îi prilejuiește lui Valeriu Anania câteva amintiri despre autorul *Rinocerilor* și despre Anton Holban, cărora le-a fost elev. Paralela pe care o face între cei doi merita urmărită: "Holban avea o obsedantă spaimă de moarte, lui Ionescu îi era frică fragilitate. Holban ambiționa să nu moară (și a murit), Ionescu se jura să trăiască (și a trăit). Holban tremura ca un om, Ionescu se cutremura ca un creator. Holban avea oroare de groapa (a dorit și a fost incinerat), Ionescu s-a temut de uitare (a dorit și s-a umplut de scandal). O angoasă exista, fără indoială, și la unul și la altul" (p. 17).

Deși mărturiseste deseori că nu deține aparatul critic necesar, Valeriu Anania nu poate să nu scrie despre cărțile unor români, apărute acasă sau cine știe unde în lume și în limbi străine pe care nu le cunoaște. Sincer până la capăt, nu poți să nu-l crezi pe cuvânt. Cu atât mai mult nu-i sunt străine prezențele culturale românești pe tărâm american: o expoziție Brâncuș, ansamblul folcloric "Ciocâr-

lia", corul Madrigal ș.a., în fond, jurnalul nefiind deloc unul intim ci de uzanță publică (așa-zisele pagini de jurnal sunt publicate periodic în revista), un pretext de a face cunoscut într-o formulă mai personală puținele lucruri care îi leaga de "acasă" pe cei "de dincolo de ape". Deseori, Valeriu Anania este dezamăgit de felul în care românii nu se sprijină reciproc și nu știu să-și "vândă" peste hotare valorile culturale.

Depărtării și înstrăinării spațiale îi corespunde și una prețioasă. Cartea se încheie cu câteva Meditații pe urme hristice. De ce scrie Valeriu Anania? Aflăm din răspunsul la o anchetă publicată la mijlocul anilor '80: "N-am avut niciodată sentimentul că am să mor dacă nu voi scrie cutare pagină sau cutare operă. Aș crede însă că fără ele viața mea ar fi mai tristă; foarte tristă, vecina cu neîmplinirea" (p. 135)

De dincolo de ape este al treilea volum de publicistică care vine să contureze portretul literar al lui Valeriu Anania.

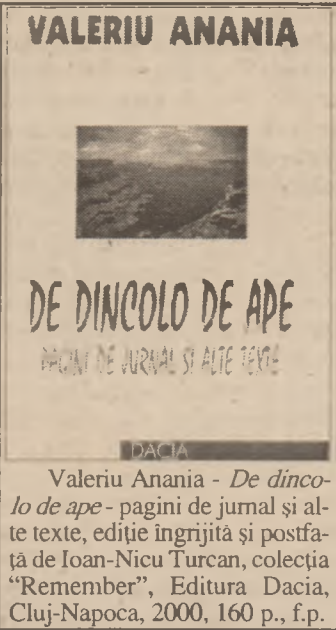
Labirintul scrisului

PE SCURT, Aura Christi *Labirintul exilului* o analiză a formelor pe care le ia exilul în opera unor poeți. Spun "pe scurt" și "încearcă" pentru că voluminosul volum pe care îl avem în față, o culegere de eseuri născute în paginile revistei "Contemporanul. Ideea Europeană", este, de fapt, altceva. Sa vedem ce anume.

Pasionată de poezie (ea însăși poeta) și vorbitoare de limba rusă, eseurile încep prin a fi prelungite incursiuni în opera poetică a cinci poeți ruși: Esenin, Tsvetaeva, Ahmatova, Pasternak și Maiakovski. Aura Christi mărturisește încă de la început că nu poate scrie despre un scriitor dacă nu ține "realmente" la opera lui. Aici trebuie căutat eșecul cărții de față. Autoarea ține prea mult la poezii despre care scrie pentru a putea susține un discurs clar, limpede, coerent. Poeta scrie despre poezie cu poezie și are pretenția de a fi relevantă: "...Un vechi regret imposibil de «stăpânit», același regret ca un vultur ciocănind în geamul invizibil de după coaste, ca o vrăbie albă, încarcerată într-o colivie de fier, încercând să învețe a zbura... Regretul de a nu fi în stare să aflăm cum rezistă un scriitor"...etc. (p. 201)

Marele nenoroc al cititorului este că poeta cunoaște serios lirica rusească, multe dintre ideile ei sunt interesante și destule ipoteze merita urmărite în analiza lor. De fapt, situația seamănă cu ceea ce autoarea însăși spune la un moment dat: "Și chiar dacă gaseam pe alocuri câte un vers mai reușit.../ acesta se sufoca realmente de celelalte: false, goale, lipsite de stofă, de sevă..." (p. 181).

Maniera în care își construiește eseurile denotă, de prea multe ori, un entuziasm naiv și necontrolat de începător. Textele Aurei Christi abundă în nume care cu greu pot sta alături atunci

Valeriu Anania - *De dincolo de ape* - pagini de jurnal și alte texte, ediție îngrijită și postfață de Ioan-Nicu Turcan, colecția "Remember", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, 160 p., f.p.

Aura Christi - *Labirintul exilului* - eseuri, prefață de Nicolae Balota, Editura "Crater", București, 2000, 424 p., f.p.

când îți propui să scrii despre motivul exilului în poezia rusa. Furată de propriile divagații autoarea amestecă rau lucrurile. Balzac, Heidegger, Sf. Augustin, Ulici, Dali, Homer, Cicero, Th. Hardy, Bacovia, Hesse, Breban (evident) etc. etc. se succed cu repeziciune, confuz, aproape superficial, într-o suprațoare și obositoare etalare orgolioasă de cunoștințe literare: "La Blaga «pura veșnicie absolută», - *imponderabilul*, - e sufletul ce este greu. «Nemurirea sufletului», cum scrie în *Vorbiri în-singurate fiul lacrimilor* fericitei Monica, Sf. Augustin. Îngustarea vederii, convertirea la *religia eului*, o exersează fichteianul Novalis «Nu este oare universul în noi [...]»" (p. 108).

"Ce trib de zei" exclamă Aura Christi și înghesuie pe fiecare pagină cuvinte mari care afundă și mai mult esul în obscuritate: "absolut", "limanurile supraomului", "miraculos", "olimp", "tectonica" primordială a ființei, "infinit", "idealitate" etc. Patetică, exaltată, orbita de atâta admirație și cu gândul la deviza Tsvetaeviei: "Scrieți, scrieți, scrieți cât mai mult!", Aura Christi formulează și reformulează fraze infinite care nu pot sfârși decât în redundanță.

Textul plutește deasupra semnificațiilor, eseurile eterogene nu ajung nicăieri sau, mai exact, se pierd în propriile labirinturi, iar impresia finală este de vast șantier. Iată un fragment despre un poem al lui Nichita: "Un timp care există «tot timpul» se transformă în «altceva». Într-un «cântec de iarbă cosită, de taciturne mări», cântecul, în versul următor, este localizat, se transformă în «topos», unde inima «de atunci», adică «dintotdeauna» de vreme ce cântecul răsună «tot timpul, își revărsa/ meandrele pierdutelor comori». Inima, veșnic, revărsându-și «meandrele pierdutelor candori» în cântecul care [...] etc. (p. 147).

Autoarea pare să-și cucerească defectele scrisului și face deseori mărturisiri de genul: "Mii de pagini citite: Sute de pagini scrise. Încetezi uneori să faci deosebirea între «a citi» și «a scrie» (exagerez desigur!)" (p. 165). Când metafora este singura formă de a defini lucrurile, poezia se transformă în viciu, iar Aura Christi devine, astfel, incapabilă să-și facă ordine în idei, să le grupeze compatibil și (abia) apoi să construiască un discurs coerent.

Cartea se încheie cu un grupaj de câteva bune cronici literare, un eseu despre, evident, romanele lui Breban ("evidente capodopere") și un interviu în care scriitoarea reia multe din ideile strecurate în eseurile anterioare.

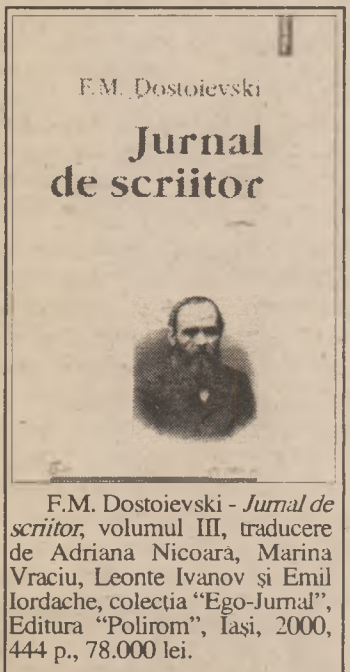
Jurnal(ism) și conștiință

IATA că *Jurnalul de scriitor* a ajuns la al treilea volum și continuă să fie ceea "imagine a vieții launtrice ruse, morale și spirituale" de zi cu zi pe care a

dorit-o Dostoievski, o reflecție a realității așa cum a fost percepută de scriitor. Dialogul permanent cu cititorii îi oferă șansa de a-și verifica și, la nevoie, de a-și îndrepta judecățile. Scriitorul primește la ziar scrisori, i se aduc mulțumiri sau este injurat, reproduce lungi fragmente și răspunde la întrebări. Laudele îl magulesc, cu cei care îl contrazic e intolerabil. Astfel, forma și ritmul "jurnalului" este într-o continua mișcare.

Jurnalul de scriitor este un barometru al vieții social-economice și politice din Rusia sfârșitului de secol IX. Reforme, legea justiției, ortodoxia, războiul ruso-turc din 1877, procese rasunătoare în epoca, scriitorii ruși (Pușkin, Nekrasov, Tolstoi), cărți controversate (apara cu entuziasm *Anna Karenina*), revoluția și republica franceză, "complotul catolic", desfășurările militare din Europa, situația din Balcani, dezbateri polemice în presa vremii etc... Dostoievski este interesat de toate, nu scapă nimic și comentează tot, de la strategii militare până la explicații filologice și etimologice ale vreunui cuvânt.

Ortodoxist, slavofil în sensul credinței în "unirea spirituală a tuturor celor încrezătorii în marea și sfânta Rusie." Europa îl intrigă: "... noi nu suntem cătuși de puțin Europa și totul la noi este atât de deosebit în comparație cu Europa" și "rusul nu este numai european, ci și ariat. Mai mult chiar: poate că în Asia avem noi multe speranțe decât în Europa"...(p. 408). "Dușmanii" Rusiei sunt turcii care îi persecută pe slavii din S-V Balcanilor, francezii socialiști și catalicii, englezii neinteresați de inițiativele politico-

F.M. Dostoevski - *Jurnal de scriitor*, volumul III, traducere de Adriana Nicoara, Marina Vraciu, Leonte Ivanov și Emil Iordache, colecția "Ego-Jurnal", Editura "Polirom", Iași, 2000, 444 p., 78.000 lei.

diplomatice rusești, cârtitorii polonezi și "jidanii" subminatori ai economiei și moralei rusești. Dostoievski este vehement, deseori sarcastic în polemică și adopta pe alocuri un ton sentențios-profetic supărător și un patos excesiv. S-a remarcat totuși ca multe din profețiile negative ale autorului *Demonilor* s-au adevărit, prilejuindu-i lui Lev Șestov câteva eseuri extrem de interesante.

Cu toate acestea, talentul de prozator al lui Dostoievski este de netăgăduit. Zeci de pagini sunt excelentă proză, au ironie și umor, multa putere de sugestie, iar dialogismul dostoievskian "funcționează" perfect.

Fiecare stare de tranziție, de precaritate a unei societăți generează lene și apatie, pentru ca, în asemenea epoci, numai foarte puțini oameni sunt capabili să vada limpede în fața lor și nu se abat din drum" (p. 83). Dostoievski își asuma riscurile de a încerca să fie una din aceste voci. Exagerările și greșelile de judecată ale scriitorului nu pot fi trecute cu vederea, dar *Jurnalul de scriitor* rămâne expresia unei profunde conștiințe civice.

Cele mai frumoase poezii

PETRU ROMOȘAN a ales 100 de poezii și le-a așezat într-o carte pe care a numit-o *Cele mai frumoase 100 de poezii ale limbii române*. De fapt, nu „a ales”, ci s-au ales poeziile singure, prin impactul pe care l-au avut fiecare în timpul său. Antologatorul doar a încercat să-și păstreze sângele rece, să lase poemele care i-au plăcut românului, de-a lungul scurtei istorii literare de 150 de ani, să iasă la suprafață. Acolo unde a „ales”, Petru Romoșan a greșit.

Să încercăm o mică istorie a antologiilor românești din ultima jumătate de secol. Majoritatea au fost alcătuite în scop politic (pur politic sau din motive de politică literară). Mai sînt, bineînțeles, multe antologii tematice (simbolismul, avangarda etc.) care rămîn închise în cîmpul literar, cu un impact nesemnificativ în rîndul cititorilor. O antologie care a făcut istorie a fost *Poezia română modernă de la G. Bacovia la Emil Botta*, alcătuită de Nicolae Manolescu. Acolo s-a văzut clar caracterul politic al criteriului pur-estetic. Cartea a fost interzisă la puțin timp după ce a fost tipărită. O altfel de politică literară a început Nicolae Manolescu, cînd a alcătuit două antologii de poeți tineri – *Aer cu diamante* și *Cinci*. Criticul propunea aici un model de politică în interiorul cîmpului literar. Modelul său a fost continuat de Mircea Cartarescu, cu alte două antologii: *Tablou de familie* și *Ferestre '98*. Tot după '90, mai ales Editura Paralela 45 a propus modelul antologiilor „recuperatoare”. Și în acest caz, avem de-a face cu o ideologie, s-o numim „generaționistă”.

Constanta, în ultimul deceniu, a fost și credința că poți face un act de critică literară întocmindu-ți o listă de preferințe. De altfel, o ipoteză foarte valabilă. Însă, după ce citești o astfel de „istorie literară”, realizezi că lipsește esențialul – argumentul, justificarea alegerii. Pe de altă parte, este destul de ușor să faci astfel de liste, în timpuri care și-au pierdut rabdarea – după '90 nimeni n-a mai avut chef de critică, ci doar de su-

rogate (și de critică, și de politică). Altfel spus, făceau și critică și politică, alcătuiind antologii. Din tipul „istoriilor literare” amintesc antologiile lui Marin Mincu (*Poezia română actuală*) și Constantin Abaluță, în care este cuprinsă toată poezia șaptezecistă. Ambele sînt gigantice.

Pîna aici, povestea despre antologii a ignorat complet o latură esențială: impactul asupra cititorului. În România nu a prins încă modelul „cele mai frumoase poezii”. Supraestetizarea și supraideologizarea literaturii ne-au îndepărtat serios de lucrurile simple, de inițiativele simple. Criteriul lui Petru Romoșan poate părea dur: poezii care au avut un impact mare asupra cititorului. Un soi de colecție de mari „hit”-uri ale literaturii române. Nu numai criteriul estetic își pierde din relevanță, ci un context literar întreg. Este evident că nu „Doina” este poezia cea mai valoroasă estetic a lui Eminescu. Însă la fel de evident este faptul că ea nu prea mai are legătura cu literatura în sens restrîns. Receptarea ei oglindește o stare de spirit mult mai largă și o privire estetică o șterge din istorie complet nedreptățit. La fel se întîmplă cu „Hora Unirii” a lui Alecsandri – perspectiva estetică distruge pur și simplu un fenomen cu greutate politică și socială. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că tocmai astfel de efecte non-literare au dus la creșterea poeziei, inclusiv estetice, de-a lungul timpului. Deliteraturizarea poeziei a avut efecte extraordinare de benefice pentru literatură. Iată ce afirmă antologatorul: „După ce zeci de ani poezii au fost în România mari vedete, prin explozia recentă și foarte întîrziată a mass-mediei, societatea de consum, cu starurile ei consumabile, i-a pus pe poeți la colț. Și nu e drept. [...] Cum s-au impus aceste poeme? Prin manuale, prin mijlocirea cîntăreților de tot felul, prin antologii, prin emisiuni de radio, recitaluri și cu ajutorul «neprecupețit» al cenzurii în anii comunismului.” Astfel de impunere a unor poeme a fost dintotdeauna dis-

prețuită de „esteti”. Poți strîmba din nas, dar nu poți ignora faptul că la urma-urmei popularitatea este țelul oricărui text scris.

Un alt lucru care îi poate irita pe iubitorii „estetici” de poezie este numărul fix: 100. Nu o sută de poeți, ci o sută de poezii. De aceea numărul repartizat pentru fiecare poet este foarte important. Bineînțeles, Eminescu conduce în top cu opt poezii (altfel spus, 8% din poezia „frumoasă” românească). Locul doi este ocupat de Tudor Arghezi cu 5 poezii. Mai sînt Alecsandri, Blaga, Barbu, Bacovia, cu cîte 3 poezii. Din perioada postbelică, doar Nichita Stănescu are două poezii – ceilalți poeți contemporani au doar cîte o poezie reprezentativă.

Avem și apariții neașteptate. Iată ce spunea G. Calinescu în istoria sa, monument al estetismului postbelic, despre Vasile Militaru, antologat de Petru Romoșan: „Trivialele fabule ale lui Vasile Militaru au avut un succes extraordinar”. Un estet pune accentul pe calificativul „triviale”. Însă, sintagma „succes extraordinar” poate însemna foarte mult pentru o altfel de perspectivă, non-estetică. La fel se întîmplă cu Enrich Winterhalder. Cine-și mai amintește de acest apropiat al lui C.A. Rosetti? Cine-și mai amintește de boemul Artur Enășescu? Romoșan a ținut să recupereze aceasta poezie cu succes în epocă.

Nu trebuie să treacă neobservat calificativul „frumos”. Poezii frumoase, dar nu din punct de vedere estetic. Mult mai importantă este „tema”, mai importantă decît realizarea artistică. De altfel, se poate observa o redescoperire a puterii tematice, după '90 – pentru că înainte au fost interzise în întregime anumite teme sau paradigme poetice: religia, pornografia, subiectul social, politic. Acest reviriment tematic al poeziei se simte și în opțiunile poetului-antologator Petru Romoșan. Temele pot fi de natură social-politică: „Hora Unirii”, „Doina” sau „Noi vrem pămînt”. Figura părinților (mama sau tata) sînt iarăși decisive – este o temă

CELE MAI
FRUMOASE
100 DE POEZII
ALE LIMBII ROMÂNE

de
PETRU ROMOȘAN

Cele mai frumoase 100 de poezii, antologie alcătuită de Petru Romoșan, Editura Compania, 2001, 192p., f.p.

foarte importantă, care face posibilă vecinătăți dintre cele mai stranii: Vasile Militaru și Ioan Es. Pop, spre exemplu.

Obiecțiile sînt destule. Ele trebuie făcute tocmai din perspectiva antologatorului. De multe ori poeziile pot fi numite „frumoase” doar ironic. Voi da cîteva exemple care nu respecta nici criteriul succesului, nici pe acela al temei. Geo Dumitrescu nu a fost cunoscut mai ales pentru „Fabula cu maimuța”. Apoi, putem observa că, cu cît ne apropiem de anii '90, criteriul estetic preponderază, deși, în ansamblu, antologia se vrea și un manifest polemic la adresa judecării strict estetice. Sînt recuperați mulți șaptezecisti, puțin cunoscuți publicului larg, cu niște poeme superbe, e adevărat, dar fără un impact notabil la vremea lor. Dintre nouazecisti, doar Ioan Es. Pop răzbate și asta după o inflație de poezie postbelică scrisă sub comunism. Este sarita poezia proletcultistă care, deși a fost un mutant regretabil, a avut o „audiență” nemaivăzută. Poeții au început să fie vedete încă de atunci și în anii '60, cînd au început să se redreseze estetic, au beneficiat mulți ani de acest model al poetului-vedetă. Așa că, un A. Toma și-ar fi găsit locul cu ușurință în antologie. Din acel „frumos” din titlu face parte și rîsul, umorul cititorului. Și așa cum se amuza cu absurdul supraconștientizat al unui Urmuz, se poate amuza și cu absurdul unor aberații literare, despre macarale sau colectivizare. I s-a găsit loc lui Adrian Paunescu, care are de toate (succes, multe volume de poezie) – într-adevăr, nu putea lipsi, s-a isterizat prea mult pentru un locșor în harta poetică românească. Problema e că Petru Romoșan a ales o poezie cît de cît „normală” a tribunului. Una unde nu-și da adevărata măsură de penibil. Or, acel Paunescu penibilul a fost vedetă. Alegerea poemului „Repetabila povară” este justificabilă doar tematic: este despre părinți. Despre părinți adevărați, nu cei „multiubiți” pe care i-a cîntat cu sîrg.

Această antologie se încadrează perfect într-un spirit al vremii noastre. Se face din ce în ce mai simțită nevoia de a ieși din cercul strîmt și rece al literaturii. Să ieși în lume, să-ți cauți cititorii, să încerci să comunici. S-ar putea spune că poezia este „luată în serios”, în această antologie. Petru Romoșan crede că poate „vinde” poezie, vrea să facă din această artă cam amețita de schimbarea din '89, o marfă credibilă pe piață. Și asta e deja foarte mult.

Premiile Asociației Scriitorilor din București

Juriul pentru acordarea Premiilor Asociației Scriitorilor din București pe anul 2000, compus din D.R. Popescu (președinte), Nora Iuga, Radu Lupan, George Balăița, Iosif Naghiu, Marian Drăghici, Alexandru Condeescu (membri) a acordat următoarele premii:

POEZIE: Mircea Bârsilă - *O linie aproape neagră* - Ed. AMB; Rodica Draghinescu - *Eu-genia* - Ed. Vinea; Ion Draganoiu - *Alice în țara noțiunilor* - Ed. Universală; Liviu Ioan Stoiciu - *Poenul animal* - Ed. Calauza;

PROZĂ: Iolanda Malamen - *Felipe și Margareta* - Ed. Crater; Constantin Stan - *Provizoriu, sud* - Ed. Paralela 45; Dan Stanca - *Domnul clipei* - Ed. Allfa;

CRITICA-ESEU: Gabriel Dimisianu - *Lumea criticului* - Ed. FCR; Octavian Soviany - *Textualism, postmodernism, apocaliptic* - Ed. Pontica;

PUBLICISTICĂ-MEMORIALISTICĂ: Radu F. Alexandru - *Gimnastica de dimineață* - Fundația Luceafarul; Constantin Țoiu - *Răvașe din Kamceatka* - Ed. Allfa;

TRADUCERI: Antoaneta Ralian - *Sexus* de Henry Miller - Ed. EST; Mariana Ștefanescu - *Peisaj pictat în ceai* de Milorad Pavić - Ed. Univers;

TRADUCERI DIN LITERATURA ROMÂNĂ ÎN LIMBI STRAINE: *Eminescu, poeme alese* - ediție bilingvă româna-italiana de Geo Vasile;

TEATRU: Ștefan Agopian - *Republica pe eșafod* - Ed. Cartea Românească; Lucia Verona - *Grand Hotel Europa* - Ed. TA/PCV;

EDIȚII CRITICE: Opere - Rebreanu, vol. 20 de Nicolae Gheran - Ed. Minerva;

LITERATURĂ PENTRU COPII ȘI TINERET: Silvia Kerim - *Zânele nu bat la ușa* - Ed. Coresi; Tudor Oprea - *O enciclopedie a curiozităților naturii* - Ed. Garamond;

DEBUT: Constantin Virgil Banescu - *Căinele, femeia și ocheada* - Ed. Timpul; G. Vrânceanu-Firea - *O altă lume* - Ed. Eminescu; Zvera Ion - *Copilul cafea* - Ed. Vinea; Grațiana Popescu - *Domnișoara Popescu, amoruri fictive* - Ed. Augusta.

Adrian Marino între lumini și umbre (II)

DOCTRINA ideologică actuală a lui Adrian Marino se vrea definită prin prisma unui concept al colocutorului d-sale, Sorin Antohi, "al treilea discurs". Ţelul acestuia este depășirea relației de adversitate, prin apropierea unei formule de cooperare și "sinteză", între cele două orientări ideologice capitale ale culturii române, autohtonismul ("primul discurs") și europenismul ("al doilea discurs"), avându-se în vedere "definirea unui nou raport între tradiționalism și modernism, între izolare și integrare europeană, respectiv «globalizarea» sau «mondializarea»". S-ar urmări, așadar, o "stabilizare" a noastră în modernitate, fapt ce încă lasă de dorit, spre a ajunge la o deschidere culturală amplă, bizuită atât pe sincronizare cât și pe diferențiere, ce ne va ajuta să ne depășim "minoratul" cultural, să ne maturizăm. Nu e decît o reluare a procesului maiorecian al raportului dintre "fond" și "formă" și a celui lovinescian privitor la preeminența formei și la caracterul revoluționar al culturii române. Concret, cerințele sînt de un indeneșabil bun-simț: "necesitatea formării sau refacerii unei noi clase politice și a unui nou aparat de stat, proces început încă la 1848; a societății civile, alternative, care să cultive valorile individului și cetățeanului; a deruralizării și deprovincializării; a formării unei puternice patrii mijlocii citadine, independente economic față de stat, cu spirit de întreprindere și capitalizare prin munca, inițiativă și eficiență". Considerațiile ce le flanchează par așijderea de bun-simț: "Trebuie să cultivăm relațiile literare cu Occidentul la toate nivelurile, pe toate planurile și cât mai intens posibil. Este o condiție sine qua non. Trebuie să ieșim din izolare. Trebuie să recuperăm catastrofa izolării cauzate de un regim stalinist și ceaușist". Ori: "România este o țară deschisă, dispusă să se sincronizeze mereu. Dar nu ne putem limita numai la sincronizări mecanice. Trebuie să venim și cu o diferențiere a noastră". Ori, cu ton concludiv: "Deci cam acestea ar fi condițiile în care un al treilea discurs în România ar fi și este necesar; nici autohtonismul, naționalismul, trogloditismul, etnicismul și așa mai departe, nici imitatorismul, discipolismul eterni ai oricărui profesor francez venit aici în *service civil*". Aprobînd, natural, asemenea deziderate și aprecieri, nu putem a nu observa caracterul lor "cuminte", rezonabil pentru mai toată lumea (inclusiv pentru destui demagogi restauraționiști!), factura lor de medie, de, pentru a utiliza o sintagmă heliadescă, "echilibră între antiteză". Nimic deosebit, ierte-mi-se rezerva, nici o mare propensiune novatoare, nici o viziune speculativă remarcabilă, nici o pregnanță expresivă nu se ivește în aceste propoziții inspirate din aerul general al mentalității intelighenței noastre democratice. Chiar dacă Adrian Marino are, în cazul emiterii sau mai cu seamă al documentării unora dintre astfel de idei, avantajul pionieratului, azi ele nu sînt decît niște foarte onorabile truisme. Subscriindu-le, nu putem însă a nu releva un dezechilibru care se manifestă în operarea "formulei de sinteză" ce se declară a sta la baza celui de "al treilea discurs". Cu toate că își propune a comasa rezonabil, "a echilibra" cele două "discursuri" preexistente, e limpede că Adrian Marino nu are la inimă discursul autohtonist, tradiționalist, spiritualist. Pretinzînd că-i face loc în "sinteză" d-sale, îl califică neted drept "o imensă eroare". Idiosincrasia la spiritualism a hermeneutului bruscat cîndva de un preot în cămașa verde se ivește din nou, în forme stinjenitoare chiar pentru simpla coerență a demonstrației. Nae Ionescu, citit astăzi, apare doar ca "un straniu amestec de enormități, prejudecăți neversimile, fanatism, fals profetism bombastic". Nu i se admite nici cel mai vag merit. După cum: "Organicismul elogiat de Nae Ionescu, apoi de E. M. Cioran (ce urcă pînă la M. Eminescu), nu este decît o reminiscență epigonă a gândirii romantice" (în alte locuri, Cioran e respins mult mai drastic). Sau despre Lucian Blaga: "După cum la fel de falsă este și teoria conform căreia «veșnicia s-a născut la sat». Deși doar despre un oraș, Roma, s-a spus, și încă din antichitate, că este «cetatea eternă». Nu despre un necunoscut sat anonim de chirpici". Amestecînd speculația cu politica, așa cum procedau ide-

ologii comunisti, Adrian Marino scrie cu vehemență astfel: "Se deschide în același timp drum tuturor mentalităților tribale, iraționalismelor, fanatismelor și miturilor posibile (vezi și K. R. Popper, dar nu numai), prestigiul marilor și micilor guru și al «Capitanilor filosofici»". Desigur, pot exista și astfel de opinii. Nu negăm dreptul nimanui de a se disocia ori chiar de a contesta pe M. Eminescu, N. Iorga, Lucian Blaga, Nae Ionescu, Cioran, M. Eliade, P. Țuțea, C. Noica, N. Steinhardt. Dar n-ar putea fi vorba, într-o astfel de situație, de "găsirea unei soluții de colaborare și sinteză între cele două orientări ideologice fundamentale ale culturii române", ci exclusiv de favorizarea uneia din ele! Disprețul d-lui Marino, și mai înverdat în alte propoziții, față de porțiunea tradiționalist-spiritualistă a culturii noastre, înlatură, din păcate, puțința unui "al treilea discurs", izvorit din armonizarea primelor două. Discursului inițial nu i se lasă, practic, nici o șanșă.

În genere, Adrian Marino vădește o mentalitate de asediat, un complex al izolării. Ceea ce la alți foști deținuți de conștiință s-a risipit, la d-sale stăruie sub chipul unei permanente impresii că nu e înțeles, că nu e îndejurat de prețuit, care, chiar dacă admitem că pornește de la un simbul minim al realității, este mult exagerată, transformată într-un laitmotiv lamentuos-incriminator al personalității. Împrejurarea indiscutabil dureroasă ca dl Marino a avut parte de o întreprindere a activității de aproximativ două decenii, că nu s-a bucurat nici ulterior de condiții foarte favorabile, pare a-i fi inspirat ideea, de alură transpersonală, a unei "desconsiderări" sau chiar absențe a "ideii literare" în cultura românească. D-sale se simte un singularizat, un *mal-aimé* pe acest fundal al unei insuficiențe naționale: "Ceea ce eu căutam să propag, stilul ideilor, critica de idei nu impunea, nu era cultivată, chiar dacă, evident, era publicată. Fiindcă imensa majoritate a criticii literare românești avea o alta orientare. Deci făceam o figură izolată, puțin bizară, ostentativă. La toate cronicile mele, din *Cuvîntul* în mod special, am și scris sus «Critica de idei». Poate că va intra în capul unora că există și așa ceva în România. De pildă, comentariile pe care le-am făcut la cărțile tale (ale lui Sorin Antohi n.n.) sînt critica de idei, care în România nu s-a practicat. În fapt, o incipientă ideologie românească, o incipientă critică de idei nu a apărut decît după '89". Nu sînt oare lucruri intenabile? Cui poți susține, în afara unui impuls pătmaș ce se consuma pe sine, că în cultura noastră n-ar fi existat, înaintea rubricii lui Adrian Marino, intitulată *Critica de idei*, o...critică de idei, o "ideologie"? Oare ce-au făcut ai noștri critici și esești de la Maioreșcu, și chiar înaintea lui, pînă la E. Lovinescu, G. Braileanu, G. Calinescu, Paul Zărnopol, M. Dragomirescu, D. Caracostea, Tudor Vianu, M. Ralea, Șerban Cioculescu, Vladimir Șteiriu, Edgar Papu și după ei, pînă azi? În orice caz, ei n-au scris doar romane sau poezii, spete ce-l orpilează pe dl Marino! Ce-au făcut filosofii și sociologii noștri? Pe de alta parte, pînă la face, totuși, o concesie în privința existenței pe sol indigen a ideilor (că de n-ar fi, nu s-ar povesti!), dl Marino denunță o deturnare a lor personală, un destin simpatetic...inevitabil: "În România idiosincrasia personală sînt mult mai puternice decît ideile, decît adeziunile ideologice. Ești simpatetic, nu ești simpatetic - asta este totul. Traim într-o țară de un personalism acut, plină pînă la sufocare de subiectivism, în care ideile nu au un mare prestigiu. Dacă cel care le exprimă nu este simpatetic și monden, nu este și sociabil, nu este și telegenic, curtenitor, el nu are nici o șanșă". Depinde pe ce latură abordăm chestiunea! Firește, ideile, atîtea cite există în țara noastră "de un personalism acut" (ar fi oare preferabilă o țară în care personalitatea să nu fie disociată?), sînt exprimate, ca pretutindeni în lume, de ființe particulare, cu anume însușiri, citeodată cu ceea ce se cheamă carismă (nici macar mondenitatea autorilor nu ni se pare un păcat capital!), dar cine oprește un spirit abstras să le desprindă de eventual dezagreabilul acompaniament psihologic, de fortuitul biografic și, în loc de-a se ofușca, să le trateze ca atare? Pînă una-alta, plîngîndu-se că n-are audiență și că e minimalizat, că aparține categoriei de "autori foarte cunoscuți ca necunoscuți", Adrian Marino opune criticii românești ce l-ar repudia cel mai franc dispreț: "Critica literară românească, am mai discutat, a rămas încă la

stadiul Lovinescu-Calinescu: parafraze lipsite de valoare, rezumate, fomule fericite...". De unde ar rezulta nu doar totala inactualitate a celor doi mari predecesori și ai succesorilor lor, ci și "lipsa de valoare" a oricărui comentariu literar care iese din sfera "criticii de idei" și a studiilor "teoretico-politologice". Adică a tot ce reprezintă "critica literară propriu-zisă, de natura estetică, prin adevărare la obiectul sau, inclusiv grație mijloacelor expresive folosite: "Pentru motivul că această critică era concepută ca o formă de literatură. Aici e problema. Critica - o literatură de tip beletristic. Or, critica are multe alte accepții, pe care le-am trecut în revista în diverse cărți ale mele și care îmi permit să fiu oarecum distanțat de acest impresionism critic facil, pe care profesorii îl practicau cu dezinvoltură și cu un anumit brio. Care însă uneori dădea și efecte caricaturale" etc. Marele adversar al autorului *Dicționarului de idei literare* rămîne, după cum vedem, critica "alienată" prin "literatură". Este, putem spune, "ideea literară" majoră ce-l orientează...

E instructiv să spicuiem cîteva opinii ale lui Adrian Marino asupra criticilor și gînditorilor români, ca o aplicație a desconsiderării în ansamblu ce se adresează vanei lor discipline, cu tangențe "calofile", cu o tîmura, *hélas*, "literară". Propunîndu-și cumva masochist: "Nu vreau să «fac frumos». Sper să nu facem «literatură», hermeneutul îi pune la punct pe cei ce procedează altmînter. O implacabilă reducere la scară i se aplică lui G. Calinescu, evident în numele infermalei "literaturii" la care și-a permis a apela: "stilul calinescian este mai mult un fel de fetiș, care nu a fost curmat. Calinescu nu are elevi. Piru nu este un elev al lui Calinescu. Este un discipol al lui, într-adevăr. Dar stilul lui nu are nimic în comun cu *Istoria literaturii române*. Istoria lui Piru, care, de bine, de rau, e ultima completa (*sic!*), nu este făcută din portrete, din parafraze, din metafore, biografii și așa mai departe... Arată-mi mic, te rog, care istorie a literaturii europene sau universale este făcută cu biografii, cu portrete, cu metafore critice. Am citit foarte atent, cu creionul în mînă, *A history of Modern Criticism* a lui Welles, în 8 volume. Este o distanță de la cer la pămînt. Dar mi-a dat de gîndit: echivalentul lui Calinescu în critica internațională ar fi, poate, Faguet... Știi de ce tratam se bucură însă Faguet în *A History of Modern Criticism*. Junătate de pagină. Asta ar fi deci cota...". Bineînțeles, e reafirmată superioritatea personală a hermeneutului: "Cărțile acestea de idei pe care le-am făcut eu au cel puțin intenția, dacă nu și meritul, de a vorbi un limbaj inteligibil, internațional și accesibil". Referîndu-se la o încercare ce a făcut-o peste hotare de a găsi recenzenti pentru două volume, apărute în traducere la Editura Univers, ale lui Vianu și G. Calinescu, dl Marino constată cu secretă (și nu prea) satisfacție ca "acești oameni erau complet necunoscuți în străinătate", ca "sistemul lor de idei, de referințe, era depășit": "În cazul lui Vianu, estetica pe care o făcea el (Spitzer, Vossler) era deja depășită, iar în cazul Calinescu, un vag crocianism, estetizant, edulcorat... nimanui nu putea să îi placă". Chiar atît de "depășit" sînt? Dar unde este în acest caz simțul istoriei, cum de a disparut strict "actualitate", vedetele de ultimă oră? Oare dl Marino nu meditează în orele d-sale mai puțin radioase că însăși opera pe care o săvîrșește s-ar putea vedea tratată peste două-trei decenii ca "depășită", emisa de un autor care "nimanui nu putea să îi placă"? În legătura cu Mircea Eliade, sînt așezate în prim plan cîteva aspecte jenante ("Am descoperit cu stupeoare șapte articole de Eliade, printre care și faimosul text, care îi aparține în întregime, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare?*, plus vreo patru articole net antisemite, în care protesta că teatrul boulevardier din București și din alte orașe este infestat cu piese evreiești. Am scos fișele acestea, i le-am comunicat lui Culiianu"; "Eliade a negat paternitatea acestui articol, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare?*. Cred însă că nu a fost un gest de prea mare curaj din partea sa"; "Am povestit deja despre savanții francezi care au desființat volumul I din *Histoire des croyances et des idées religieuses*. Între timp, au apărut și alte studii contra"), spre a se conchide: "Da, la ora actuală, steaua lui Eliade în Occident părăsește tot mai mult". Dintr-o lovitură sînt discreditat atît Liviu Ciocirile cît și Cioran, pe care cel dintîi, "după o lungă perioadă de

izolare, debarcat într-un mediu străin, la Bordeaux", cînd (adnotarea plină de naduf e caracteristică!) "i s-a părut că în fața lui s-a deschis întreg universul, cu toate secretele", și-a îngăduit a-l analiza: "Pastișează, comentează și reface carnetele lui Cioran. În trecut fie spus, dacă exista o filosofie mai contraindicată stadiului actual al culturii și civilizației române este tocmai negativismul, nihilismul, obsesia «descompunerii» și a «neantului valah» din opera lui Cioran". Sa fie oare acestea forme critice ale deschiderii spre Occident, ale asimilării valorilor naționale, ale libertății de conștiință, ale pluralismului acesteia? Nevoind a pareă "panfletar" sau "polemist" (precum E. Simion!), dl Adrian Marino tocmai asta este! Alexandru Paleologu e "combatut" într-o manieră atît de... literară, incît speranța, patetic exprimată, de către dl Marino de-a nu face "literatură" rămîne deșartă: "conu' Alecu este un fel de Maurice Chevalier al eseului românesc... Traectoria lui Alexandru Paleologu este definită foarte bine de o șansonetă a lui Chevalier, care spunea cam așa: *Avec un petit mot gentil/ On arrive petit a petit...* În cazul lui, zîmbind în dreapta și în stînga, rîzi, surzi și faci o carieră socială, *avec un petit mot gentil*. Deci el este chiar prototipul acestei *petit mot gentil* eficace. Îi lipsește doar «canotierul» lui Chevalier, baston are, totdeauna poartă o batistă albă. Este un personaj monden. Mi-e simpatic, dar nu pot să-l iau mereu chiar foarte în serios". Nu cumva asistăm aci la o derivă serioasă a disciplinei "ideilor literare", căci *acestea* s-ar fi cuvenit demontate, înfățișate în erezia lor epicureică, în frivola lor vacuitate "șansonetistă", aspect social și vestimentar al autorului în chestiune fiind relativ irelevant? Nu cumva "literatură" îi joacă un renghi celui ce-o demonizează? Dar să recunoaștem că hermeneutul devine, la rîndu-i, simpatic, prin întorsatura boemă (vai, și aici e tot "literatură"! pe care știe s-o dea, la un moment dat, pedanteriei d-sale doctorale: "ca să glumim puțin, eu ofer, pe loc, trei sticle de *Cotnari* vechi sau de *Ballantine's Finest*, celui care îmi poate cita un singur text de referință al lui conu' Alecu, pentru un anumit domeniu. Sa mă duc la textul acela fiindcă știu că pot rezolva o anumită problemă. Spiritual, monden, evident cultivat, răspunde la toate problemele. Se poate pune uneori și întrebarea dacă are doar lecturi, nu și studii". "Text de referință", "a răspunde la toate problemele", "studii" iar nu biete "lecturi" alcătuieste stafidele cozonacului ideatic cu care ne tratează, magnanim, dl Marino... Îl atrage cumva Noica? Așa ar fi fost normal, macar pentru tehnica ideii pure, pentru visul unei abstracțiuni care sa sancționeze odată pentru totdeauna impuritatea empiriei celei producătoare de atîtea neajunsuri, între care "literatură". Și totuși, asistăm la o nouă execuție: "Faptul că peisajul ideologic românesc actual a fost ocupat de mitul Paltiniș ma nemulțumește. Nu fiindcă e Paltiniș, unde am fost și eu (*sic!*), ci pentru că este un mit care obnubilează o întreagă tradiție românească existentă. Care șterge cu buretele aproape două secole și jumătate de cultură românească". Cum e posibil ca Noica, înrădăcinat în tradiția românească, fie și numai prin investigația zacamințelor de țilc și expresivitatea ale limbii noastre, să "steargă", și încă "cu buretele", "aproape două secole și jumătate de cultură românească", rumine o taină bine pecetluită a d-lui Marino. Am fi dat dovadă de-o împardonabilă naivitate dacă ne-am fi închipuit că într-un asemenea context cvasisistematic, de "curație a terenului", ar fi putut fi cruțați Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, carora pontiful "ideilor literare" mărturisește a nu le fi fost "simpatice" și pe care, în consecință, doar cu o acra politetă, îi scoate în afara scenei literare. Punctul de pornire îl constituie, așa cum am fost obișnuiți, lepădarea falsei modestii: "Dar nu eram nici simpatice, fiindcă (...) aveam conștiința realizării mele. Nu înțelegeam să fac curte unor persoane cu care fusesem coleg de facultate, ne cunoșteam foarte bine, care însă n-au dat nimic echivalent. A face emisiuni este una, chiar emisiuni foarte importante din punct de vedere ideologic - și le aduc tot omagiul meu sincer -, o opera critică este însă altceva". Dacă într-o recenzie la un volum al d-lui Marino, interlocutorul d-sale, Sorin Antohi, marchează "calvinismul" unui Noica, n-ar putea oare vorbi și despre "calvinismul" autorului *Introducerii în critica literară*?

(Va urma)

Adrian Marino în dialog cu Sorin Antohi: *Al treilea discurs. Cultură, ideologie și politică în România*, Ed. Polirom, Iași, 2001, 200 pag., preț neprecizat.

„JE EST UN
AUTRE”

de
Ioana
Pârvulescu

JURNAL BERLINEZ

- dialoguri transculturale -

30 octombrie 2001, marți. Astăzi cutia mea poștală e plină. Între altele, un mesaj oficial, prin care sîntem preveniți ca există posibilitatea ca mîine, 31 octombrie, să se producă un atac terorist la Berlin, asupra metroului, trenului sau a unui mare centru comercial. Nimeni nu crede asta. Berlinul e atît de linistit, în comparație cu alte capitale, atît de pașnic, încît uneori mi se pare că seamănă cu un sat lăbărțat. Atîta vegetație te duce cu gîndul mai degrabă la o vînațoare de fazani decît la mijloacele de exterminare umană ale mileniului III. De dimineață a sosit o nouă colegă, din America. E încă în tensiune: spune că la New York e mare agitație și că aeroportul plin de soldați i-a făcut rău. Berlinul i se pare și ei o oază de liniște. Mă gîndesc ca, privit de la București, este un loc foarte periculos.

Ora 11. Primul colochiu de marți. Expunerea lui Raghavendra Gadagkar despre „două regine”. E vorba de viața socială a viespilor. Fotografii formidabile și expunere impecabilă. Apoi discuții, pîna la ora 1 cînd se aude gongul care anunță masa. Mi-a plăcut o observație: în societățile primitive, viespile (ca și albinele) aveau alternativă: puteau alege să trăiască în cuibul comun sau să ducă o viață solitară și liberă. Plecau pur și simplu din „localitate”, își făceau un mic cuib propriu, unde gaseau ele de cuviință, se descurcau pe cont propriu cu mîncarea și cu restul. În societățile mai evoluate opțiunea nu mai e posibilă. Ești sau regina (înconjurată pîna la sufocare de echipa care muncește pe lîngă tine – ca Audrey Hepburn în *Vacanța la Roma*), sau lucrătoare. Masculii mor de dragoste sau în dragoste.

Discut, la masă, cu Allan Young, antropolog la Universitatea McGill din Montreal și psihiatru. Proiectul lui este despre „memoria traumatică”. Îmi face surpriza să mă întrebe despre *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, pe care l-a citit în traducere engleză. Ce l-a impresionat la Sebastian, în comparație cu alte jurnale pe aceeași temă și din aceeași epocă este extraordinara lui căldură omenească: nu-și acuză prietenii, nu are resentimente față de nimeni, e numai îndurerat, rînit. Pe de altă parte, remarca dl Young, soarta lui n-a fost dintre cele mai rele: izolarea lui era relativă, își continua relațiile sociale, iar prietenii, deși se răcisera, nu erau total întrerupte, nu i se întorcea, la drept vorbind, spatele. Ce m-a bucurat este că interlocutorul meu a sesizat calitatea umană excepțională a lui Sebastian, dincolo de orice contextualizare socială sau istorică.

6 seara. E deja întuneric. Mi s-a terminat o cartela telefonică și dau s-o arunc la coș. Dar am de ales între 3 secțiuni: hîrtie, ambalaje și sticlă. Sticlă o exclud. Între celelalte două ezit: din ce material e făcută o cartela

telefonică? O arunc la ambalaje cu un puternic sentiment de nesiguranță.

Toate astea îmi amintesc de o scenă petrecută pe plaja la Neptun, anul acesta, un fel de prolog pe țărmul Marii Negre al observațiilor mele berlineze. La mică distanță de mine se afla o mamă cu un baietel de vreun an și jumătate, o familie de nemți. Copilul, gol, sub soarele moale de septembrie, cu burcica ieșită înainte, avea pe cap o pălărie albă, colonială, care-i dădea aerul unui veteran în miniatură. Era un adevărat *homo faber*, își gasea mereu de lucru, construia aplicat, cu pasiune și curiozitate. Din cînd în cînd explora cu vitejie împrejurimile cu mersul lui leganat, de marinar amețit. Cînd am intrat în apă a venit fuga după mine și, la primul val, a rîs. Cînd valurile l-au udat mai sus de genunchi, mi-a întors fundușul și s-a dus, lipa-lipa-lipa, la construcțiile rămase în lucru. Mama lui îl veghea discret, nu-l bombarda cu sfaturi sau interdicții, cum se întîmplă în educația tip Goe, comună pe plajele noastre: implorările unor mame-paznic ca odraslele să nu se apropie de apă se ciocnesc cu stridența de cele ale mamei-paznic care își obliga copiii să intre în valuri. La un moment dat baiatul a văzut o punga de celofan purtată de vînt de colo-colo. Cum în lucirea ei instabilă punga era ispititoare, puștiul s-a luat după ea. N-a fost o treabă ușoară: cînd s-o apuce, punga o lua iar din loc, în cu totul altă direcție, ca o jucărie teleghidată, punîndu-l pe exploratorul colonial în situații cinetice riscante, chiar critice. În fine, cînd a ajuns aproape de trepte, punga s-a lăsat deodată și de bunăvoie prinsă. Aici vine surpriza: copilul a pus-o, după o clipă de contemplare... într-o cutie de gunoi. Cu efort, căci nu ajungea. Dacă întîmplarea l-a condus spre un asemenea gest, atunci trebuie spus că întîmplarea e neobișnuită. În curiozitatea lui științifică, micul om ar fi vrut să exploreze, în continuare, și cutia de gunoi. Noroc că era prea înaltă pentru el. Mama n-a intervenit nici măcar acum. Poate, credea că gunoaiele

Turnul de televiziune într-o noapte cu lună

românești sînt la fel de igienice ca tripartitele cutii germane.

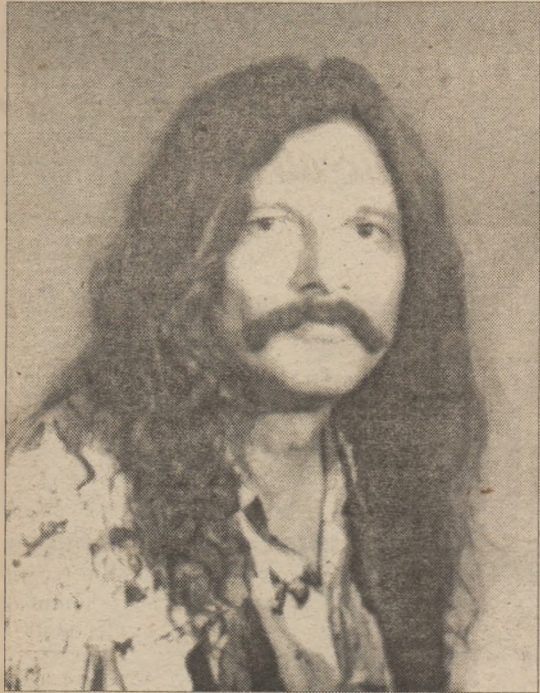
31 octombrie, miercuri. În camera mea trăiesc, pe lîngă mine, patru lucruri: o cyclamă pe care mi-am cumpărat-o cu 3 DM, computerul, telefonul și radioul. Cyclama (*Alpenveilchen* cum i se mai spune pe aici) are metamorfoze nocturne incredibile. Am renunțat să-i număr florile, care la început erau numai 4. Computerul e ca toate computerele: capricios ca un bărbat (sau ar fi mai corect să spun ca o femeie?). Capricios ca un om. N-ai voie nici măcar să gîndești ceva de rău despre el, că se supără pe tine. După ce, din cauza unui virus, a trebuit să scriu primul articol trimis *României literare* de două ori la rînd, – primul a dispărut în neantul electronic deși îl salvasem – după ce m-am supărat rău pe el și i-am vorbit urît, de nu mi-a mai răspuns nici la bună-dimineață (*Username și Password*), s-a purtat ca un gentleman. Cu atît mai mult cu cît, de cînd cu internetul (pe care citesc ziarele și revistele românești, ca tot omul aflat în surghiun, și unde caut spectacolele ber-

lineze cele mai tentante) computerul stă, și nu degeaba, deschis de dimineața pîna seara. Telefonul e dintre cele pentru care, vorba cuiva, ți-ar trebui permis de conducere. O pagină întregă din computer te învață cum să-l folosești. Stă și el deschis, și nu degeaba, adică pe bani. Aștept nota, ca s-o pot compara cu noile tarife ale Romtelecomului. Radioul trăiește cel mai mult și are multe vieți. Prefer două dintre acestea: Kassik Radio, 88,35 MHz, cu Bach, Mozart, cu „titanul, babacul sau boierul”, cum îi spunea Caragiale lui Beethoven, cu opera, dar și cu muzica de film sau adaptări moderne ale clasicii. Al doilea post pe care-l ascult, Berliner Rundfunk, 99,25, are muzică lejera din cea care place aproape tuturor, de la Beatles la Pink Floyd, de la *Hotel California* la una din piesele mele favorite, *Nights in White Satin*. În ceea ce privește televiziunea, nu zăresc decît turnul cu antena care înțeapă cerul Berlinului. Cu atît mai bine.

Ora 5 după-masă. Citesc în *România literară* articolul lui Mihai Vakulovski despre Biblioteca noastră Națională. Pe cît de savuros la lectură, pe atît de cumplit în fapt. La mine lucrurile stau tocmai invers. Biblioteca de aici fiind un loc paradisiac, nu se poate vorbi despre ea decît plicticos. Să spun doar atît: funcționează 24 de ore din 24 și 7 zile din șapte. Dacă într-o noapte cu lună plină ai insomnie, te scoli și te duci la bibliotecă. Avem cu toții chei speciale care deschid toate ușile comune, inclusiv pe ale bibliotecii și, pe de altă parte, cu alți zîmți ai aceleiași cheie îți deschizi ușa camerei proprii. S-a terminat cu inelul plin de chei care-ți rupe buzunarul. Cauți pe computerul tău titlul care te interesează, și, dacă dai de el, te duci, completezi fișa din carte și te servești singur. Dacă nu, comanzi cartea și, în cîteva zile îți e adusă de peste mări și țări. Cum se spune, comparația e o sursă de nefericire. Cer iertare. ■

Turnul de televiziune într-o oglindă „înnorată”

Valentin IACOB

Arcușul și spada

Numai cu un singur lat de palmă
Închisă acolo, în masa
Și la birtul tăcerii,
Încă mai cauți arcușul ăla
C-o spadă-ncuscrit...

Arcușul cu fire din păr de țărână,
Hăind pe corzi, pe viori de țărână
Cerbii împlăniți în lieduri de plasmă
Hăindu-i...

Arcușul demult spintecat
Doi găzi deodată,
Doi găzi c-o singură Spadă:
Unu-i Călăul de țărână,
Celălalt - al zgurii Gealat!

Un arcuș deșelat lângă sabia-i scursă,
Arcușul, Spada: căutate și azi,
azi, de murit!...

Marea în atele

Mare râncedă, -n atele,
Valurile - foi de coasă, foi de miere
Cu-arnăuți, trăsuri de apă cărând sfintii
Și Mesia
Sub un coviltir de apă...

Soare rânced,
Soare - apă
Ce se scurge, ce s-adapă
Din cătușe,
Ungând plaja înhămată la galere,
Înhămată... scufundată... ridicată-n
Stoluri de catapetezme -
Plaja-n flăcări
Și-n atele...

Clownul lui Hrist

Ieri noapte Te-am văzut.
Trupul încastrat într-o pânză, o mătase de Ev
sulfuroasă -
coconul ăla de Lumi, cald, lăptos...
Trupul Tău în mătasea din roiuri de curbe
trăgând după ele un mir oțelit...

Pălăpăiai. Atârnai de-o reclamă.
De-acum plecuseși iar.
Ei îți puneau ca de-obicei în cârcă tot felul de...
Plecai, pălăpăiai... larba Ta de clowni
lăsând-o iarăși în urmă - clowni obosiți,
surescitați iar...
Clownii, jongleurii, acrobatii Tăi toți,

Înghițindu-Ți Sabia, Mântuirea, Potopul...
înghițindu-le, scui pându-le - flăcări pe gură,
pe cimitire, flăcări pe insomnii...

Eu mai încerc... încercăm: cu fardul, cu masca,
lasoul -
Raiul acesta al nostru solvabil,
ars pe de rost...

Sânii - insule zombie, sfârcuri - tămâie

A explodat, garoafa aia de vodkă și de melasă!
Îngerul cu vestiri și briceag, scăpătat,
mi l-a insinuat pe sub pat,
pe sub aorta computerizată
de care mă leg bine, mă înnod din încăpățănare
mijit...

A crăpat, mi s-a ploconit
sulemenită în sinucideri cu gheată, sifon și
lămâie -
mie, veșnicului farseur și mandant al Băncii
locale

de orizontale cu stricină -
Doamna aia cu rochia, sânii zombie și sfârcuri -
tămâie,
m-a tras pe-ndelete, m-a tăiat fără vină
pe-o roată cu colții de pian,
pe roata cu corzi de catran!

Și ce-i dacă azi pe un cub voi dormi
și zilnic pe-un stol de plane la cub, naufragiind -
Robinson Crusoe în ochi cub încastrat,
(ochiul mâncat la izolații) -
eu, mozaicul de stafii la trena-i de insule zombie
cu gheată?!

Sau doar scrib am să-i fiu:
Scrib, vulpe ușor de cojit cu umoarea, talantii,
Ce-i?!...

Moartea lui Midas și-o nuntă în venă...

Și-a fost prins, prins și de viu jupuit Midas,
demult - ca să scape, să rămână Pământul
și ceata și Luna și Calea Lactee,
Că tot ce-atingea - se făcea poezie...

Ca un organist ciobea Lumea în așchii,
Așchii - pojghițe de vers!...
Ca un organist, Midas, călărind o orgă
nelimitată:
o atingere a clapei - trei văi, muntii făcute distih,
nici o întoarcere - distih!

Iar ailalți se năvăliseră că-l chemau pe la nunti

CERȘETORUL
DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Adio, Robinson Crusoe (4)

Transcriere pentru Cecina, personaj care
mi-a interzis să-i mai folosesc "numele"!

CU Robinson Crusoe, desigur, vorbeam
numai eu. Îl vizitam într-un vagon de
persoane stricat, aflat pe linia moartă, de obi-
cei după-masă, când lumina e albă și toți
acarii dorm sau sînt plecați. Puteam fi sigur
c-o să-l găsec acolo. Intram în primul com-
partiment, mă întindeam pe burtă pe banca
lucioasă și galbenă și-i spuneam ce-am mai
făcut. Pe geamul spart se vedeau în grădină
patlagelele mari, orbitoare, ne oglindeam în
ele. Mirosea a păcură-ncinsă și-a pătrunjel
copt; despre Cecina nu-i pomeneam însă.

(va urma)

Arvunit să le facă vinul baladă, gazel,
Să bea și ei rime și senzuri, cu el.

Până când s-au speriat! Din Pământ
rămăsese de-acum jumătate. Și-n rest
doar oceanul ăla uriaș, aburos,
Oceanul Midas: metafore croncănitoare, lyroshima
care creștea, înghitea lumile, fără de leac.

Și-atunci l-au momit la o nuntă capcană...
A fost nunta ciudată într-o venă, ținută
Și unde nașii, mesenii, mireasa
toți au plutit pe supt oase, prin piele...

Acolo, la nunta din propria-i venă,
Vena lui Midas, hulpavă în care-notau
de el devorate ceata și-un sfert din ocean,
Acolo, în sânge legat, l-au prins ei pe Midas.
L-au prins și i-au ras de pe carne
Urmele pielii detonatoare!

Iar pielea-i uscată iradiind încă poeme,
elegii dislocante toate încă în stare
să mai ciuntească munții și mările,
Pielea i-au închis-o-n sloi știrb și șerpesc -
un sloi de sonet temnicer, trădător!

Și doar toba chiftește azi din lada de zestre,
din scrinul rămas de la nunta ucigașă
dintr-o catedrală-nspănată
cu sfintii intruși mormăind din pereti...
Doar toba din piele de Midas,
cu gheare de tigru

mai bubuie încă supt ploaia de cactuși...
Sloi știrb...
Burti șerpești...
Mira
crăpată!...

Înger cu botniță

Ca și cum puterea de a-ti zări sufletul
Ți-ar năvăli brusc în degete
Și cânti pe un pian ce-l simți de sânge,
Un pian ca o blană de iepure,
Un pian - un Svejk lângă tine...

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

Procesul Pătrășcanu

Lavinia Betea - *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist.* Studiu de caz. Editura Humanitas, București, 2001.

TRAGIC destin a avut Lucrețiu Pătrășcanu, singurul intelectual de vază al Partidului Comunist din România. În interviul pe care i l-a acordat lui Ion Biberi, în 1946, pentru cartea care se va numi *Lumea de mine*, mărturisește că el, provenit dintr-o familie de intelectuali (tatăl său era prozatorul D.D. Pătrășcanu), a devenit membru al PCR încă înainte de constituirea acestuia, scriind, aproape în întregime, ziarul *Socialistul*. A ajuns apoi, după afilierea Partidului Comunist din România, activist al Kominternului, ținând sa-și ia și un doctorat la Leipzig în sociologie economică. Pseudonimul său de partid era Andrei și face prima oară închisoare în 1924, nescăpând de acolo decît după o lungă perioadă de grevă a foamei și a setei, împreună cu fiul lui Gherea, Alexandru, și el comunist. Acesta din urmă a fost ucis după un proces stalinist, în URSS, în 1938. Pătrășcanu va avea aceeași soartă în 1954, după ce a trecut prin cea mai îndelungată anchetă și proces politic din istoria comunismului mondial. A făcut parte din destule organisme de conducere ale Partidului Comunist din România, a fost chiar, în 1931, deputat citeva zile (a fost, apoi, împreună cu ai săi, invalidat), a trecut prin mai multe închisori. Era stimat, printre ai săi, dar nu agreea și simpatizat nici de cei din închisori sau lagăre nici de cei din libertate. Era teribil de orgolios și cerea tuturor să fie prețuit ca teoretician. Ceea ce era nu greu, ci efectiv imposibil de obținut într-un minuscul partid alcătuit, în marea lui majoritate, din oameni simpli sau sfertodocși. Nu pregeta să le arate adevărata identitate și, cu timpul, era făcut să înțeleaga ca intrusul, într-un partid al clasei muncitoare, era el, Pătrășcanu. Zorile inimiticiei care avea sa-l piardă, se desenau încă din anii douăzeci și treizeci ai secolului, azi, trecut. A fost declarat fracționist, în 1938 fiind scos din CC al PCR și pînă în 1944 n-a mai desfășurat activitate de partid. În 1940 e deținut în lagăr și, apoi, și, în 1941, datorită intervențiilor utile ale familiei, capata, pînă în ianuarie 1943, domiciliu obligatoriu la o vilă a familiei de la Poiana Țapului. E internat, puțină vreme, în lagărul de la Tirgu Jiu și, apoi, revine în domiciliu obligatoriu tot la Poiana Țapului, unde rămîne pînă în ianuarie 1944. Această vacanța din lagăr spre domiciliu obligatoriu (adică liber) a creat suspiciune printre comunistii încarcerati. E probabil că Gh. Gheorghiu-Dej l-a considerat, de pe atunci, trădător. Cum PCR n-avea, atunci, în libertate, un organism conducător (secretarul general, Foriș, a fost considerat trădător și informator al Siguranței, înlocuit fiind de un trio secret în frunte cu Const. Pirvulescu, decizia fiind luată, din lagăr, de segmentul muncitoresc în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej). Partidele de opoziție democrată l-au invitat pe Pătrășcanu să ia parte - în numele PCR, la tratativele privind înlăturarea lui Antonescu. Nimeni, de fapt, nu-l delegase pe Pătrășcanu în această responsabilitate. Mai tîrziu a luat legătura cu Emil Bodnăraș (pseudonim ing. Ceaușu) și și-a coordonat atitudinile cu acesta. A participat la actul de la 23 august 1944, el redactînd acel mesaj regal citit, de suveran, la radio în seara acelei zile. Așa a ajuns ministru al Justiției (absolvise, totuși, Dreptul) în chiar primul guvern Sănătescu

și a ramas în post pînă în 1948, înlocuit fiind cu Avram Bunaciu. A avut grija să-și publice, în tiraje atrăgătoare, trei cărți, urmate de o a patra, scrise în perioada domiciliului obligatoriu de la Poiana Țapului, care-i vor aduce, în echipa conducătoare a partidului său, numai invidie și suspiciune. Mai ales că face imprudența ca, din banii recoltați, să-și cumpere o vilă la Snagov. Continua să nu fie, deși ministru, agreea de ai săi, dușmănit fiind și de gruparea Gheorghiu-Dej și de aceea a Anei Pauker și Vasile Luca. Și pentru că o imprudență naște o alta (sau altele) îi sfidează constant pe cei care conduceau partidul, el crezînd că dacă obține o catedră de economie politică la Universitatea din București își consolidează poziția. Vană înșelare de sine. Se izolează de ai săi, înconjurîndu-se de o sumă de intelectuali (în frunte cu Belu Silber), toți orgoliosi și sfidători, neavînd grija ca în ministerul pe care îl conducea să creze, după obicei, macar o organizație de partid. Iar în 1946 mai comite imprudența să rostească, la Cluj, două răsunătoare discursuri, în unul dintre ele declarînd că mai întîi e român și, apoi, comunist. Acuzația de naționalism a venit pe dată. Mai ales că nimeni nu-l autorizase să rostească acele discursuri și ce să spună acolo. Exponenții Puterilor Aliate occidentale la București îl consideră ca posibil lider al unei fracțiuni din Partidul Comunist cu care s-ar putea colabora. Idee, nefastă pentru el, care e aflată de cei din conducerea partidului, formată din cinci inși, din care el, Pătrășcanu, era exclus. Ba chiar detestat. Gheorghiu-Dej continua să-l considere un trădător iar grupul Pauker-Luca de asemenea. Deși, aparent, pe creasta puterii era, de fapt, un excomunicat. Practic, din 1946 e urmărit de Serviciul Secret de Informații, apoi de Securitate și se alcătuesc informări despre ceea ce face și cu cine se întîlnește. Realizînd prăpastia, Pătrășcanu face eforturi de a se apropia de nucleul conducător al partidului. Se duce, de pildă, în decembrie 1946, la revelion - neinvitat - în casa lui Pauker. Ea, în hol, încearcă să fie protocolar amabilă, dar Gheorghiu-Dej, care îl dușmănea feroce (nu declarase Belu Silber că partidul n-are vreme să aștepte pînă ce Gheorghiu-Dej își va lua bacalaureatul?) a anunțat decis că dacă trădătorul Pătrășcanu ramîne acolo, el pleacă. Pătrășcanu a plecat înfrînt și în această tentativă de conciliere. Orgoliul exacerbat îi luase parca mințile. În timpul grevei regale din 1945 încearcă să devină el premier, în calitatea sa de cel mai vechi ministru. Și această gafă politică e aflată de conducerea partidului. La Conferința PCR din 1945 Pătrășcanu (și cărțile sale) este mult criticat. De abia e ales, totuși, încă, în Comitetul Central și, echivoc, în Biroul Politic. Despre eroarea cărților sale a vorbit Vasile Luca și, mai ales, Miron Constantinescu (omul Anei Pauker). I se reproșează, ca atitudine antipartinică, amenințarea lui Pătrășcanu că demisionează din minister. I se cerea, mereu și mereu, să se dezbare de mediul său burghez și să asculte, disciplinat, de deciziile partidului. Iar mediul său burghez și mic burghez era constituit din Belu Silber, Lena Constante, Hary Brauner, N. Betea și încă alți tineri foști și înainte de stînga sau apropiați de PCR. Vor fi, toți aceștia, și mulți alții, arestați odată cu Pătrășcanu sau după aceea. În 1948 Pătrășcanu nu mai e ales în CC al PCR iar la 24 februarie 1948 se anunță înlocuirea sa din funcția de ministru al Justiției.

Patru zile mai tîrziu, la 28 aprilie 1948, Pătrășcanu a fost arestat. Trei săptămîni e ținut izolat, cu soția lui, și ea, ca pictor scengoraf, neagreeată, într-o vilă la Băneasa. Face o primă tentativă de sinucidere. De abia la sfîrșitul lui august 1948 e dus, împreună cu soția, și ea arestată, în casa lui de la Snagov. Rezoluția CC al PMR din iunie 1948 îl infierase efectiv ca dușman. Începe ancheta care, deocamdată, e făcută, de conducerea de partid și pînă în 1950

Pătrășcanu trăiește cele mai grele momente ale vieții sale. De la sfîrșitul lui martie 1950 ia sfîrșit prima fază a anchetei sale, cea dirijată de CC al PMR. Din 1950 pînă în aprilie 1951 ancheta pare interuptă. Belu Silber povestește, în memoriile sale, că atunci anchetatorii lasau a se înțelege că lotul de arestați va fi eliberat. În iulie 1951 îi scrie lui Gheorghiu-Dej, relatîndu-i groaznicele condiții la care e supus (ancheta fusese preluată de SSI). Exasperat, face patru tentative de sinucidere. Degeaba. Gheorghiu-Dej și cei din preajma sa (mai ales Chișinevschi) nu renunță la ideea de a i se organiza un proces public de felul celor ale lui Slansky, Rajk, Kostov și alții asemenea. Dar, culmea, anchetatorii nu izbutesc să detecteze acuzații care să indrituiască un astfel de proces. În consecință, bijbiind, continuă o anchetă epuizantă, tot căutînd probe concludente. Și, totuși, nu le găsesc. E acuzat, în fals, de deținere de valută. Se demonstrează că banii erau ai surorii Lenei Constante. I se impută antisovietismul, ceea ce era, atunci, foarte grav. Și chiar că a sabotat prelungirea legii criminalilor de război, ceea ce putea fi interpretat iar ca antisovietism. Era un început de adunare de probe. Încă insuficiente. Dar în 1951 ancheta e preluată de Securitate. Gheorghiu-Dej, încă invidios, nu-i putea ierta lui Pătrășcanu popularitatea de care s-a bucurat din august 1944 pînă la arestare, în 1948. Această vrajbă de troglodit îi va fi fatală lui Pătrășcanu, care îi va aduce, finalmente, moartea prin împușcare. Deocamdata, în iulie 1951 trimite, prin organele de anchetă, o scrisoare secretarului general, adică inamicului său de moarte, în care relatează, după trei ani și trei luni de la arestare, insignifianța acuzațiilor ce i se aduc, argumentînd, pe larg, nevinovăția lui. Dar tot ce suferise pînă atunci în anchetă (dăduse 250 de declarații, cele mai multe noaptea) erau floare la ureche. În septembrie 1952, un maniac dezumanizat, Șolțuțiu, preia conducerea anchetei, îndeaproape controlat și dirijat de consilierul sovietic Mihailov. În toamna lui 1952 acest ciinos și zelos Șolțuțiu întocmește un plan al anchetei care urmărea să dovedească faptul că Pătrășcanu, împreună cu banda sa contrarevoluționară, a făcut parte din agentura serviciilor de spionaj anglo-americane, a dus activitate complotistă și antistatală, și-a trădat patria (tentativa sa de a fugi în străinătate cînd a participat ca delegat la Conferința internațională a juriștilor de la Bruxelles din 1948), a dus o activitate dușmănoasă și a avut legături cu dușmanii. De atunci incolo întreaga anchetă urmărea să dea substanță acestor acuzații. Șolțuțiu s-a slujit, aici, de scenariul rocambolesc alcătuit de Belu Silber, care n-a mai putut suporta condițiile anchetei. Dar el, a mărturisit în memorii, era incredințat că Pătrășcanu, cunoscîndu-l bine, nu va recunoaște nimic din aceste inventate acuzații și procesul nu va avea loc. Eroare. Gheorghiu-Dej și, prin el, Chișinevschi, vegheau atent mersul anchetei și pe documente s-au găsit însemnări ale lor care indicau pista pe care trebuie să o urmeze investigația. Și ele vizau, toate,uciderea lui Pătrășcanu. Șolțuțiu și alții au avut ideea de a introduce în lotul Pătrășcanu și pe cel al lui Koffler și al Victoriei Sirbu, fosta soție a lui Foriș. Prin aceștia, s-a făcut legătura dintre Foriș, acuzat și lichidat apoi ca agent de Siguranță, și Pătrășcanu acuzat de aceeași vină, în culpă fiind și Koffler, un ins bolnav psihic și de la care se putea obține orice se voia. Lanțul se stringea. Lui Pătrășcanu, pe lingă celelalte invinuirii amintite, i se adăuga și aceasta. E probabil că Pătrășcanu nu a fost batut nici în această fază, finală, a anchetei. Dar Koffler, deși bolnav psihic, a fost crunt maltratat. I s-a smuls părul din cap, ca și Lenei Constante, a cărei singură vină era că fusese amanta lui Pătrășcanu, tot așa cum Hary Brauner a fost amantul soției lui Pătrășcanu. Un anume Al. Ștefanescu, care a furnizat, în ilegalitate,

mulți bani P.C.R., se pare că a fost agent englez, cu care fostul ministru de Justiție a avut relații nesemnificative, a fost transformat în șef al lui Pătrășcanu în slujba Intelligence Service-ului și Emil Calmo-novici, arestat, constituia, și el, un nod al relațiilor de spionaj ale lui Pătrășcanu. Și pentru a demonstra colaborarea lui Pătrășcanu cu cercurile palatine și ale reacțiunii burghize în general a fost folosit, după arestare, și Ioan Mocsony-Styrcea, castelul său transilvan devenind un centru PNTJ al rebeliunii împotriva statului, coordonat, firește, de Pătrășcanu.

Stalin murise în martie 1953. Sistemul detestabil al proceselor organizate de el erau de domeniul trecutului condamnat. Gheorghiu-Dej ținea, totuși, morțiș, ca procesul Pătrășcanu să aibe loc. Se apreciază că Miron Constantinescu, aflat la Moscova în vizită oficială, a luat, pentru proces, agreementul lui Malenkov, pe atunci secretar general al PCUS. Mai ales că, în ultima fază, ancheta a fost dirijată de consilierii sovietici. În ședința Biroului Politic din 14 martie 1954 a fost adoptată decizia procesului Pătrășcanu. Implicații au fost pregătite, promițîndu-li-se că dacă declara, la proces, cum au fost instruiți, vor fi, repede, achitați și eliberați. Și asta a fost o minciună. Procesul a început la 6 aprilie 1954 prezidat de Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al RPR. Acuzații aveau numai apărători din oficiu. Pătrășcanu se comportă demn, refuzînd să răspundă întrebărilor, declarînd că tot procesul e o sinistă parodie și că, de aceea, renunță la apărare. Președintele completului de judecată, întrebîndu-l dacă, la ultimul cuvînt, mai are ceva de adăugat, Pătrășcanu a replicat: "N-am de spus nimic, decît că scuipe pe acuzațiile, ce mi se aduc". Și cînd președintele l-a prevenit că aceasta e o insultă și că se dă în spectacol, acuzatul a răspuns: "Da, lasă să mă dau, viața mea e scurtă, dar sint oameni care o să urmărească această porcărie". Și mai înainte, cînd vorbise Silber a declarat: "Nu mă apar într-o ticăloșie, nu mă apar". La sfîrșit, președintele Completului de judecată a primit, din partea lui Chișinevschi, pedepsele dictate. Pătrășcanu și Koffler au fost condamnați la moarte, cel dintîi pentru "crimă împotriva păcii" și "crimă de înaltă trădare". Pătrășcanu a refuzat să ceară grație. După trei zile a fost executat. Gheorghiu-Dej își împlinise odiosul țel, ucigînd un fost și posibil viitor rival politic.

Întreagă această dramă este evocată, cu mare forță, de d-na Lavinia Betea. A cheltuit, pentru asta, imensă energie, studiînd, prob, vrafuri de dosare, mii de declarații la anchetă și documentele din 1968 cînd Ceaușescu a inițiat farsa reabilitării lui Pătrășcanu. Pe toate le-a confruntat și analizat, ca un remarcabil cercetător, oferîndu-ne o carte-document, scrisă bine, de aceea citîndu-se fără a o putea lăsa din mînă. O felicit calduros pe d-na Lavinia Betea pentru această carte pilduitoare. Mai ales că, prin 1966, am vrut și eu să scriu o carte despre Pătrășcanu, dar mi s-a refuzat accesul la dosare și documente.

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL

ENCYCLOPEDIA OF THE RENAISSANCE

este unica sursă de informare care explorează în profunzime întreaga perioadă amintită (anii 1350-1650), surprinzînd viața culturală, socială, istorică... în 6 volume premiate cu "2000 Dartmouth Medal".

Tel./fax: 210.89.08; 210.89.28;

212.35.61; 211.89.57

e-mail: prior@dial.kappa.ro

http://www.prior-books.ro

În luptă cu atotputernicii

ATE FERI din fața unei primejdii și grave și iminente este desigur uman, a încheia rămașag că vei triumfa asupra celui ce nu poate fi învins pare a fi o nebunie, de sfruntată sfidare, când nu semnul unei voințe de fier, cu toată nădejdea pusă în Providență, dar și cu stăpânirea științei de a se autoapăra. Pe modelul înfruntării dintre David și Goliat, al conflictului cu forța gregară, operând în disprețul spiritului, dar cu recurs la erzațurile acestuia. A te afla într-o situație fără ieșire este, tot astfel, străvechea temă a povestitorului contând pe crescândă emoție pe care o provoacă înfundarea pe rând a tuturor cararilor eroului sau, hărțuit și strâns în ghearele timpului. Pentru că, analitic sau de acțiune, genul romanesc posedă un număr restrâns de mari teme, din momentul în care Cervantes îl trimitea în lume pe Don Quichotte.

Altcum, beneficiul dezlegării în ultim moment a itelor, chiar în cel mai sofisticat roman, ba de asemeni, celui "deschis", lipsește natural domeniului memorialistic, avansând pe un teren plan. Probabil că acesta a fost motivul, dacă nu doar unul dintre ele, din care dl Nicolae Stroescu-Stînișoară a ales forma romanesca în *Vremea incercuirii*, pentru a povesti cei doisprezece ani cât s-a jucat de-a v-aș ascunselea cu reductabila Securitate română, ce-l căuta spre întemnițare pentru una din acele lungi perioade de timp în a căror aplicare se specializase justiția - și ea tot română. Dispunând de mijloace nelimitate, instruită la cea mai înaltă școală a terorii KGB-ului, pretutindeni prezentă într-o societate ce nu mai avea nici o cale de a i se opune, Securitatea își făcea de cap, contând pe reflexul de infailibilitate pe care îl indusese în lumea orașelor și satelor. O modalitate în plus de a-și îngădui toate ororile. A-i contesta atotputernicia însemna a-i anula ani de "muncă", punându-i sub semnul întrebării legitimitatea - ca forță irezistibilă, reprezentând absolutul. Însemna să o negi în efigie, să o sabotezi, ingenunchind-o pe propriul teren, să o sfidezi, de unde vitrega soartă rezervată celor ce i se sustrageau, procedimintele de maximă desfășurare în capturarea victimelor. Alte instituții i se constituiau în anexe, miliția, bunaoară, putea intra oricând în oricare casa, cerând cartea de imobil. Simplul fapt de a nu fi în ceea ce se numea câmpul muncii o mai lungă perioadă, de luni nu de ani, făcea din oricare cetățean un infractor, iar legea era la fel de aspră cu

cei ce-l favorizau pe infractor, pe fugar, pe urmărit.

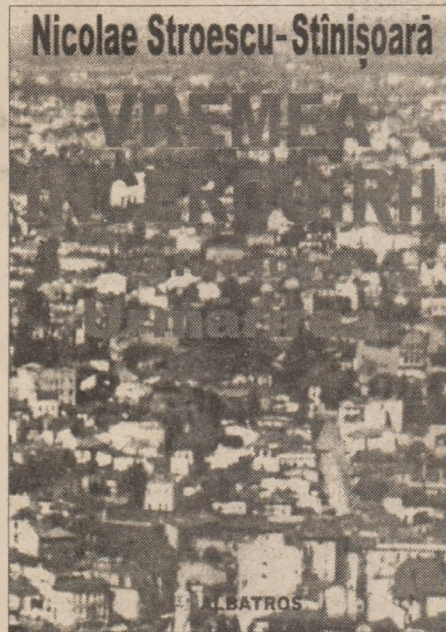
Ca să nu mai vorbim de faptul că existau categorii de inși ce se ocupau anume cu turnătorii. Lupta de clasă era în toi, nefericiții căzuți în masa celor neagreați de regim se considerau salvați când ocupau cel mai mărunț post, ce-i îndrituia a fi tolerați în societate. Dacă, așa cum spunea Talleyrand, aceia care nu au trăit în poleitul veac al XVIII-lea nu au cunoscut dulceața vieții, tot așa, cei care nu au trăit sub comunism și mai cu seamă în anii săi de înscăunare, nu au cunoscut umilinta de a trăi în sclavie, de a accepta, ca element de supraviețuire, scindarea morală la o scară generală înfricoșătoare. Dar și cu un însemnat număr de excepții.

Un mare contingent de lucrări memorialistice ne procură mărturii asupra epocii, mai cu seamă din detenție. *Vremea incercuirii* în modalitate romanesca, nareză, în primul tom, lungul drum către libertate al unui tânăr căutat de Securitate, spre a fi arestat/ judecat pentru complot (termen de cea mai largă cuprindere în legislația comunistă) și care se sustrage sistematic, timp de doisprezece ani capturării, într-o incercuire ce nu putea fi străpunsă. Anvergura celor doi competitori era foarte diferită și pe aceasta anume s-a bazat strategia celui vânat, mimând libertatea sub nasul copoilor. Dintr-un scrupul de obiectivare, autorul a preferat nararea la persoana a treia și dintr-o extremă delicatețe, cu substrat, banuim, religios, a schimbat numele actanților, începând cu cel propriu. Denumindu-se Dinu Rogojina, dl Stroescu-Stînișoară își ia ultima distanță față de destin. Citiitorului tânăr, modificarea îi poate cel mult naște suspiciunea și a unei intruziuni ficționale, cu toate că lui numele reale ale personajelor nu i-ar fi putut, oricum, spune mare lucru. Ceva mai altfel stau lucrurile cu lectorul vârstnic care, dimpotrivă, se simte cumva frustrat, ca unul ce ar fi putut cunoaște pe unul sau pe altul din eroii povestirii. Ambelor categorii le rămâne la îndemână să plas-muiască, în cazul în care străzile în ale căror locuințe s-a ascuns eroul le sunt familiare - cum ni se întâmplă, de pildă, nouă. Ideea că pe strada dr. Leonte sau Carol Davilla l-am fi putut încrușișă pe Dinu Rogojanu ne dă un straniu sentiment existențial.

Sursa succesului realizat de erou - la propriu - a fost aceea de a nu căuta o ascunzătoare sigură, știind prea bine că Securitatea l-ar fi putut găsi și în fundul pământului, de a nu sta ascuns, ci de a circula, în limita atât de greu de stabilit, a unui coeficient de siguranță acceptabil. A câștigat jucând cartea omului de pe

stradă ce-și vede de treburile lui. Cum cei atotputernici vânau simptome, au putut fi înșelați. De aceea, într-o primă versiune, romanul purta titlul de *Lupta cu atotputernicii!* Într-un lanț nu prea lung, dar mobil, de buni prieteni, ca și de oameni de inimă ce de-abia îl cunoșteau, ajutat de femeia iubită, Dinu Rogojanu se preumbla prin parcuri, citea în bibliotecile publice, iar dacă i se ivea posibilitatea, lucra cu ziuă, înfruntând riscul permanent al unei întâlniri fatale, ca și pe acela al stupidei întâmplări ce poate zădărnici planurile cele mai elaborate. Mulțumindu-se cu cât de puțin îi oferea o astfel de viață, păstrându-și moralul chiar și după ce îi devenise clar că speranța într-o eliberare din afară era vană.

A mima standardele normalității, la polul opus celui fugărit și zidit în vreun pod, a se comporta median, de așa manieră încât să nu atragă niciodată în chip deosebit atenția asupra sa devenea, cu trecerea de timp, tot mai greu de înfăptuit, lațul se strângea, posibilitățile se reduceau și dacă este adevărat că victoria revine celui care rezistă un minut mai mult, Securitatea mai putea aștepta. Totuși, în 1964, ea a fost aceea care a capitulat! Dând curs acelei reguli de șah, conform căreia jucătorul bun trebuie să aibă în gând câteva mișcări în plus față de adversar, evitând a-i fumiza acestuia cel mai mic indiciu, eroul a condus jocul - cu sacrificiul acceptat al celor mai frumoși ani ai vieții, situație care ar fi putut lua, în roman, aspecte de cel mai declarat dramatism. Însă, la cea de a treia persoană, eroul nu-și exhibă rănile, nu se autocompătimește, nu-și urlă spaimetele, ci doar nareză împrejurări, cu răceala istoricului. Și, paradoxal, din acest ton, narațiunea primește un suflu tineresc, romanul o tentă detectivistică, primează aventura, pariul.

Numai punându-te în locul celui ce nu știa dacă va izbuti să treacă neobservat în tren ori tramvai, sau dacă va petrece noaptea sub un acoperiș sau pe străzi, cuiva care nu se întorcea să vadă cine îi pășeste în spate, înțelegi de ce rezistență nervoasă a trebuit să dispună tânărul Stroescu-Stînișoară. Și cât a prețuit, în această interminabilă cursă împotriva cronometrului, harul prieteniei, al solidarității umane. În deosebita grijă de a nu colora în alb-negru necurmata ciocnire dintre bine și rau, de a nu crea personaje pur pozitive și net negative, de a nu răpi nici unui personaj ceea ce este al său, în complexitatea atât a firii omenești, cât și a împrejurărilor, fraza prozatorului se alcătuieste în larg cuprinzătoare volute, procedând analitic, cu respectul nuanței și curajul amanuntului. Aceeași celeritate cu care și-a dejucat următorii prezidea-ză un text dens, probă a unei prodigioase memorii și trădând un vechi și avizat condeier.

Același care, în anii de beznă, ne-a ținut sus moralul la postul de radio Europa Liberă, nutrindu-ne spiritual.

Barbu Cioculescu

Consiliul Uniunii Scriitorilor

ÎN ZIUA de 26 octombrie a.c. a avut loc ședința Consiliului Uniunii Scriitorilor. Eugen Uricaru, președintele Uniunii Scriitorilor, a prezentat o informare asupra activității desfășurate în perioada care a trecut de la ultima ședință a Consiliului. S-au analizat acțiunile din acest interval printre care și întâlnirea de la Neptun, din luna septembrie, a scriitorilor români din întreaga lume. Președintele Uniunii a prezentat stadiul de pregătire a viitoarelor acțiuni: Colocviul despre roman care va avea loc la Slănic, Colocviul traducătorilor de literatură română (în luna noiembrie la București), inițiativele privitoare la Anul Caragiale, Festivalul European de Literatură de la Herculane, în cadrul căruia vor avea loc dezbateri cu tema Conflictul civilizațiilor și se va decerna Marele Premiu European de Literatură. În continuare a fost prezentată situația economico-financiară și au fost aprobate propunerile de rectificare a bugetului Uniunii Scriitorilor. A fost aprobat raportul Comisiei sociale și noul regulament de funcționare a acestei Comisii. În urma informărilor prezentate de secretarii filialelor Cluj și Iași, Consiliul a hotărât, punând în aplicare art. 15, par. 2 din Statutul Uniunii Scriitorilor, să-i excludă din Uniunea Scriitorilor pe Al. Florin Țene și Florin Bratu, care au comis delictul de plagiat. De asemeni, în temeiul aceluiași articol din Statut, a fost exclus din Uniune Viorel Mirea, care a adus Uniunii Scriitorilor grave prejudicii materiale și morale.

CALENDAR

8.11.1897 - a murit *Gr.H. Grandea* (n. 1843)
8.11.1921 - s-a născut *Olga Zaïcik*
8.11.1922 - s-a născut *Mihai Gavril*
8.11.1924 - s-a născut *Despina Mihaela Bogza*
8.11.1928 - s-a născut *Dumitru Micu*
8.11.1929 - s-a născut *Ion Brad*
8.11.1930 - s-a născut *Tamaș Maria* (m. 1987)
8.11.1935 - s-a născut *Dumitru Bălaeș*
8.11.1935 - s-a născut *Ion Itu*
8.11.1937 - s-a născut *Mihail Diaconescu*
8.11.1972 - a murit *Athanase Joja* (n. 1904)
9.11.1818 - s-a născut *Ion Codru Drăgușanu* (m. 1884)

9.11.1901 - s-a născut *Liviu Rusu* (m. 1985)
9.11.1911 - s-a născut *Victor Buescu* (m. 1971)
9.11.1918 - s-a născut *Teohar Mihadaș* (m. 1996)
9.11.1930 - s-a născut *Aurel Rău*
9.11.1981 - a murit *Paul Constant* (n. 1895)
9.11.1981 - a murit *Sergiu Al.George* (n. 1922)
10.11.1892 - s-a născut *Ion Clopotel* (m. 1986)
10.11.1895 - a murit *Alexandru Odobescu* (n. 1834)
10.11.1902 - s-a născut *Constantin Goran* (m. 1976)
10.11.1922 - s-a născut *Katona Szabo Istvan*
10.11.1932 - s-a născut *Ștefan Cazimir*

10.11.1934 - s-a născut *Ovidiu Genaru*
10.11.1937 - s-a născut *Ioana Bantaș* (m. 1987)
10.11.1942 - s-a născut *Dan Cristea*
10.11.1945 - s-a născut *George Țamea*
10.11.1951 - s-a născut *Werner Sollner*
10.11.1977 - a murit *Constantin Streia* (n. 1905)
10.11.1988 - a murit *Alexandru Jar* (n. 1911)
11.11.1916 - a murit *Ion Trivale* (n. 1889)
11.11.1928 - s-a născut *Cornelia Ștefănescu*
11.11.1934 - s-a născut *Vasile Rebreanu*
11.11.1950 - s-a născut *Mircea Dinescu*

11.11.1951 - a murit *Nicolae Mihăescu-Nigrim* (n. 1871)
11.11.1987 - a murit *Pavel Aioanei* (n. 1934)
12.11.1868 - s-a născut *Artur Stavri* (m. 1928)
12.11.1869 - a murit *Gheorghe Asachi* (n. 1788)
12.11.1900 - s-a născut *Vania Gherghinescu* (m. 1971)
12.11.1912 - s-a născut *Emil Botta* (m. 1977)
12.11.1914 - s-a născut *Nadia Lovinescu* (m. 1986)
12.11.1916 - s-a născut *Nicolae Jianu* (m. 1982)
12.11.1936 - s-a născut *Jancsik Pal*
12.11.1950 - s-a născut *Mircea Nedelciu* (m. 1999)
12.11.1987 - a murit *Petru Sfetca* (n. 1919)

13.11.1853 - a murit *Zilot Românil* (n. 1787)
13.11.1903 - s-a născut *Dumitru Stăniloae* (m. 1993)
13.11.1909 - s-a născut *Eugen Ionescu* (m. 1994)
13.11.1912 - s-a născut *Ioan Comșa*
13.11.1913 - a murit *Nerva Hodoș* (n. 1869)
13.11.1914 - a murit *Dimitrie Anghel* (n. 1872)
13.11.1930 - s-a născut *Georgeta Horodincă*
13.11.1941 - s-a născut *George Chirilă*
13.11.1950 - s-a născut *Ioana Crăciunescu*
13.11.1955 - a murit *Romulus Ciofleș* (n. 1882)
13.11.1960 - a murit *Gh. Teodorescu-Kirileanu* (n. 1872)
13.11.1984 - a murit *Eta Boeriu* (n. 1923)

Al patrulea poet al "Cercului literar"

DOUĂ volume compacte (*Timp scufundat* și *Un ceas de hârtie*), apărute în Editurile Universalia (ediție îngrijită de Doina Uricariu, Mariana Vartic și Sorana Coroamă, 1999) prezintă întreaga operă literară a poetului, prozatorului și dramaturgului Dominic Stanca (Cluj, 1 ianuarie 1926 - 26 iulie 1976, București), stabilind ordinea - reală și editorială - a creației sale. Acceptarea acestui scriitor ca "al patrulea poet" al "Cercului literar" s-a făcut oarecum pe nesimțite - vreau să zic: fără a fi consemnată ca atare de către lumea scriitoricească - la câțiva timp după ce perioada de afirmare a grupului nostru (anii 1943-1945) trecuse -, adică la Cluj, în timpul ultimelor zvâcniri ale vieții culturale, înainte de instalarea dictaturii culturale comuniste. Adevărata recunoaștere a meritelor sale literare s-a petrecut, însă, și mai târziu, la București, în perioada când unii "cerchisti" s-au regrupat în Capitală, încercând să revină din "exilul voluntar" pe care și-l impuseseră. Această întârziere se explică atât prin faptul diferenței de vârstă, Dominic Stanca fiind cel mai tânăr dintre "cerchisti", cât și prin ușoara "marginalizare" a textelor sale, prea puțin cunoscute la vremea respectivă. Prezența efectivă a omului Dominic Stanca - covârșitoare prin farmecul aparte și forța ei - l-a impus atenției tuturor, cu profilul său specific, bine determinat.

Odată cu integrarea sa între ceilalți colegi de scris, Dominic Stanca a fost receptat ca poetul care a adus un spor de modernitate în această grupare de tineri scriitori. Acum, la trecerea atâtor ani, se poate observa limpede în ce constă acest spor. El poate fi identificat și precizat în trei zone ale inspirației și realizării artistice: un realism al peisajului natural, prezentat ca fundal al lirismului său, ca "stare de spirit" (ca să utilizez o sintagmă devenită clasică), o autohtonizare a tematicii poetice și, nu în ultimul rând ca importanță, o diversificare spectaculoasă de ordin lexical. Voi încerca să explic, pe rând, aceste trăsături caracteristice ale creației sale.

La cei trei poeți "canonizați" ai "Cercului literar din Sibiu" (Radu Stanca, Ștefan Aug. Doinaș și Ioanichie Olteanu) peisajul natural, ca fundal al desfășurării "actului liric și ca fundament al sensibilității poetice, poate fi definit ca impregnat de un decorativism pronunțat, ca o stilizare estetizantă, propriu fiecăruia: "atmosfera de mister, de ritualitate evasi-magică, de butaforie și figurație de burg medieval, la Radu Stanca; orizont simbolic și comportament solemn, eroico-tragic, de inspirație antică, la Ștefan Aug. Doinaș; reflexe fruste, aproape elementare, de o anume bizarerie, în zărise de ciudățenii și simțire genuină de tip sătesc, la Ioanichie Olteanu.

Ceea ce aduce nou în această ecuație Dominic Stanca este o precizare realistă a peisajului, în cadrul căruia se petrece actul liric. În ce privește tematica, Dominic Stanca iese din sfera subiectelor antice (Doinaș), medievale (Radu Stanca) sau rustice (I. Olteanu), pentru a ancora în orizontul bine determinat al istoriei naționale, eroii baladelor sale, de pildă, nu mai sunt nici figurile mitologice ale Antichității, nici siluetele misterioase ale unor burguri din Evul de Mijloc, nici personajele de extracție socială modestă, ci chiar profilele reprezentative ale unei societăți românești identificabilă istoricește. Prin lirica sa, Dominic Stanca face ca poezia "Cercului literar" să evadeze din ceea ce aș numi "rezervația lingvistică" a unui vocabular "nobil", "clasicizat", cult și pretențios (poate chiar prețios aș zice), pe care-l foloseau Radu Stanca sau Doinaș, pentru a se afirma ca o arie extrem de diversificată lexical. Poetul Dominic Stanca este stăpân

pe toate cuvintele limbii sale natale, utilizând cu rafinement expresivitatea lor, de la regionalismele cu circulație restrânsă până la vocabulele care acoperă sfera limbii culte. Nimeni n-a manipulat asemenea lui aria vocabularului românesc de pretutindeni, conferind uneori lirismului său o tentă folclorică.

Aceste trei caracteristici esențiale fac din lirismul lui Dominic Stanca o expresie poetică marcată de o pecete extrem de personală, inconfundabilă, care-l distinge de cei trei confrați ai săi. Acesta ni se pare a fi sporul de modernitate pe care autorul "Vesperalelor" îl plantează în "Cercul literar". Confrații săi n-au beneficiat niciodată de un asemenea amestec particular de ironie, de detașare lucidă sau angajament sentimental, de această triplă inserție în identitatea națională: *in lexic, in istorie, in peisajul natural*. În plus, Dominic Stanca scrie o poezie în care arta portretizării lirice este atât de fidelă personajului real, încât elimină orice urma de livresc: figurile lui par a fi smulse, ca niște plante, din solul în care le-a hrănit, iar rădăcinile lor păstrează încă țărâna născătoare. Este clar că zona de inspirație a tânărului poet a fost chiar experiența de viață imediată, teritoriul unei copilării pe care arta o ridică la nivelul fabulosului. Imaginile sale se hrănesc direct din acest contact nemijlocit cu realitatea de fiecare zi, cu elementele istoriei, cu forța de expresie a unei vocabule regionale, într-o rafinată montură lirică; sufletul se emoționează în fața lor, mâna care le atinge tremură, ochiul care le vede le pătrunde intimitatea.

Dacă, de pildă, în baladele lui Ioanichie Olteanu consemnăm o ușoară undă de ironie, Dominic Stanca îngroașă această undă până la un naturalism care nu evita grotescul, redimensionarea realului în mod aproape expresionist. Aici, în acest expresionism trebuie căutată contribuția originală, de o strictă modernitate, a poetului Dominic Stanca. La el clasicismul și romantismul au fost depășite tocmai în direcția unei expresivități tranșante, a unui pitoresc care nu tradează niciodată linia gravă a unei lirici majore. Există, fără îndoială, un pronunțat tradiționalism în lirica lui, dar acesta este supravegheat tot timpul de un ochi calofil.

Pentru cei ce l-au cunoscut personal pe omul Dominic Stanca aceste calități nu-i uimesc nicidecum. Dominic a adus în cercul prietenilor săi aceeași feroare a amicitiei. Dar el i-a adăugat un umor tipic ardelenesc, o sftăosenie plină de haz, o atenție îndreptată fără cruțare spre detaliul amuzant. Beneficiind de o vastă cultură clasică - pe care, nu știu de ce, nu și-o etala niciodată -, dotat cu o inteligență artistică remarcabilă (nu îndreptată spre teoretizare, ci evidentă în însăși practica scrisului), el a fost un poet, un prozator, un dramaturg remarcabil, căruia vocația teatrală - a interpretat magistral câteva roluri dificile - i-a furnizat elemente pe care numai o critică atentă la diversitatea existenței și scrisului său le va putea reliefa cum s-ar cuveni.

Un mare *artist al cuvântului*, pe care-l îngrijea cu voluptate ca pe o bijuterie rară, - iată ce se simte, de la prima lectură, în scrisul său.

Ștefan Aug. Doinaș

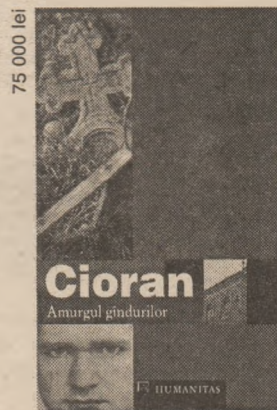
PLURALE

A FOST deja observat faptul că în română substantive abstracte sau nume de materie care în mod obișnuit au doar formă de singular își produc cu ușurință și forme de plural. Acestea corespund unui sens suplimentar al cuvântului (desemnând subtipuri, aspecte concrete, variații: *bucurii, tristeți, prostii, deșteptăciuni, mătăsurii, cămuri* etc.) sau doar unei nuanțe stilistice - de exemplu de intensificare expresivă ("adânci *batrâneți*", "vai de *tinerețile* lui", "a-și baga *mințile* în cap" etc.). Nu e pe deplin clar dacă sîntem în fața unui fenomen vechi și constant, sau - cum s-a afirmat de mai multe ori - a unei tendințe actuale. Că extinderea pluralului există mai de mult o dovedesc chiar exemplele de mai sus, conținând cuvinte din fondul vechi și forme de plural deja impuse și banalizate; li se pot adăuga cupluri singular/plural în care distanța semantică e chiar mai mare, de genul *bunătate* "calitatea de a fi bun" / *bunătăți* "mîncăruri bune". S-ar părea însă că în limba actuală tendința mai veche se accelerează și se accentuează. Valeria Guțu Romalo (în *Corectitudine și greșeală*, 1972, ediția a II-a, 2000) descrie fenomenul și oferă exemple din anii '60-'70, dintre care unele s-au impus între timp, cel puțin în registrul standard (*capacități, proze*), dar și inovații din ultimul deceniu. Și Mioara Avram discută fenomenul, în *Gramatica pentru toți* (1986, ediția a II-a, 1997), cu exemple ca *agerimi, inchișturi, bagatelizări* ș.a. (p. 57) și cu observația interesantă că abstractele cu conținut negativ se concretizează mai ușor: *nedreptăți* e mai frecvent decît *dreptăți*, *imprudente* mai normal decît *prudente*. În lista pluralelor frecvente azi ar trebui să intre desigur forme ca *muzici* - "invazia de muzici, care mai de care mai sofisticată" (revista on-line, 9.08.1999) și *politici* - "eșecul *politicilor* reformiste impuse din afară" (*Jurnalul național* 197, 1994, 3). Merită semnalat și cazul unui substantiv ca *evidență*, care nu are în principiu plural cînd apare cu sensul său abstract (în DEX: "faptul de a fi evident, caracterul a ceea ce este evident; certitudine", dar care, în schimb, se folosește adesea la plural cu sensul său administrativ, contabilicesc. Acest sens secundar - pentru care se indică pluralul *evidențe* - e definit în DEX cu exces de detalii, dar în manieră incompletă, ca "activitate care asigură informarea permanentă și precisă despre situația dintr-un anumit domeniu prin înregistrarea și controlul proceselor, fenomenelor, lucrurilor, bunurilor, persoanelor etc. din punct de vedere cantitativ și calitativ". De fapt, nu e vorba doar de o "activitate", cuvîntul denumind curent modul de înregistrare, ba chiar, prin metonimie, suportul material al păstrării datelor. Mî se pare clar preferabilă definiția mai simplă din vechiul DLRM (1958): "înregistrare a tuturor lucrurilor, bunurilor, persoanelor etc. legate de o anumită activitate". Într-un dicționar italianesc (Zingarelli, 1995), sensul (care ar părea să fi venit în română chiar din această direcție, ca și alte elemente lexicale din finanțe și administrație) are o indicație stilistică ("limbajul birocratic") și e definit ca "dovadă, în special în copie, a unor operații, proceduri etc. desfășurate de un birou (de un serviciu, o instituție)". Se pare însă că în ultimul timp cuvîntul apare la plural chiar cu primul său sens, cel foarte abstract. Mai multe fragmente recente ilustrează tratarea noțiunii abstracte ca un caz particular, individualizat: substantivul e nearticulat, precedat de demonstrativ - "în fața *acestei evidențe*, candidații au purces la treabă" (*Evenimentul zilei*, 2.06.2000); "pus în fața *acestei evidențe*, în loc să se mulțumească cu experiența căpătată și cu respectul publicului, S. a găsit de cuviință să-l atace în forța pe B." (ib.) - și chiar însoțit de articolul nehotărît: "*O evidență* cît roata carului și totuși ocultată mediatic" (*Luceafărul*, 14, 2000, 3). Un citat atestă trecerea la plural a substantivului, într-un context nu tocmai fericit, dezvoltat în jurul unui pleonasm - *evidențele sînt clare* -: "Acum, este inutil să ne întrebăm cît de mult au contribuit moșmondeala, matrapazlicurile, populismul (...) la dezastrul economic în care ne aflăm. *Evidențele sînt* aîf de clare încît pentru orice om rațional insistența în prezentarea acestora e de domeniu absurdului" (*România liberă* = RL 439, 1991, 1). O adevărată eroare poate fi folosirea unei forme de plural în expresiile fixe în care cuvîntul e folosit cu un sens specializat și numai cu formă de singular. În *Corectitudine și greșeală*, Valeria Guțu Romalo cita și transformarea sintagmei *pînă la sfîrșit*, într-un articol din 1969, în *pînă la sfîrșituri*. Cel puțin la fel de gravă mi se pare confuzia dintre *la început* și *la începuturi*, în enunțul jurnalistic: "*De la începuturile ramadanului* (10 ianuarie), peste 100 de algerieni au fost omorîți" (RL 2072, 1997, 1). Dacă pentru o perioadă mai lungă și mai ales pentru un fenomen complex desfășurat în timp se poate folosi pluralul ("începuturile creștinismului", "începuturile epocii moderne" etc.), expresia e inuzuală pentru un interval relativ scurt și bine delimitat ("începuturile anului", "începuturile săptămîinii"?). În asemenea situații, permisivitatea tendinței de extindere a pluralului pare să se blocheze.

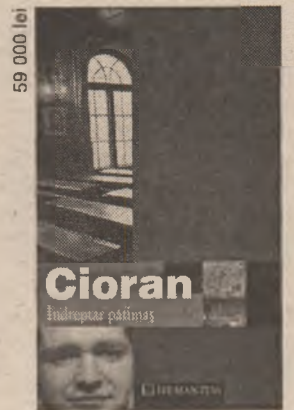
HUMANITAS

Cartea care dăinuie

În TOPH, colecția celor mai citite cărți Humanitas

EMIL CIORAN
Amurgul gândurilor

EMIL CIORAN
Îndreptar pătimas

Comandați aceste cărți și alte apariții Humanitas
— cu 10% reducere / titlu și taxe poștale gratuite —
serviciului CARTE HUMANITAS PRIN POȘTĂ:
Ed. Humanitas, Piața Presei Libere 1, 79734 București;
tel. 01/223 15 01; e-mail: cpp@agora.humanitas.ro

STUDIUL pe care-l publicăm astăzi a fost preluat, cu încuviințarea amabilă a autorului și a revistei americane, din numărul din 1 noiembrie 2001 al *The New York Review of Books*. Singura noastră contribuție este, în notele finale, și anume acolo unde au fost indicate versiunile românești ale referințelor bibliografice. Tony Judt este cunoscut în România prin cartea lui de la Editura Polirom, 2000, *Povara responsabilității. Blum, Camus, Aron și secolul XX francez* (în traducerea lui Lucian Leuștean), și printr-o culegere, *Europa iluziilor* (Polirom, 2000), cu prefata lui Vladimir Tismăneanu și cu postfața lui Dorian Branea, alcătuită de Daciana Branea și Ioana Copil-Popovici din trei studii ale autorului și din transcrierea dezbatărilor seminarului la care acesta a participat în octombrie 1998 în cadrul Fundației timișorene *A Treia Europă*. Tony Judt este profesor de studii europene la New York University, "istoric al pasiunilor și iluziilor politice" din ultimele două secole, după spusele lui Vladimir Tismăneanu. Intertitlurile aparțin R.I.

Excepția românească

NUMARUL din februarie 2001 al revistei bucureștene ("pentru publicul masculin") *Plai cu boi* o are ca vedetă pe o oarecare prințesă Briana Caragea. Paginile de la mijloc conțin un șir de fotografii, într-un stil voit voalat, în care prințesa apare, când îmbrăcată în haine de piele, când aproape dezbrăcată, stăpânind cu cruzime peste câțiva țărani, și ei pe jumătate goi. Puse în lanțuri și zdrențoase, slugile cu pricina taie lemne, trag la sanie sau se opintesc într-un tractor ruginit, în vreme ce Briana (o prințesă autentică, pe cât se pare), cu un bici în mână, se învâluie lasciv în blanuri și aruncă priviri crunte, disprețuitoare, spre țărani și spre obiectivul aparatului de fotografiat. Totul în mijlocul unui decor rural care aminteste de *Dragoste și moarte* al lui Woody Allen.

Am mai văzut așa ceva, veți spune. Însă Mircea Dinescu, proprietarul revistei *Plai cu boi* și bine cunoscut scriitor și critic, nu e tocmai un Hugh Hefner. Fotografiiile cât pagina din mijlocul revistei au un subînțeles sardonice, complice. Ele iau în derâdere obsesia unui anumit naționalism românesc pentru țărani, glie și tema exploatarea străin. Imaginile prințesei Briana mizează pe seducția *kitsch*-ului spre a evoca grandioarea și rasfățul unei aristocrații apuse, fantasmă cu sugestii sado-masochiste a unei națiuni pe care istoria a supus-o la nenumărate umiliri. Tractorul ruginit e amprenta locală juxtapusă ironic jocului plăcerii și al cruzimii. Nu veți găsi așa ceva la chioșcurile de ziare din restul Europei, nici în Praga, darmită în Viena. Nu încercați nici măcar la Varșovia. Cu România, e altă poveste.

Ultima oară, românii au mers la vot în decembrie 2000. Ca într-un coșmar politic, echivalent al unei catastrofe nucleare, ei au avut de ales, după eliminarea în primul tur a celorlalți candidați, între Ion Iliescu, un fost *apparatchik* comunist, și Corneliu Vadim Tudor, un fanatic naționalist. Partidele de centru, care guvernaseră țara, începând cu 1996, în cadrul unei coaliții framântate, eșuaseră într-o cacofonie de acuzații reciproce, incompetență și corupție (liderul coaliției, Emil Constantinescu, fost rector al Universității bucureștene, nici măcar nu a catadicsit să-și prezinte candidatura pentru un al doilea mandat). Românii l-au ales pe Iliescu cu o majoritate de două treimi: unul din trei votanți l-a preferat, deci, pe Vadim Tudor. Platforma politică a lui Vadim îmbină nostalgia iredentistă cu atacurile la adresa minorității maghiare – două milioane dintr-o populație totală de douăzeci și două – și îmbrățișează față anti-semitismul. Revistele care îl sprijină pe Vadim Tudor publică în fiecare număr caricaturi scato-logice, pline de insulte la adresa ungarilor, evreilor și țiganilor. În unele democrații occidentale, astfel de caricaturi ar fi interzise.

Atât Vadim Tudor, cât și Iliescu au rădăcini adânci în politica românească a anilor de dinainte de 1989. Înainte de a face micul pas de la național-comunism la ultranaționalism și de a înființa, în 1991, cu bani primiți din diaspora, Partidul România Mare, Vadim își câștigase deja faima de lingău al lui Nicolae Ceaușescu și autor de ode întru gloria conducătorului. Ion Iliescu este unul dintre foștii oficiali comuniști, care s-au întors împotriva lui Ceaușescu și au manevrat în folosul lor o revoluție asupra căreia planează suspiciunea înscenării. Președinte al României între 1990 și 1996, înainte de a fi obținut un nou mandat în 2000, Iliescu este popular în zonele rurale, mai ales în Moldova, regiunea unde afișele cu fotografia lui pot fi întâlnite la tot pasul. Ca alternativă la Vadim, pe Iliescu l-a

votat – ca să zicem așa, ținându-se de nas – chiar și populația urbană de orientare liberală. Astfel de figuri politice există în toate țările Europei de Est. Numai în România, însă, ele au avut atâta succes. De ce?

România se numără printre codașii Europei, la toate capitolele. Din punct de vedere al produsului intern brut, economia românească se afla în 1998 pe locul optzeci și șapte în lume, după Namibia și imediat înaintea Paraguayului (Ungaria e pe locul cincizeci și opt). Speranța de viață a românilor este mai slabă decât a oricărui altor locuitori ai Europei Centrale și de Sud-Est: șaiszeci și șase pentru bărbați, mai mică decât în România anulul 1989 și cu zece ani sub media Uniunii Europene. Se estimează că doi din cinci români au un venit lunar de sub 30 de dolari (pentru comparație, salariul minim lunar în Peru este, în prezent, de 40 de dolari). După toate standardele, România este în acest moment comparabilă cu statele fostei Uniuni Sovietice (cu excepția țărilor baltice, vizibil mai avansate), fiind depășită chiar și de Bulgaria. Conform datelor pentru 2000 ale revistei *The Economist*, nivelul "calității vieții" în România se situează undeva între cele ale Libiei și Libanului. În mod tacit, Uniunea Europeană are o evaluare similară: Comisia pentru Afaceri Externe a Parlamentului European plasează România pe ultimul loc între candidatele la integrare în UE și – mai mult – consideră că țara e în pierdere de viteză în acest proces.

Lucrurile n-au stat dintotdeauna așa. România nu doar că avea cândva o industrie petrolieră înfloritoare și o agricultură puternică și diversificată, era o țară cu aspirații cosmopolite. Cine vizitează Bucureștii poate întâlni și azi imagini care amintesc de un trecut mai bun. Între 1870 și 1914, orașul a crescut ca întindere de mai mult de două ori; cele mai multe din marile bulevarde au apărut în acea perioadă precum și între cele două războaie, nefiind cu nimic mai prejos decât bulevardele pariziene care le inspiraseră. Exemplul cel mai bun e porțiunea centrală a Căii Victoriei. Mult răspândita comparație "Parisul Europei Răsăritene" nu e într-utotul lipsită de îndreptățire. Capitala României a fost dotată cu lămpi cu petrol înaintea Vienei, iar iluminarea electrică a străzilor a fost introdusă încă din 1882, înaintea multor alte orașe europene. În București, ca și în orașe de provincie precum Iași sau Timișoara, farmecul oarecum părăginit al vechilor case și parcuri publice a supraviețuit, chiar dacă abia vizibil, ravagiilor comunismului.

Aceleași lucruri s-ar putea spune despre Praga sau Budapesta. Totuși, Republica Cehă și Ungaria, ca și Polonia, Slovenia sau țările baltice, își revin neașteptat de ușor după un secol de războaie, ocupații străine și dictaturi. De ce ar fi România diferită? Primul răspuns care îți vine în minte este că România nu e, de fapt, diferită, ci doar se află într-o situație mult mai proastă. Toate societățile postcomuniste au trecut prin experiența unor divizări și resentimente adânci. Însă doar în România ele au îmbrăcat forme violente. Mai întâi, în timpul revoltei împotriva lui Ceaușescu, când au murit sute de oameni. Apoi, în ciocnirile de strada interetnice de la Târgu Mureș, din martie 1990, când opt oameni și-au pierdut viața și trei sute au fost răniți, pe fondul atacurilor orchestrate împotriva minorității maghiare.

Mai târziu, în iunie 1990, minerii aduși cu autobuzele din Valea Jiului la București, de către același Președinte Iliescu de azi, i-au bătut pe studenții protestatari. Douăzeci și unu de oameni au murit și șase sute cincizeci au fost răniți.

În toate societățile postcomuniste, o parte din membrii fostei nomenclaturi au reușit să recâștige poziții influente. În România, revenirea s-a produs cu mult mai mare ușurință decât în alte țări. Ca fost secretar al Comitetului Central, Iliescu a supervizat înlăturarea cuplului Ceaușescu (al cărui proces și execuție, petrecute în ziua de Crăciun a anului 1989, nu aveau să poată fi urmărite la televiziune decât abia trei luni mai târziu). Iliescu a format "Frontul Salvării Naționale", care a preluat puterea sub conducerea lui, și tot el s-a prezentat sub înfațișarea reciclată a comunistului "bun" (prin comparație cu comunistul "rău", Ceaușescu). În fine, Iliescu a încurajat lipsa colectivă de interes pentru scrutarea istoriei recente. În comparație cu Polonia, Ungaria sau Rusia, examinarea publică a trecutului comunist nu a mers prea departe. Eforturile de înființare în România a unui organism similar "Comisiei Gauck" (însărcinată cu studierea arhivelor Stasi în Germania Răsăriteană), care să cerceteze activitățile fostei Securități, s-au lovit de obstrucții și opoziție de la cele mai înalte nivele.

Transformarea economiei de stat centralizate și disfuncționale în ceva care să se asemece cât de cât cu o formă normală de interacțiune umană s-a dovedit pretutindeni un proces complicat. În România, lucrurile au fost complicate încă și mai mult. În vreme ce alți conducători din ultimii ani ai regimurilor comuniste încercau să cumpere adeviziunea propriilor supuși cu bunuri plătite din împrumuturi externe, în România lui Ceaușescu, o "terapie de șoc" – ca aceea promovată după 1989 în Polonia și aiurea – începuse deja să fie aplicată de zece ani, însă cu un scop opus, pervers. Românii erau atât de săraci în 1989, încât nu aveau de unde să mai strângă curea și cu greu mai puteau fi momiți cu promisiunea unei îmbunătățiri pe termen lung a traiului lor. Ulterior, în schimb, asemenea Albaniei și Rusiei, căzând pradă iluziei că piața își poate aduce satisfacții imediate, România avea să lase să se dezvolte scheme financiare piramidale, hranite de speranța unor câștiguri rapide și fără risc. Una din aceste operațiuni, es-crocheria "Caritas", care a funcționat din aprilie 1992 până în august 1994, atrăgea la apogeele ei vreo patru milioane de participanți, adică aproape o cincime din populația României. Ca și privatizările "legale", schemele piramidale nu au făcut, în cea mai mare parte, decât să deturneze bani privați în contul mafaiilor născute din sânul vechilor structuri de partid și fostelor servicii de securitate.

Comunismul a născut pretutindeni dezastru ecologic. În România, moștenirea s-a dovedit mai greu de înlăturat. În Transilvania există orașe industriale în care poți simți otrava în aerul pe care îl respiri, după cum am putut constata chiar eu în timpul unei vizite recente. E cazul, de pildă, al Hunedoarei sau Băii Mari. În aceasta din urmă, o deversare în râul Tisa, provenită de la exploatarea ariferă Aural, a otrăvit recent o parte din ecosistemul Dunării Mijlocii. Mediul înconjurător a suferit distrugerii probabil comparabile cu unele părți ale Germaniei Răsăritene sau din nordul Boemiei. Ceea ce impresionează în România este *anvergura* dezastrului. Zone întregi sunt infestate de instalațiile hipertrofiate și ruginite ale oțelăriilor, rafinăriilor petrochimice abandonate și fabricilor de ciment în ruina. Privatizarea întreprinderilor de stat ineficiente este îngreunată în România, în parte pentru că foști responsabili comuniști din economie au reușit să-și vândă lor înșile ce era mai bun, dar și din pricina costurilor prohibitive ale epurării apelor uzate și decontaminării solului, costuri descurajante pentru puținele companii străine care s-ar arăta, într-o primă fază, dispuse să investească.

Sfârșitul comunismului a însemnat, aproape pretutindeni, o recâștigare a memoriei. În cele mai multe cazuri, procesul a început cu glorificarea vremurilor de dinaintea comunismului, pentru a lăsa loc, treptat, unei dezbateri mai nuanțate a

punctelor sensibile din trecutul național, a teme pe care atât comuniștii, cât și naționaliștii le-au trecut, îndeobște, sub tăcere. Unul subiectele cele mai dureroase e legat de al Război Mondial și de colaborarea cu Germania nazistă, mai cu seamă în proiectul de exterminare a evreilor. Polonezilor le-a trebuit un nui pentru a ajunge să discute în mod deschis aceste subiecte. În România, discuția abia se poate spune că a început.

România a ramas oficial neutra în primul an din cel de-al doilea război mondial. Odată cu instalarea dictaturii militare a șalului Ion Antonescu, în noiembrie 1940, România s-a aliniat însă cu Hitler și s-a alăturat cu entuziasm invaziei naziste în Uniunea Sovietică, în care a pus la bătaie și a pierdut multe trupe decât oricare altul dintre europeni ai Germaniei. În mai 1946, România prinsă deja în cleștele tutelei sovietice, Antonescu avea să fie judecat și executat pentru crime de război. În unele cercuri din România postcomunistă, el a început să fie ridicat la rangul de erou național. În onoarea lui au înălțate statui și s-au așezat plăci comemorative. Pentru mulți români, subiectul e în genere delicat. Puțini, însă, acordă atenție unei laștimități a lui Antonescu care, în aproape o altă țară, ar constitui un titlu de glorie cel stânjenitor: contribuția lui la "soluția finală a chestiunii evreiești".

Poziția tradițională în România a fost multă vreme aceea că, oricare i-ar fi fost păcate, Antonescu i-a salvat pe evreii români. Într-adevăr, din cei 441.000 de evrei înregistrați în România în aprilie 1941, doar 25.000 au supraviețuit. Ocazia recensământului din aprilie 1941, covârșitoarea majoritate au supraviețuit, urmarea a revelației – fie ea și târziu – a lui Antonescu, că Hitler avea să piardă războiul mondial, în consecință, a planurilor de deportare a evreilor în lagare de exterminare. Lucrul acesta nu s-a întâmplat cu totul altfel cu sutele de mii de evrei din Basarabia și Bucovina, teritorii românești cucerite în mod umilitor de Stalin în iunie 1940 și cedate în mod oficial de România în iunie 1941. După 22 iunie 1941, în aceste regiuni, românii au colaborat cu nemții și chiar i-au întreprins deportarea, torturarea și uciderea evreilor. Soldații români au fost implicați în acțiunile de arestare a evreilor care au ars de vii 19.000 de evrei în Cămin, în octombrie 1941, care au împușcat alți 16.000 de evrei dintr-o localitate apropiată, Dălnic, care i-au maltratată cu atâtea sadisme pe cât să dea de gânduri să se plângă.

Până la sfârșitul războiului, statul român avea să fi ucis sau deportat mai mult de jumătate din populația evreiască din teritoriile pe care le-a avut sub jurisdicție. A fost o politică delibărată. În martie 1943, Antonescu afirma: "Operațiunea trebuie să continue. Oricât de greu ar fi, lucrul în circumstanțele actuale, trebuie să continue până la capăt procesul de românizare. Nu trebuie încheiat înainte de sfârșitul războiului". Antonescu a fost acela care a îngăduit pogromul de la Iași (capitala Moldovei, regiunea de est a țării), de la 29-30 iunie 1941, când cel puțin șapte mii de evrei au fost omorâți. Același Antonescu a ordonat în iulie 1941 exterminarea câte cincizeci de "comuniști evrei" pentru că soldat român ucis de partizani. România a fost singura țară neafllată sub ocupație germană care a urmat politica "soluției finale" a nazilor: pas cu pas, de la măsurile din legislație și exproprierea, deportări și exterminare în masă.

Faptul că România abia începe să-și pună întrebări cu privire la rolul jucat în Holocaust și în general în trecut, este o dovadă în plus că România nu doar de întârzierea ei de câțiva ani față de restul Europei în confruntarea cu trecutul, datorează și unei mici diferențe specifice României. Planul de scăpa de evrei a fost în general legat de dorința mai veche de a "româniza" țara într-un mod care nu poate fi aplicat decât antisemitismului din nici o altă parte a regiunii. Pentru mulți români, evreii reprezentau o problemă devorantă a identității proprii și a națiunii, o problemă de care istoria și geografia erau egale măsură răspunzătoare.

România Mare și obsesia identitară

AGRICULTORI vorbitori de limba română au trăit pe teritoriul actual al României și în jurul acestuia în multe secole. Statul român e, însă, o creație

INDUL GRĂMEZII

ai recentă. Românii au fost de-a lungul secolor guvernați succesiv de cele trei mari imperii în Răsăritul Europei: Rus, Austro-Ungar, Otoman. Turcii și-au exercitat suveranitatea asupra Balcaniei (regiunea în care se află orașul Bucuști) și Moldovei, la nord-est. Ungurii și, mai apoi, Habsburgii, au stăpânit peste Transilvania, la nord-vest și au preluat Bucovina (până în 1918, parte a Moldovei) de la turci, în 1775.

În războiul lor, rușii i-au forțat pe stăpânitorii otomani, a căror putere era în declin, să le cedeze controlul asupra acestei regiuni strategice. În 1812, prin Tratatul de la București, Șaral Alexandru I l-a obligat pe Sultanul Mahmud al-lea să cedeze Basarabia, partea răsăriteană a Moldovei. "România" nu devenise încă, la vremea aceea, o denumire geografică. Dar în 1859, profitând de declinul continuu al puterii turcești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, rușii au înfrânt pe țările în războiul Crimeii, Moldova și Valahia s-au unit și au format Principatele Unite (redenumite România, în 1861). Independența deplină a fost proclamată ulterior, în 1878, după înfrângerea turcilor de către ruși, iar existența noului stat a fost recunoscută de către Marile Puteri abia în 1881.

Prin urmare, până la Tratatul de la Versailles, regiunile Regatului Românesc au fost alcatuite doar din Valahia și Moldova. După înfrângerea celor două imperii răsăritene în primul Război Mondial, România a obținut, în 1920, Basarabia, Bucovina și Transilvania, ca și o parte din nord-vestul Ungariei. Ca urmare, suprafața țării a crescut de la 138.000 la 295.000 de kilometri pătrați, iar populația i s-a dublat. Se împlinise astfel visul României Mari, "de la Nistru până la Tisa" (de la granița cu Rusia până la cea cu Ungaria) – ca să folosim cuvintele poetului național, Mihai Eminescu.

România devenea una din țările cele mai mari din regiune. Oferindu-le naționaliștilor împlinirea visului lor, tratatele de la Versailles erau însă ca România să fie înconjurată de țări cu aspirația revanșei iredentiste și îi amenințau cu o mare populație minoritară (crescută, în secolul al XIX-lea, de la 8 la 27 la sută), alcătuită din maghiari, germani, ucrainieni, ruși, sârbi, greci, bulgari, țigani și evrei – unii dintre ei rupți de țara lor ca urmare a schimbării granițelor, alții ca urmare a creșterii populației în patria proprie. Ca și noua creație Iugoslavie, România avea acum o diversitate de etnii comparabilă cu aceea a fostelor imperii. Naționaliștii însă insistau, totuși, să-și definească țara ca un stat-națiune omogen din punct de vedere etnic. Locuitorii ne-români – în proporție de doi

din șapte în noul stat – rămăneau niște "străini".

De aici, obsesia românească pentru problema identității.⁸ Pentru că un număr atât de mare dintre minoritari trăiau în orașe și se ocupau cu comerțul sau exercitau profesii liberale, naționaliștii au asociat *românitatea* cu clasa țărănească. De asemenea, pentru că fiecărei limbi minoritare vorbite îi corespundeau o anumită etnie sau religie (evreii erau vorbitori de idiș, ungarii erau catolici sau luterani, germanii erau luterani etc.), naționaliștii insistau că *românitatea* veritabilă ține de ortodoxie. Și, din pricina că Transilvania, mândria noii României Mari, era locuită de secole atât de unguri, cât și de români, naționaliștii (și nu numai ei) continuau să facă apel pe scară largă la argumentul străvechii origini "dace" a românilor.⁹

Azi, "chestiunea" evreiască e în cea mai mare parte rezolvată. În România Mare a anilor '30, trăiau circa 760.000 de evrei; azi, n-au mai rămas decât vreo câteva mii.¹⁰ Minoritarii germani au fost vânduți Germaniei Occidentale de către Ceaușescu, pentru prețuri între 4.000 și 10.000 de mărci, în funcție de vârstă și pregătirea profesională; între 1967 și 1989, 200.000 de germani au părăsit România în acest fel. Au mai rămas două milioane de unguri (cea mai numeroasă minoritate recunoscută oficial din Europa) și un număr de țigani pentru care statisticile dau cifre variabile.¹¹ Dar nostalgia amară după România Mare dintre cele două războaie supraviețuiește cu încăpăținare.

Într-un articol recent din *Le Monde*, intitulat în mod grăitor *Europe: la plus-value roumaine* (*Europa: Aportul românesc*), actualul prim-ministru, Adrian Năstase, face mare caz de contribuția personalităților românești la cultura europeană și la cea franceză în special, pomenindu-i pe Eugen Ionescu, Tristan Tzara, E.M. Cioran, Mircea Eliade...¹² Însă, Cioran, și mai cu seamă Eliade, au fost reprezentanți intelectuali de frunte ai extremei drepte românești din anii '30 și sprijinitori activi ai Garzii de Fier conduse de Corneliu Zelea Codreanu. Cel puțin în ceea ce-l privește pe Eliade, din memoriile lui, în care selectivitatea merge până la ascunderea adevărului, nu transpare nici o umbră de regret. Nu pare să fie, prin urmare, momentul cel mai potrivit pentru a-l invoca în numele respectului internațional la care România aspiră.

Năstase nu îi ia apărarea lui Eliade. El încearcă doar, cu oarecare stângăcie, să reamintească cititorului occidental cât de europeană este cu adevărat România. E, însă, grăitor că nu

ezită să facă apel la numele lui Eliade în această pledoarie. Eliade, asemeni diaristului evreu Mihail Sebastian, a fost unul din admiratorii și cireții lui Nae Ionescu, cel mai influent dintre gânditorii români interbelici atrași de misticismul renașterii naționale promovată de fascismul românesc.¹³ Nae Ionescu surprindea cel mai bine esența paranoiei culturale românești din vremea lui, când afirma, în martie 1935: "Națiunea se definește prin ecuația prieten-dușman." Un alt adept al lui Ionescu a fost Constantin Noica, genul de filosof retras din lume, care a trăit până aproape în ultimii ani ai regimului lui Ceaușescu și printre ai cărui admiratori se numără unii dintre cei mai cunoscuți gânditori și scriitori din România de azi. Noica a ascuns și el adevărul despre apartenența lui la Garda de Fier în anii '30.¹⁴

Povara acestui gen de ocultare a adevărului face ca, până azi, mulți români educați să nu poată trasa cu prea mare siguranță granița între onorabilitate și lipsa acesteia în moștenirea lor culturală. Dacă Eliade e un veritabil model cultural european, de ce opiniile lui despre amenințarea pe care ne-creștinii o reprezintă pentru armonia comunității naționale ar fi lipsite de relevanță? În martie 2001, mă afluam la Iași, vorbind despre "Europa" în fața unei audiențe cultivate, alcătuită din studenți, profesori și scriitori. Un domn în vârstă, care a cerut permisiunea să mi se adreseze în italiană (discuția avea loc în engleză și franceză), m-a întrebat dacă nu cred că unicul viitor posibil pentru Europa este să rămână un spațiu al "celor care cred în Iisus Hristos". E un gen de întrebare pe care, în cea mai mare parte a Europei de azi, nu cred că te-ai aștepta să o auzi.

Promisiunea Europei trebuie ținută

EXPERIENȚA comunismului nu a rezolvat problema României, ci a amplificat-o. Așa cum politicienii și intelectualii români s-au dovedit nesiguri, paranoici și resentimentari în ceea ce privește plasarea țării lor într-o anumită schemă – convinși că evreii, maghiarii și rușii erau dușmanii de moarte ce le doreau distrugerea –, tot astfel Partidul Comunist Român a fost nesigur și paranoic, chiar după standardele celorlalte partide comuniste din estul Europei.

În cazul de față însă, tocmai comuniștii erau aceia care în majoritatea lor proveneau din rândurile maghiarilor, ale rușilor și/sau ale evreilor.¹⁵ Abia în 1944 Partidul a trecut sub conducerea unui lider de etnie română, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Una dintre strategiile compensatoare ale Partidului Comunist, o dată instalat la putere, a fost să se înfășoare în mantia naționalismului - Dej a început această politică pe la sfârșitul anilor '50, distanțându-se de Uniunea Sovietică în numele intereselor României, iar Ceaușescu, care i-a urmat în 1965, n-a făcut decât să o continue.¹⁶

Toate acestea au dus la niște urmări pentru care Occidentul ar trebui să-și asume o parte din responsabilitate. Comunismul din România a fost unul sever și represiv, chiar mai pronunțat în perioada Dej, decât pe vremea lui Ceaușescu – închisorile de la Pitești și Sighet, coloniile penitenciare din Delta Dunării și lagarul de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră au fost mai cumplite decât orice altceva am găsi în Polonia sau chiar în Cehoslovacia, de exemplu.¹⁷ Nu numai că nu i-au condamnat pe dictatorii români, dar statele occidentale i-au încurajat, văzând în autocratul anti-rus de la București germenii unui nou Tito.

(Continuare în pag. 14)

Traducere de
Ioana Copil-Popovici,
Cătălin Pircălabu

Note

1 Îi sunt profund recunoscător profesorului Mircea Mihaies pentru că mi-a atras atenția asupra revistei *Plai cu Boi*.

2 Pentru o excelentă discuție a politicii lui Tudor și a unor caricaturi din *Politica și România Mare*, vezi Iris Urban, "Le Parti de la droite Roumaine, doctrine et rapport au passé: le nationalisme dans la transition post-communiste", în *Cahiers d'études*, Nr. 1 (2001) București: Institut Roumain d'Histoire Récente. Vezi, de asemenea, Ana Mungiu-Pippidi, "The Return of Populism – The 2000 Romanian Elections", în *Government and Opposition*, vol. 36, nr. 2 (Spring 2001), pp. 230-252.

3 Pentru informații, vezi *The Economist, World in Figures*, ediția 2001.

4 Pentru o relatare evocatoare a vieții din Bucovina interbelică până la reunificarea cu Moldova din 1920, vezi Gregor von Rezzori, *The Snows of Yesterday* (*Zapezile de ieri*) (Vintage, 1989).

5 Cumplita închisoare de la Sighet, din Maramureș, o regiune rădăcină la granița cu Ucraina, a fost transformată în memorial și muzeu. Sunt relatate în detaliu suferințele multor prizonieri politici în România comunistă, dar nu se spune aproape nimic în legătură cu unul binecunoscut al Sighetului ca lagăr transilvan de tranzit al evreilor înspre Auschwitz. E adevărat, aceasta nu a fost o acțiune a nănilor – regiunea fusese realipită Ungariei de către Hitler în 1940 dar tăcerea este graitoare.

6 „Comportamentul anumitor reprezentanți ai armatei române, atârnat în raport, va diminua respectul publicului [sic] de aici și de prețindeni, afit față de armata română, cit și față de cea germană.” Șeful marelui IX-a germane, 14 iulie 1941, citat de Mathias Carp, *Holocaust in Romania: Facts and Documents on the Annihilation of Romania's Jews, 1940-1944* (*Holocaustul în România: Fapte și documente despre anihilarea evreilor români, 1940 – 1944*) (București: Editura Grafice, 1946, republicată de Simon Publications, 2000), pp. 3, nota 8. Gasim de asemenea o descriere emoționantă a deportării evreilor din Bucovina și Basarabia, a pogromului de la Iași și a complotului soldaților români în Curzio Malaparte, *Kaputt* (New York: Oxford University Press, 1999; prima ediție, 1946).

7 Vezi Carp, *Holocaust in Romania* (*Holocaustul în România*), pp. 42, nota 34 și pp. 108-109. Radu Ioanid acceptă cifra de 13.266 de victime ale pogromului de la Iași, pe baza unor estimări recente. Vezi și o altă informație din cartea de acestuia *The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Gypsies Under the Antonescu Regime, 1940-1944* (*Holocaustul în România: Exterminarea evreilor și a*

țiganilor sub regimul Antonescu) (Ivan R. Dee, 2000), p. 86.

8 Vezi Irina Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania: Regionalism, Nation Building and Ethnic Struggle, 1918-1930* (Cornell University Press, 1995) (*Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*, Ed. Humanitas, București, 1998), o carte importantă.

9 Trimiterea vizează provincia Dacia a Imperiului roman. Proto-croniștii români susțin că triburile dacice au supraviețuit ocupației romane și au deținut neîntrerupt așezări în Transilvania; ungarii insistă că atunci când maghiarii au ajuns aici din est, în secolul al zecelea, locul era pustiu și că românii au venit ulterior. Probabil că ambele părți se înșeală. Între timp uzinele Dacia au produs o mașină românească – Dacia 1300 – cunoscută francezilor de vîrstă mijlocie ca Renault 12 (prima apariție: 1969). Ungurii nu au nici pe departe ceva atât de vechi de aruncat în competiție.

10 Oricare ar fi fost problema „evreiască”, aceasta nu avea foarte mult de a face cu adevărata sau imaginată putere economică a evreilor. Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România în 1920 a adăugat o populație de sute de mii de evrei, majoritatea saraci. Scriitorul Paul Goma, născut în Basarabia, descrie reacția tatălui său la sloganul fascist „Jos cu evreii!": „Dar cit de jos poate să mai ajungă bietul nostru evreu, vînzător la magazin?” Vezi Paul Goma, *My Childhood at the Gate of Unrest* (*Copilaria mea la porțile neliniștii*) (Readers International, 1990), p. 64. Oricum, potrivit lui Corneliu Zelea Codreanu, fondatorul Legiunii Arhanghelului Mihail în 1927 (ulterior, Garda de Fier), „Misiunea istorică a generației noastre este rezolvarea problemei evreiești.” Codreanu este citat de Leon Volovici în *Nationalist Ideology and Anti-Semitism: The Case of Romanian Intellectuals in the 1930s* (Pergamon, 1991), (*Ideologie naționalistă și antisemitism*, Humanitas, București, 1995), p. 63. Codreanu a fost un ucigaș și mai mult decât un simplu nebun; cu toate acestea, viziunea lui era împărtășită de mulți.

11 Anul acesta guvernul maghiar a votat legea unui statut care acordă tuturor maghiarilor aflați în afara granițelor Ungariei anumite drepturi naționale și privilegii. Aceasta a sfîrșit, se înțelege, minia românilor care percep gestul ca pe o nouă ambiție iredentistă a Budapestei; totuși, din punctul de vedere al maghiarilor din Transilvania această lege nu le ofera decât garanția protecției și dreptul de a-și păstra o identitate distinctă. Pentru o analiză pătrunzătoare a dezbaterilor identitare și a instrumentalizării lor politice după revoluție, vezi Vladimir Tismaneanu, *Fantasies of Salvation: Democracy, Nationalism, and Myth in Post-Communist Europe* (Princeton University Press, 1998) (*Fantasmelor salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă*, Polirom, Iași, 1999), de remarcat capitolul 3,

„Mitologii vindicative și mesianice: naționalismul și populismul post-comunist”, ed. fom. pp. 86-112.

12 Adrian Năstase, „Europe: la plus-value roumaine”, *Le Monde*, 23 iulie 2001.

13 Despre Sebastian, Eliade și obsesiile antisemite ale unor literați bucureșteni, vezi recenziile lui Peter Gay la *Jurnalul* lui Sebastian (*Journal, 1935-1944: The Fascist Years*, Ivan R. Dee, 2000) în *The New York Review*, 4 octombrie 2001. Pentru o exemplificare reprezentativă a opiniilor lui Eliade despre evrei, vezi nota din jurnal din data de 20 septembrie 1939, unde autorul povestește un dialog cu Eliade în care cel din urmă este cit se poate de obsedat de „pericolul ca România să fie din nou invadată de jidani” (ed. rom. pp. 231-232). *Jurnalul* lui Sebastian ar trebui citat alături de cel al unui alt evreu din București, Emil Dorian: *The Quality of Witness: A Romanian Diary, 1937-1944* (*În calitate de martor: un jurnal românesc, 1937-1944*) (Jewish Publication Society of America, 1982).

14 Despre Noica, vezi Katherine Verdery, *National Ideology Under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania* (University of California Press, 1991) (*Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceausescu*, Humanitas, București, 1994), capitolul 7, „Școala filosofului Constantin Noica”. Ionescu este citat de Sebastian în *Jurnal*, (ed. engl. p. 9).

15 Ana Pauker, fiica unui rabin din Moldova, a fost unul dintre liderii cei mai de seamă ai Partidului Comunist Român, trăind în exil la Moscova și apoi la București până la eliminarea ei în 1952. Vezi Robert Levy, *Ana Pauker: The Rise and Fall of a Jewish Communist* (Ana Pauker: ascensiunea și decăderea unei comuniste evreice) (University of California Press, 2000).

16 Vezi exhaustivă analiza a lui Vladimir Tismaneanu, „The Tragicomedy of Romanian Communism”, în *Eastern European Politics and Societies*, vol. 3, nr. 2 (Spring 1989), pp. 329-376. Hrusciiov, care se pare că avea prea puțin timp pentru români, ar fi decis să le atribuie rolul agricultorilor în diviziunea internațională comunistă a muncii; Dej și Ceaușescu au preferat să-și asigure independența națională printr-un efort neo-stalinist de industrializare.

17 Despre sadismul ieșit din comun al închisorilor comuniste din România, vezi Matei Cazacu, „L'Expérience de Pitești”, *Nouvelle Alternative*, nr. 10 (iunie 1988); și Lena Constante, *The Silent Escape: Three Thousand Days in Romanian Prisons* (University of California Press, 1995; publicată inițial în franceză de Editions La Découverte, Paris, 1990) (*Evadarea imposibilă*, Editura Florile Dalbe, București, 1996).

România: La fundul grămezii

(Urmare din pag. 12-13)

RICHARD NIXON a fost primul președinte american care a vizitat o țară comunistă, cu ocazia descinderii lui la București în august 1969. Sedus și el de Nicolae Ceaușescu, într-o vizită în România din 1978, senatorul George McGovern l-a laudat pe acesta ca fiind „unul dintre primii suporteri mondiali ai campaniei de dezarmare”. Guvernul britanic l-a invitat la rândul lui în același an pe Ceaușescu într-o vizită oficială. În septembrie 1983, când teribilul adevăr despre regimul Ceaușescu era deja destul de răspândit, vicepreședintele George Bush îl descria pe lider ca pe „unul dintre comuniștii buni ai Europei”.¹⁸

Comunismul național („poate că e comunist, dar e comunistul nostru”) a fost rentabil pentru Ceaușescu, nu doar pentru șansa de a se bate pe burta cu Richard Nixon și regina Angliei. România a fost prima țară a pactului de la Varșovia care a intrat în GATT (în 1971), în relații cu Banca Mondială și FMI (în 1972), a primit cea dintâi facilitățile Comunității Europene pentru comerț (în 1973) și statutul american al țării celei mai favorizate (în 1975). Susținerea Occidentului a slăbit opoziția locală, atâta cât a existat. Nici un președinte american nu i-a cerut lui Ceaușescu să „lase România să fie România”.

Chiar dacă s-ar fi creat o mișcare precum Solidaritatea, este greu de crezut că ea ar fi găsit sprijin occidental. Pentru că liderul român îi critica pe ruși de bunăvoie și își trimitea gimnastele la Olimpiada de la Los Angeles, americanii și alții nu scoteau o vorbă despre crimele lui (cel puțin până la ascensiunea lui Mihail Gorbaciov, după care Occidentul nu a mai avut nevoie de un dictator rebel anti-sovietic). La începutul anilor '80, când Ceaușescu a decis să plătească uriașele datorii externe ale României prin reducerea consumului autohton, FMI n-a știut cum sa-l laude mai mult pentru aceasta.

Românii au plătit totuși un preț teribil pentru libertatea de manevră a lui Ceaușescu. Pentru a mări populația – o obsesie tradițională a României – acesta a interzis în 1966 avorturile femeilor sub patruzeci de ani și care aveau mai puțin de patru copii (în 1986 limita de vârstă s-a deplasat la patruzeci și cinci de ani). În 1984 vârsta minimă de căsătorie pentru femei a fost scăzută la cincisprezece ani. Pentru a preveni avorturile, care în cazuri de forță majoră erau permise doar în prezența reprezentanților partidului, au fost introduse examene medicale lunare obligatorii pentru toate femeile aflate la o vârstă încă fertilă.¹⁹ Doctorilor din regiunile sau cartierele unde rata natalității scădea li se tăia din salariu.

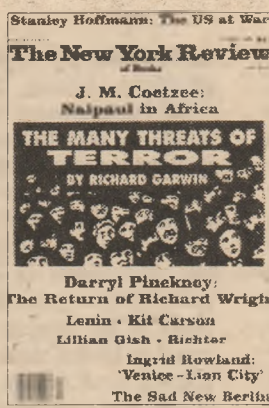
Populația nu s-a mărit, dar rata mortalității cauzate de avorturi a depășit cu mult cifrele oricărei alte țări europene. Ca singură modalitate de contracepție, avorturile ilegale se practicau pe scară largă, de multe

ori în condiții dintre cele mai cumplite și periculoase. Pe o durată de douăzeci și trei de ani, legii din 1966 i-au căzut victime mai bine de zece mii de femei. Adevărata rată a mortalității infantile era atât de ridicată, încât din 1985 nașterile se înregistrau doar dacă noul-născutul supraviețuia primelor patru săptămâni – apoteoza controlului comunist al informației. La data la care Ceaușescu a fost eliminat, rata mortalității nou-născuților era de douăzeci și cinci la o mie și existau în jur de 100.000 de copii instituționalizați – o cifră care nu s-a schimbat prea mult până în prezent. În județul Constanța acești copii abandonati, subnutriți și bolnavi necesită și astăzi 25% din bugetul local.²⁰

Contextul acestei tragedii naționale a fost o economie aruncată intenționat înapoi în sărăcie. Ca să-și plătească creditorii occidentali, Ceaușescu și-a obligat supușii să exporte toate bunurile produse pe piața autohtonă. Românii au fost nevoiți să folosească în case becuri de 40 de wați pentru ca energia electrică să poată fi exportată în Italia și Germania. Carnea, zahărul, făina, untul, ouăle și multe altele au fost raționalizate. S-au introdus norme fixe de muncă patriotică duminicile și în zilele de sărbătoare (ceea ce în *ancien régime* din Franța se numea *corvée*). Consumul de combustibil a fost redus la minim și în 1986 a fost urmat de un program compensatoriu de creștere a cabinelor în vederea înlocuirii vehiculelor motorizate.

Astăzi, după cincisprezece ani, dacă treci prin Moldova sau Transilvania rurală, poți observa consecințele: caruțele trase de cai sunt principalele mijloace de transport, iar recolta se strânge cu secera și coasa. Toate regimurile socialiste au depins de controlul centralizat al penuriei induse. În România, o economie bazată pe suprainvestițiile dintr-o inutilă industrie grea s-a transformat peste noapte într-o economie de subzistență sprijinită pe o agricultură pre-industrială. Drumul de întoarcere va fi lung.

Politicile economice ale lui Nicolae Ceaușescu aveau o logică perversă – România își plătește totuși datoriile internaționale – dar nu erau lipsite de antecedente, e adevărat, mai *soft*, din perioada pre-comunistă. Planurile lui de urbanizare au fost însă pur și simplu criminale. Propunerea de „sistemizare” a jumătate din cele 13.000 de sate românești (selectate discriminatoriu dintre comunități minoritare) în 558 de orașe-agricole ar fi distrus definitiv tot ce mai rămăsese din structura socială a țării. A reușit însă să demoleze o parte din București, de mărimea Veneției, mutilând iremediabil imaginea acestui oraș. Patruzeci de mii de case au fost rase de pe fața pământului pentru a face loc Casei Poporului și Bulevardului Victoria Socialismului, lung

de cinci kilometri și lat de 150 de metri. Construcția, palatul personal al lui Ceaușescu, proiectată de către o arhitectă de douăzeci și cinci de ani, Anca Petrescu, este dincolo de orice kitsch imaginabil. Deschizându-se către un spațiu diform, în semicerc, clădirea are dimensiuni atât de mari, de urite, de greoaie, de primitive și de lipsite de gust (spațiu pentru recepții este de mărimea unui teren de fotbal), încât singura ei valoare nu poate fi decât metaforică.

Singurul interes pe care îl poate suscita este contribuția pe care o aduce la genul urbanismului totalitar – un gen în care au excelat personaje precum Stalin, Hitler, Mussolini, Trujillo, Kim Il Sung, și, de curând, Ceaușescu.²¹ Stilul nu este nici autohton, nici de proveniență străină – este, simplu, doar o uriașă față. În spatele zidurilor albe, strălucitoare ale Bulevardului Victoria Socialismului se află obișnuitul gri-murdar al prefabricatelor din beton, așa cum îl regăsim în jalnicele blocuri de locuințe și în străzile pline de gropi, la câteva sute de metri depărtare. Dar fațada este de o monotonie agresivă, umiltoare, severă – o amintire a faptului că totalitarismele se construiesc pe uniformitate. Iată motivul pentru care toate acestea i-au plăcut în mod deosebit unui dictator monomaniacal dintr-o țară în care preocuparea principală a fost uniformizarea și „armonia” – în contrast cu varietatea „occidentală”.

Acestea fiind spuse, prin ce participă totuși România la tabloul european? Pentru că nu este central-europeană în sens geografic (București este mai aproape de Istanbul decât de oricare dintre capitalele Europei Centrale). Nici nu face parte din „Europa Centrală” a lui Milan Kundera: foste teritorii habsburgice (Ungaria, Cehoslovacia, Galiția) – „un Occident răpit”, aliniat imperiului sovietic. Calătorul ce trece prin Transilvania își spune până și astăzi că se află în Europa Centrală – arhitectura laică și religioasă, prezența minorităților lingvistice, chiar o anumită (relativă) prosperitate, toate acestea evocă regiunea a căreia îi aparținuse cândva. Dar în sudul și estul munților Carpați este altceva. Chiar și în marginile vestice ale țării, cu excepția marilor orașe imperiale cum e Timișoara, ideea de „Europă Centrală” nu se bucură de prea multă popularitate printre români.²²

Dacă românii cu educație din vechiul regat își îndreptau privirile înspre Occident, ținta era Franța. Rosa Waldeck observa în 1942 că „orizontul românesc a fost întotdeauna dominat de Franța; nu mai era loc acolo pentru altceva, nici chiar pentru Anglia.”²³ Româna este o limbă latină; administrația a fost construită după modelul napoleonian; până și fasciștii de aici îi imitau pe cei francezi, idealizând o țărănie de

duminică, făcând demagogic elogiul armoniei etnice și exploatarea ideologică creștinismului, într-un fel care aducea foarte bine cu Charles Mauras și Action Française.

Identificarea cu Parisul a fost sinceră – groaza lui Mihail Sebastian la aflarea veștii despre înfrângerea Franței în 1940 era împărțită de mulți. Dar era și o evidentă compensare pentru poziția României aflată în marginea Europei – compensare pe care profesorul român Sorin Antohi o numește „bovarism geo-cultural” – și anume predispoziția de a se supraestima. Se pare că cea mai mare frică a acestei țări o constituie ideea că ar putea aluneca definitiv în prăpastia unui alt continent, dacă nu a făcut-o deja. Emil Cioran a pus degetul pe rană, în 1972, evaluând cenușa istoriei a României: „Ceea ce m-a întristat cel mai mult a fost o hartă a Imperiului otoman. Uitându-mă la ea am înțeles întregul nostru trecut și tot restul.”

O scrisoare deschisă adresată lui Ceaușescu în martie 1989 de către un grup de veterani comuniști dizidenți dezvăluie o aceeași anxietate: „România este și va rămâne o țară europeană... Ați început să schimbați geografia zonelor rurale, dar nu veți putea niciodată muta România în Africa.” În același an, scriitorul Eugen Ionesco descria țara lui de proveniență ca fiind „pe punctul de a părăsi ireversibil Europa, deci istoria însăși.”²⁴

Imperiul otoman a dispărut – probabil nu a fost un lucru chiar atât de rău și oricum a lăsat mai puține urme în România decât în țările balcanice. Dar viitorul acestei țări rămâne neclar și, ca întotdeauna, va depinde de bunăvoința străinilor. Singura inițiativă „tradiționalistă” pe care România ar putea-o avea pe plan internațional, ar fi să ceară returnarea Basarabiei (care din 1991 s-a constituit într-un stat independent, Republica Moldova), revendicată în acest moment doar de C.V. Tudor.²⁵ Celaltele personalități active politic din București mizează totul pe Uniunea Europeană. România a solicitat pentru prima dată integrarea în 1995, respinsă fiind doi ani mai târziu (o umilțită care împreună cu spatele întors de NATO a dus probabil la soarta ulterioară a guvernului de centru-dreapta). În decembrie 1999 România a fost în sfârșit invitată de către UE să înceapă negocierile (alături de Bulgaria, Letonia, Lituania, Slovacia, Malta și Turcia).

România va fi o piatră de încercare pentru Bruxelles și cei mai mulți eurocrați speră pe ascuns că aderarea se va realiza foarte curând. Dificultățile cu care s-a confruntat Republica Federală Germania când a absorbit fosta RDG vor pare minore în comparație cu costurile pe care UE le va plăti pentru alinierea și modernizarea unei țări de 22 de milioane aflate într-o situație mult mai grea. Apartenența României la Uniune va da mai multe batai de cap decât satisfacții. Investitorii străini se vor orienta în continuare către Budapesta, Varșovia sau Praga, mai ales dacă acestea vor face parte

NOTE

18 Pentru versiunea americană, vezi Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations, 1940-1990* (Tragindu-i pe sfoară pe ruși: cincizeci de ani de relații americano-române, 1940-1990) (East European Monographs-Columbia University Press, 1991). Sau *The Economist* din august 1966, care îl numea pe Ceaușescu „De Gaulle-ul Europei de Est”. Cît despre De Gaulle însuși, într-o vizită oficială la București, în mai 1968, el remarcă faptul că dacă sistemul comunist ceaușist nu se potrivește Occidentului, el este probabil adecvat României: „Chez vous un tel régime est utile, car il fait marcher les gens et fait avancer les choses.” („Pentru voi un asemenea regim este util, îi face pe oameni să se miște și rezolvă lucrurile”). Președintele François Mitterand, spre onoarea lui, a anulat o vizită în România după o informație primită de la serviciile lui secrete conform căreia românii planuiau să-i ucidă pe Paul Goma și Virgil Tanase, ambii exilați la Paris.

19 „Fetusul este proprietatea socialistă a întregii societăți” (Nicolae Ceaușescu). Vezi Katherine Verdery, *What Was Socialism and What Comes Next? (Ce a fost socialismul și ce va veni după el?)* (Princeton University Press, 1996); Ceaușescu este citat la p. 65.

20 Chiar în prezent rata avorturilor în România este de 1107 avorturi la 1000 de nașteri. În UE este de 193 la o mie, iar în SUA de 387 la mie.

21 Și Le Corbusier.

22 Din perspectivă transilvană, Bucureștiul este un oraș „balcanic”, chiar „bizantin”. Le sunt recunoscător profesorului Mircea Mihaies, Adrianei Babeși și grupului „A Treia Europa” de la Universitatea din Timișoara pentru șansa de a purta o îndelungă discuție pe aceste teme, în octombrie 1998. Conversația a fost transcrisă și publicată anul trecut, cu o generoasă introducere a profesorului Vladimir Tismăneanu, sub titlul *Europa iluziilor* (Iași, Editura Polirom, 2000), de remarcat pp. 15-131.

23 R.G. Waldeck, *Athene Palace* (Robert McBride, 1942; retipărită de Center for Romanian Studies, Iași, 1998) (*Athene Palace*, Humanitas, 2000). Citatul este din ediția a doua (engl.), p. 10.

24 Pentru Cioran, vezi E.M. Cioran, *Oeuvres* (Paris: Gallimard, 1995), p. 1779: „Ce qui m'a le plus déprimé c'est une carte de l'Empire ottoman. C'est en la regardant que j'ai compris notre passé et le reste.” Scrisoarea către Ceaușescu este citată de Katherine Verdery în *National Ideology Under Socialism (Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu)*, ed. egl. p. 133. Pentru profețiile sumbre ale lui Ionescu, vezi Radu Boruzescu, „Mémoire du Mal – Bucarest: Fragments,” în *Martor: Revue d'Anthropologie du Musée du Paysan Roumain*, nr. 2 (2000), pp. 182-207.

25 Este de remarcat, totuși, că în 1991 actualul prim-ministru (atunci ministru de Externe) se angaja pentru o eventuală reunificare „după modelul german.” Tot așa, președintele Ion Iliescu denunța în decembrie 1990 „crimele comise împotriva poporului român” (în 1940) și promitea că „istoria va găsi o

modalitate de a repune lucrurile pe făgașul lor normal.” Vezi Charles King, *The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture (Moldovenii: România, Rusia și politicile culturale)* (Stanford University/ Hoover Institution Press, 2000), pp. 149-150. Populația de limbă română din nevoiașă Moldova nu și-ar fi dorit nimic mai mult. Dar România nu are nevoie în acest moment să anexeze o țară cu o mărime minoritate rusă și ucrainiană, cu un salariu mediu de 25\$ pe lună (cînd este plătit) și al cărei export cel mai renunțat este de femei traficate.

26 Prețul recunoașterii internaționale a noului stat independent al României în 1881 a fost abrogarea legilor anti-evreiești. În 1920 puterile de la Versailles au făcut din drepturile evreilor și a altor categorii ne-române o condiție a Tratatului de la Trianon. În ambele cazuri România a evitat o respectare întocmai a literii tratatelor, dar a făcut totuși concesii și progrese care nu ar fi existat fără presiune externă.

27 R.W. Seton-Watson, *A History of the Romanians (O istorie a românilor)* (Cambridge University Press, 1934), p. 554; de asemenea citat în King, *The Moldovans (Moldovenii)*, p. 36

28 E.M. Cioran, „Petite Théorie du Destin” (din *La Tentation d'Exister*), *Oeuvres*, p. 850. Originalul în franceză este: „Il y a des pays qui jouissent d'une espèce de bénédiction, de grâce; tout leur réussit, même leurs malheurs, même leurs catastrophes; il y en a d'autres qui ne peuvent aboutir, et dont les triomphes équivalent à des échecs. Quand ils veulent s'affirmer, et qu'ils font un bond en avant, une fatalité extérieure intervient pour briser leur ressort et pour les ramener à leur point de départ.”

din UE. Cine va investi la București? Astăzi doar Italia are un comerț semnificativ cu România; germanii mult mai puțin, iar Franța – ironie a sorții – rămâne în urma celorlalți.

În ciuda eforturilor dlui Nastase, România nu aduce prea multe Europei. Spre deosebire de Budapesta sau Praga, Bucureștiul nu e o fostă parte integrantă a Europei Centrale sfîșiate de vicisitudinile istorice; spre deosebire de Varșovia sau Ljubljana, nu este nici un avanpost al Europei catolice. România se afla la periferie și restul Europei are prea puțin de câștigat din prezența ei în Uniune. Lăsarea ei pe dinafară ar fi o rușine, fără a reprezenta însă un mare pericol pentru Europa. Dar tocmai din acest motiv România este adevăratul test pentru Europa.

Până acum calitatea de membru al Uniunii (CEE, CE, UE) s-a acordat unor țări percepute ca perfect europene. În cazul Finlandei și al Austriei, apartenența a fost o simplă confirmare a locului lor firesc. Același lucru va fi valabil și pentru Ungaria și Slovenia. Dar, dacă Uniunea Europeană dorește să meargă mai departe, să ajute la crearea unor țări „europene” printre cele care nu se bucură de această calitate – și aceasta reiese implicit din agenda ei internațională și din criteriile de aderare – atunci va trebui să abordeze și cazurile dificile.

Probabil că România se află în cea mai grea situație: un spațiu ce nu-și poate depăși trecutul decât devenind „european”, ceea ce înseamnă aderarea cât mai rapidă la Uniune. Totuși, șansele de satisfacere a criteriilor de aderare sunt foarte reduse în cazul României. Bruxelles va trebui să pună însă deoparte existențele lui actuale în privința respectării normelor „europene” înaintea admiterii unui nou stat în club. Nu există alternativă în cazul României. Aderarea României va costa Europa Occidentală o sumedenie de bani; nu va însemna nimic pentru euro; va expune Uniunea la toate pericolele îndepărtatei Europe de Est. Pe scurt, va fi un act de aparent altruism colectiv: pentru că în realitate e vorba de o intuiție neobișnuit de înțeleaptă a unui interes.

Însă, fără dorința de a-și extinde beneficiile asupra aceluia care într-adevăr au nevoie de ele, Uniunea este o caricatură a ei însăși și a celor care cred în ea. Simpla perspectivă a aderării, oricât de îndepărtată, a adus deja o îmbunătățire a situației minorității maghiare din Transilvania și a întărit mîna reformatorilor. De exemplu, fără presiunile dinspre Bruxelles, guvernul de la București n-ar fi depășit niciun obiectiv Bisericii Ortodoxe exprimate anul trecut și nu ar fi reușit să modifice umiltoarea lege împotriva homosexualității. Ca de altă ori în trecut, sistemul de pîrghii internațional a reușit să determine din nou buna purtare a românilor.²⁶ Tot ca în trecut, o dezamăgire internațională va avea cu siguranță consecințe nefaste pe plan local.

În 1934, istoricul englez, specializat în Europa de Sud-Est, R.W. Seton-Watson, scria: „Două generații de pace și de guvernare corectă ar putea transforma România într-un paradis terestru.”²⁷ E cam mult să cerem asta (dar ne putem da seama cât de tare a decăzut această țară). România are nevoie de un *time out*. Frica de a „naufraga la periferia istoriei într-o democrație balcanizată” (cum afirmă Eliade) este reală, oricât de perverse s-ar fi dovedit formele luate în trecut de această spaimă.

Evaluînd România secolului XX, Cioran spunea: „Există țări care se bucură de o anume binecuvîntare, de grație: totul le reușește, chiar și nenorocirile, chiar și catastrofele; există altele care nu pot să ducă nimic pînă la capăt și ale căror triumfuri sunt niște eșecuri. Cînd acestea din urmă vor să se afirme, cînd fac un salt înainte, o fatalitate exterioară intervine ca să le taie elanul și ca să le readucă în punctul de plecare.”²⁸

Ultimele alegeri din România, cu o treime din voturi pentru Tudor, au fost un semn de alarmă. Ceea ce îi ține pe Iliescu și pe premierul său departe de aliații lor naționaliști de odinioară este tocmai promisiunea Europei. Pentru ca România să nu recadă în marasmul resentimentar al lipsei de speranță sau mai rău, această promisiune trebuie respectată.

© Tony Judt și *The New York Review of Books*, 1 noiembrie 2001

Al. Paleologu – literatură și experiment

AL. PALEOLOGU este unul dintre spiritele critice de neîndoieală autoritate și prestigiu ale ultimei jumătăți a secolului XX. Mărcile distinctive ale scrisului său se nutresc dintr-o necesară nevoie de raționalitate, dar și din fermitatea unor principii etice de la care eseistul a înțeles să nu abdice niciodată, în numele adevărului și demnității umane și estetice. Eleganța exprimării, ținuta adesea aforistică a stilului, siguranța aserțiunilor, logica temeinică a demonstrației pusă în pagină cu subtilitate și eficiență, mefiența în fața „metodologiilor” de orice fel – toate aceste trăsături pertinente ale paginilor lui Al. Paleologu aparțin, fără îndoială, unui spirit nu atât apolitic, dominat de certitudinea, de lumina exclusivistă a intelectului, cât mai curînd interogativ, spirit ce-și transformă contemplațiile în avaturlori ori nostalgii ale faptei, aflînd în tectonica lumii ori în devenirea culturii argumente ale unei concepții sincretice, în care se împletește nevoia de ordine și neliniștea celui ce coboară în străfundurile existenței, ritualul confesiunii și obiectivarea viziunii critice completându-se reciproc.

De altă parte, eseistul refuză cu hotărîre tutela vreunei „metode”, fie ea oricît de permisivă ori maleabilă; metoda e percepută ca absolutism ce constrînge relieful viu al operei la un tipar, la un contur teoretic aplatazant. Din acest motiv, pentru a detașa din structurile operei acele înțelesuri edificatoare pentru o viziune artistică, ori pentru a decela un sens unificator al unei creații, eseistul procedează la o interpretare cu caracter amplu, sintetic, în care se regăsește o pluralitate de metode, principii etc. apte să sugereze un punct de vedere inedit sau o perspectivă nouă asupra unui scriitor. Această modalitate de a integra opera într-un sistem estetic convergent, ca și rigoarea austeră a interpretării, niciodată însă asertorică, mai curînd dubitativă, fac parte dintr-o strategie exegetică extrem de convingătoare din care reiese, în fond, originalitatea frapantă a lui Al. Paleologu.

Cultivînd paradoxul, nu în sine, ci ca pe o terapeutică împotriva locurilor comune, eseistul nu se teme să se apropie de adevărurile prestabilite, demolîndu-le prestigiul iluzoriu și dîndu-le, prin această, naturalețe ori o a doua viață. „Simțul practic”, de pildă, e definit ca o ipostază a inteligenței „aplicate”, ce-și verifică în acțiune, în spațiul faptei, valabilitatea propriilor resurse: „Simțul practic e darul, de pildă, de a-și reprezenta toate efectele conexe și probabile ale unei acțiuni, toate variantele previzibile și eventual imprevizibile ale acestor efecte și a decide în consecință; el face posibilă decizia rapidă și fermă, după o sumară dar suficientă deliberare. El e însușirea de a discerne ce e esențial și determinant într-o acțiune, ce e esențial și definitoriu într-o situație sau profund caracteristic la o persoană; e de asemeni însușirea de a-și reprezenta mutațiile pe care acestea le implică virtual”. Ținînd dreaptă cumpăna între paradox și adevărul asimilat de conștiința comună, eseistul nu face, în fond, decât să ne ofere imaginea unui intelectual mefient, ce caută neconștient să răstoarne poncifele prestabilite, să dinamiteze prejudecățile care funcționează din plin și în spațiul esteticului. O astfel de prejudecată, consacrată și preluată cu nonsalanță de manuale, profesori și instituții e cea a „evului mediu întunecat”, lipsit de raționalitate, cuprins de barbarie, superstiții și dogme. Al. Paleologu amendează cu decizie – dar fără ostentație – o astfel de imagine lipsită de teme istorice și, de aceea, nu mai puțin primejdioasă: „Ceea ce aș dori să discut este impresia (răspîndită și printre oamenii cultivați) că evul mediu ar fi fost un ev «întunecat» (...). Reprezentarea eidetică a evului mediu a fost falsificată de viziunea nocturnă sub care îl exaltă romantismul. Dar toată civilizația occidentală și toate manifestările ei sunt dimpotrivă concepute pentru lumina diurnă. Nici vitraliile, nici miniaturile, nici frescele, nici arhitectura nu pot fi *funcțional* destinate decît orelor de plină zi”.

Nu e mai puțin adevărat că paginile de critică literară ale lui Al. Paleologu se impun și prin dinamica frazei, prin energia și vitalismul ce alimentează chiar observațiile cu aerul cel mai livresc, cu încărcătura culturală cea mai bogată. În acest fel, dincolo de austeritatea de viziune și de stil, găsim, mai mult sau mai puțin sugestiv, efigia autorului, aristocratică și ceremonioasă uneori, alteori ironică ori cu subînțelesuri polemice, totdeauna însă de o altitudine a expresiei și a „manierei” extraordinare. *Omul se străvede în palimpsestul textului, cu lecturile, cu obiceiurile, cu aprehensiunile și preferințele sale, chiar dacă, într-un loc, autorul *Simțului practic* repudiază cu destulă fermitate autoscoopia („a ne scociorii la nesfârșit sordiditățile și turpitudinile, a sta mereu cu nasul în ele și a ne face un soi de fală din această «sinceritate» nu e cîtăuși de puțin ocupația unei conștiințe libere. În repertoriul păcatelor la care se refereau confesorii iezuiți figura și așa-numitul «pêrché de scrupule»”).*

Într-o însemnare liminară la volumul *Spiritul și litera*, Al. Paleologu își refuză calitatea de critic literar, aceasta nu dintr-un mai mult sau mai puțin justificat răsfaț aristocratic, cât dintr-o percepere a propriei sale „meniri” dintr-un unghi mai larg și, în același timp, mai disponibil. Latura confesivă e, de aceea, deloc de neglijat, pentru că unghiul din care se rostesc adevărurile e acela al subiectului care caută, cu responsabilă fervoare, cu patos al lucidității, perspectiva optimă asupra lumii, asupra cărților și asupra vieții. Declinîndu-și competențele „științifice”, eseistul crede de cuviință să-și tradeze vocația de cititor – deopotrivă al „cărții” lumii și al cărților scrise – dar și nestatornicia, lipsa de prudență, voluptatea de a exista *în* și *prin* literatură: „Paginile acestea cuprind confidențele unui maniac care simte nevoia să se întrețină cu alții despre slăbiciunea lui. Autorul lor nu are firea unui cărturar, și spiritul său e departe de a fi unul științific. E imprudent și nestatornic în indeletniciri și apucături; n-a știut să se ferească nici de influențe dubioase, nici de atitudini hazardate. Din inadvertență, distracție sau curiozitate, s-a pomenit în variate avaturlori, care i-au sporit mult de tot cunoștințele despre lume și viață. În privința aceasta, fără nici o modestie, se pretinde într-adevăr priceput. Dar lumea și viața nu sunt nimic fără cărți (Există, firește, și cărți nescrise, dar în esență totuși cărți). Cîta

literatură, atîta viață. (Nu invers). De aceea, poate fi pudoare, poate fi ipocrizie, m-am travestit în critic, cu o haină ce nu-mi e pe măsură”.

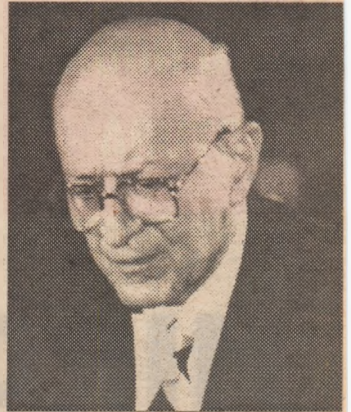
Unul dintre eseurile cele mai substanțiale și mai demne de interes din această carte e cel intitulat *Experiența, experiment, cultură*. Sunt explicitate și interpretate aici câteva teme la care, se vede, eseistul a meditat îndelung, teme circumscrise în binecunoscutul său stil ceremonios și exact, riguros și extatic. La fel ca în alte împrejurări, autorul procedează la o circumscriere lamuritoare a termenilor, degajîndu-i de zgura obiceiurilor și a prejudecăților ce le-a acoperit la un moment dat. „Experiența” are, cum precizează autorul, accepțiuni multiple, de la „rutina meșteșugărească”, la „experiența trăită, dar trăită reflectat, conștient, premeditat”. A doua accepțiune a „experienței” a condus, în perioada interbelică, de pildă, la așa numita literatură a autenticității, într-o multitudine de variante, de la „trăirismul” eliadesc la „substanțialismul” lui Camil Petrescu. Experiența înseamnă, într-o astfel de interpretare, nu doar simpla „felie de viață” naturalistă, asumarea nemediată a realului, așadar, ci, mai curînd, asimilarea acestuia pasiona(n)tă, pînă la ultima consecință, în exercițiul deplin lucidității creatoare.

O disociere pe care o operează Al. Paleologu e cea dintre experiență și experiment; se consideră, în acest sens, că „experiența are o accepție materială, pe cînd «experimentul» are una formală”. Firește, are dreptate să precizeze eseistul, nu urmează de aici că acesta ar fi ceva accidental și de suprafață; totdeauna în artă problemele formale sunt de substanță”. În ceea ce privește experimentul, acesta ia naștere și își extrage mobilurile estetice într-un moment de criză a expresiei. Din această perspectivă, o altă distincție între cele două noțiuni se bazează pe „pasivismul” ori „activismul” lor („fiind materială, experiența nu înovează, pe cînd experimentul, fiind formal, e prin esență inovator și presupune un punct de vedere a priori”). Datorită aspectului și demersului său innoitor, experimentul are tendința de a-și lua în sprijin o anumită metodă, să-și anexeze așadar o cale de urmat, dar, în același timp, el simte nevoia de a-și consolida structura prin adaosuri teoretice: „Cu atît mai mult experimentul, venind, cum spuneam, la un moment de criză a expresiei, ca o tentativă de a o depăși, sau (ceea ce în fond nu e altceva) de a o accentua, are nevoie de explicații și teoretizări legate într-un fel de mutațiile mai particulare sau mai generale, mai obscure sau mai vădite, survenite din diverse cauze în sensibilitatea și mentalitatea epocii și determinînd criza de expresie”.

Se pot aduce, precizează Al. Paleologu, o serie de acuze experimentului; mai întîi, acuzele se întemeiază tocmai pe caracterul și fundamentarea preponderent teoretică sau teoretizantă a experimentului, care își pierde naturalețea, spontaneitatea artistică, căpătînd, oarecum, alura unei imposturi, ori rigiditatea unei dogme estetice. O altă obiecție se leagă de faptul că experimentul nu e un „produs finit”, ci, mai curînd, o încercare, un exercițiu, o eboșă, astfel încît „nu e onest a-l propune publicului ca «operă»”. În fine, se obiectează experimentului că este un fenomen tranzitoriu, prin excelență caduc, așadar, pentru că „nici nu apucă bine să-și dea măsura și aflăm îndată că e depășit, că «arta revine la normal»”. Nu e nimic paradoxal în faptul că experimentul are un caracter demonstrativ și, în același timp, șocant. El își propune în mod deliberat să desacralizeze, să demonteze inerțiile de gust ori poncifele receptării, aducînd un suflu cu totul nou, primenind climatul estetic și conferind noi dimensiuni și conotații unor tehnici artistice prestabilite. Evident, la toate acestea contribuie și reacția publicului, cum precizează eseistul: „Reacția publicului este un factor constitutiv al experimentului ca atare, efectul de șoc, eventual chiar de scandal pe care-l produce reprezentînd una din funcțiile lui esențiale. Efect, se înțelege, nu scop, șocul scutură clișeele gustului, îi clatină idolii și, deconcertînd receptivitatea sclerosată de stereotipiile «culturale», o revirginizează mai mult sau mai puțin, făcînd-o aptă să primească (sau să respingă, dar nu mecanic) mai curînd sau mai tîrziu noua modalitate de expresie. Așa au fost, după multă ceartă, asimilate incetul cu incetul de public și pînă la urmă consacrate cele mai strălucite experimente din ultima sută de ani, pictura impresionistă și suprarealismul”.

Se înțelege că experimentul căpătă, în cele mai multe cazuri, o alură iconoclastă, un aer de frondă, tendința sa fiind aceea de a răsturna ierarhiile prestabilite, de a impune o nouă ordine a lucrurilor și de a curăța terenul „de toți saprofiiții academici închiștați în jurul capodoperelor, restaurîndu-le pe acestea în aria lor spirituală originară”. În acest fel, subliniază Al. Paleologu, „cultura se revoltă din cînd în cînd contra «culturalului»”. Sunt îndreptățite, însă, toate acuzele care se aduc experimentului? Este acesta un fenomen cultural pernicios, ce conduce la degradarea normelor estetice fixate de tradiție, la dereglarea gustului? Răspunsul pe care îl dă Al. Paleologu e, pe cît de tranșant, pe atît de revelator prin încărcătura sa semantică, etică și estetică totodată: „Experimentul, cu tot ce presupune el aleatoriu și riscant, apare totuși cu o finalitate proprie, cu șansele lui în sine, nu ca o schelărie provizorie pentru altceva. Poate să rămîna doar atît? Desigur. Implică un pariu, ce se poate, eventual, să-și impună produsele. În definitiv, orice operă e un pariu pe care-l decide posteritatea. Cultura e făcută din cele care s-au câștigat, printre care sunt și câteva «experimente». Cum zice o vorbă veche: urma alege”.

Aserțiunile lui Al. Paleologu despre experiment se impun print spiritul lor judicios, prin alura extrem de disponibilă, dar, nu în ultimul rînd, și prin dinamica implicării în discurs a eului critic, cu subiectivitatea sa ușor trucată, osîndită la austeritate și rigoare.

Julian Boldea

MIRCEA CĂRTĂRESCU

Studentie eternizată

MIRCEA CĂRTĂRESCU s-a născut la 1 iunie 1956 în București, ca fiu al lui Constantin Cărtărescu (economist și ziarist) și al Mariei Cărtărescu (înainte de căsătorie, Badis-lav). După absolvirea Liceului "Dimitrie Cantemir", urmează cursurile Facultății de Limba și Literatura Română a Universității din București, între 1976-1980. Din toamna anului 1980 și până în 1989 este, succesiv, profesor la Școala Generală nr. 41 din București, funcționar la Uniunea Scriitorilor și redactor la revista *Caiete critice*. În 1991 devine lector la Catedra de istorie a literaturii române a Facultății de Litere din București.

Cunoaște succesul - dar și contes-

tarea - ca scriitor, încă din anii studenției, când citește versuri în *Cenaclul de Luni* condus de Nicolae Manolescu și proză în cenaclul *Junimea*, aflat sub îndrumarea lui Ovid. S. Crohmălniceanu. Devine repede un lider de opinie, participând cu frenezie, cu spirit ludic și cu luciditatea care îl caracterizează la afirmarea generației '80 (sub stindarde provizorii ca "textualism", "optzicism", "lunedism" etc. și, în cele din urmă, sub unul definitiv adoptat, acela al "postmodernismului"). În 1978 debutează cu versuri în revista *România literară* (unde este recomandat de Nicolae Manolescu). Colaborează frecvent la revistele *Echinox* și *Convingeri comuniste* (aceasta din urmă fiind un fel de cal troian făcut cadou oficialității de tinerii nonconformiști). Prima carte,

cuprinzând de asemenea versuri, *Faruri, vitrine, fotografii*, îi apare în 1980, la Editura Cartea Românească și este răsplătită cu Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor.

Studentia la Litere constituie pentru Mircea Cărtărescu mai mult decât o etapă a formării sale, și anume o stare de spirit predilectă, un mod literar de a fi, păstrat și în anii maturității. Poetul va rămâne - probabil toată viața - un imatur genial.

Din aceeași perioadă datează și sentimentul mai mult militar decât literar al apartenenței la generația '80, cea mai bine organizată generație postbelică în lupta de cucerire a unei poziții în viața literară. Chiar și după ce faima îl va izola de colegii săi de generație, Mircea Cărtărescu va continua să-i susțină cu un devotament dus până la fanatism, inventându-i ca scriitori pe mulți dintre ei - în *Postmodernismul românesc* - numai pentru a menține integritatea formației originare.

Un romantic al timpului nostru

POEZIA lui Mircea Cărtărescu, și cea din perioada afirmării, și cea de mai târziu, are câteva caracteristici stabile. Ea este, printre altele, o poezie scrisă direct la mașina - sau care pare scrisă direct la mașina. Poetul nu revine cu ștersături asupra textelor. Versurile neinspirate sunt facute uitate prin scrierea altor versuri, inspirate, unele de o splendoare ca a curcubeului. Dar nici acestea nu sunt menținute multă vreme pe ecranul luminiscent al atenției cititorului. Ceea ce contează este *desfășurarea* arsenalului de mijloace poetice. Mircea Cărtărescu este un improvizator, ca și Nichita Stănescu. Numai că, spre deosebire de Nichita Stănescu, care practica, fie și amuzându-se, un ritual al exprimării sentențioase, el rămâne firesc și prozaic ca o dactilografă în actul scrierii. Priviți-mă cum stau aici, în camera mea, și bat la mașina de scris! - pare să spună Mircea Cărtărescu. N-am nimic de ascuns! Iar noi îl privim și nu înțelegem cum din tăcânitul care ne este atât de familiar și din înaintarea sacadată a foii de hârtie rezultă până la urma unda de farmec care ne transportă până foarte departe de proza vieții de fiecare zi.

Sunt poeți - Eminescu, de exemplu - care folosesc un număr restrâns de cuvinte, exploatându-le ingenios, prin așezarea lor în noi și noi contexte. Mircea Cărtărescu este, în această privință, un risipitor. El convoacă toate cuvintele din dicționare, și mai recurge și la cuvinte din alte limbi, pentru a-și compune textele. Nu ezită să ia termeni din limbajul științific, din argou, din fondul de arhaisme sau chiar să inventeze el însuși unii când nu are răbdare să și-i amintească pe cei din lexicul "oficial".

O altă caracteristică o constituie *romantismul* ireductibil al versurilor. Mircea Cărtărescu este de fapt, struc-

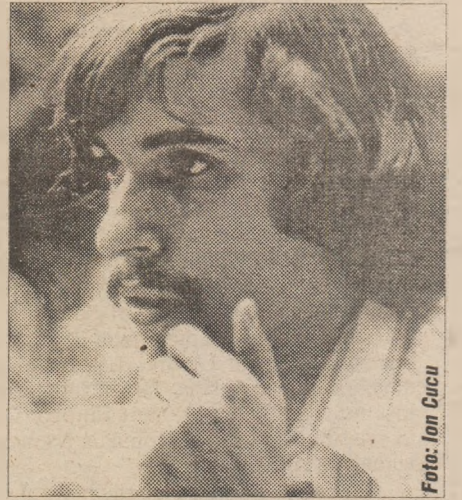

Foto: Ion Cucu

POEZIE. - *Faruri, vitrine, fotografii*, Buc., CR, col. "Debut", 1980 • *Aer cu diamante*, pref. de Nicolae Manolescu, ilustrații de Tudor Jebeleanu, Buc., Lit., 1982 (vol. colectiv; ceilalți autori sunt Traian T. Coșovei, Florin Iaru și Ion Stratan) • *Poeme de amor*, cu o postfață de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Buc., CR, 1983, *Totul*, Buc., CR, 1985 • *Levantul*, Buc., CR, 1990 (prez. pe ultima cop. de Ovid S. Crohmălniceanu; ed. a II-a, Buc., H., 1998) • *Dragostea*, Buc., H., 1994 (cupr. poeme mai vechi) • *Dublu CD*, Buc., H., 1998 (ant. de poeme de dragoste).

PROZĂ. *Desant*, proză scurtă de șaisprezece autori tineri, Buc., CR, 1983 (vol. colectiv, îngrijit de Ovid S. Crohmălniceanu) • *Visul*, nuvele, Buc., CR, 1989 (cupr. patru nuv., dintre care *Jocul, Gemenii și REM* sunt grupate sub titlul *Nostalgia*, iar *Organistul* figurează ca *Epilog*; versiune fr.: *Le Rêve*, Paris, Editions Climats, 1992) • *Nostalgia*, Buc., H., 1993 (ediție integrală a vol. *Visul*, trad. în fr. și sp.) • *Travesti*, roman, Buc., H., 1994 (trad. în fr. și oland.) • *Orbitor - Aripa stângă*, roman, Buc., H., 1996 (*Aripa stângă* reprezintă prima parte dintr-o proiectată trilogie cu titlul *Orbitor*, din care urmează să mai apară *Aripa dreaptă* și *Trupul*, prez. pe ultima cop. de Nicolae Manolescu).

CRITICĂ LITERARĂ. *Visul chimeric*, subteranele poeziei eminesciene, Buc., Lit., 1992 (text scris în vara lui 1978, la 22 de ani, ca lucrare de diplomă) • *Postmodernismul românesc*, pref. de Paul Cornea, Buc., H., 1999.

tural, și în poezie, și în proză, un romantic vizionar, nu un postmodern. El a fost parașutat de hazard într-o epocă postmodernă și, cu o admirabilă mobilitate intelectuală, se folosește de tehnicile literare la moda pentru a-și acredita reprezentările.

Poezia lui nu este livrescă. Miroase mai curând a spațiu sideral decât a hârtie. Se întâmplă însă altceva. Mircea Cărtărescu a scris prea multă vreme *pentru* colegii lui de la Litere și și-a reglat sistemul de aluzii culturale astfel încât să-i încante pe ei și nu pe altcineva. Drept urmare, și-a specializat scrișul, care se dovedește inutilizabil - sau greu utilizabil - de către cititorii care n-au participat în viața lor la seminarii despre Ienachița Văcărescu sau Alexandru Mușina. Ca să nu mai punem la socoteală compromițatoarea turnura de *joc literar studentesc* pe care o iau uneori poemele. Sunt superbe - îți vine să exclami citindu-le - dar ce păcat ca autorul lor, care și la patruzeci și cinci ani se fotografiază în haine de rocker, nu se mai maturizează odată!

(continuare în numărul viitor)

Era pe vremea cenaclurilor studentești...

POLIROM

NOUĂȚI
noiembrie 2001

Mihai Șora în dialog cu Sorin Antohi

Mai avem un viitor?
România la început de mileniu

Doru Pop (coord.)

Mass media și democrația

Constantin Sălăvăstru

Critica raționalității discursive

În pregătire:

J.D. Salinger

Gabriel Anăstăscu

Nouă povestiri

Ruleta. Români și maghiari, 1990-2000

Reduceri de 30%

Pentru comenzi on-line în site-ul www.polirom.ro ▶ Agenda

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978, Timișoara, Tel.: 092/548785
E-mail: sales@polirom.ro

www.polirom.ro

OCHIUL MAGIC

Desen de LINU

O călătorie cu tramvaiul 16

MERGEAM cu tramvaiul 16, mi-a povestit, cu mai mulți ani în urmă, regretatul scriitor Mircea Nedelciu, și zăvăli de scaunul meu, înșirata, cu fustele crete, pe doua locuri, o țiganca își alăpta apatică un puradel trecut bine de vârsta alăptării. Era, așa, cam la trei anișori bătuți pe muchie. El sugea zgomotos, din când în când plescau limbii se auzea în tot vagonul, iar de unde ședeam eu nu era greu de observat ca suptul acela depășea simpla nevoie alimentară, avea în el ceva mult mai complicat, pare a acțiune voluntară, pe deplin asumată și chiar puțin manieristă. După cum se apasa în burduful, de culoarea maslinei verzi, al țigăi, după cum întindea sfircul și după cum închidea și deschidea ochii, lăsa impresia că îl interesa mai mult ceremonialul decât hrana propriu-zisă. Țiganca, de o frumusețe stranie și sălbatică, să tot fi avut, așa, cam vreo 25 de ani, stătea inertă, cu privirea pierdută pe geam, și doar brațele îi se mișcau încet, vibrau mai bine zis, în ritmul în care puradelul își mișca buzele. Dar la un moment dat, la o curbă poate, sau la o mișcare mai brusca a vagonului, acesta abandonează țigă, se uita fix, de jos în sus, la maica-sa, își ridică apoi capul și mătură, cu niște priviri aproape incandescente, întregul vagon după care, din senin, începe să urle. Sa plînga enorm, convulsiv, animalic. Stai dracu, bre și suge, îi suiera țiganca, printre dinți, și îl smucește spre pieptul ei. Stai liniștit, că acuși ajungem acasă. Urletul se înteteste, însă. Are în el ceva disperat și sfîșietor. De fiară înjunghiată sau rătată. Lacrimile și balele îi se scurg și se amestecă pe barbă, bate din mâini și din picioare, se frînge și tremură ca un epileptic în plină criză. Pasagerii se revolta, o invită imperativ pe țiganca să-și potolească odrasla sau să coboare la prima, ea nu răspunde, își leagă puradelul mai departe, însă acesta urlă din ce în ce mai tare și mai nestăpinit. Dacă nu taci, îi spune ea oarecum în șoaptă, dar la un nivel al șoaptei proporțional cu intensitatea urletului, să știi că ți-o sug aici. Apoi, fără să mai aștepte vreun răspuns, îl saltă de subțiori, îi ridică brusce poalele cămășii, de sub care, pentru o clipă, i se zărește cea protuberantă firava și neagră ce se pierde, însă, fără urmă, camuflată de capul femeii care se apasă între picioarele lui crăcănate și scheletice. Urletul încetează subit, o liniște aproape nepământeană, sporită, evident, și de contrast, se instalează în vagon. Nu se mai aud decât țacăniturile mecanice ale roților și un miolăit surd, punctat, din când în când, de un vag plescăit. Privesc în jur. Pasagerii, ca niște statui de carne, au încrăcit pe locurile lor. Cei mai mulți privesc pe fereastră unde, în mod sigur, nu văd nimic.

Activități erotice

ELNA, elevă a Liceului „Ștefan cel Mare” din Piatra Neamț, posesoare a unui sifilis a cărui mărție nu este egalată decât de generozitatea cu care a fost, mai apoi, redistribuit, și-a trimis la spital, pînă în acest moment, doar treisprezece colegi. Donația s-a făcut simplu, pe căile cercetate îndelung încă de pe timpurile precolumbiene, iar ceremonialul s-a săvîrșit într-o camera de internat bine mobilată cu zece paturi și locuită aproximativ de același număr de elevi. Întrebați cum de a fost posibil un asemenea eveniment, pe jumătate happening colectiv, pe jumătate atac biologic, chiar acolo, în camin, sub ochii diverselor cadre amenajate să aibă grijă de buna lui funcționare și nu să-i nașească transformarea în bordel, cei intervievați s-au lansat exclusiv în

discursuri cu un conținut psiho-medical.

Mai întii s-a dat vina pe oligofrenie, și nu doar pe una, așa, de ochii lumii, ci pe una extrem de severă, pe care o directoare mașina și inhibată măturăse ca o pastorește cu mari dificultăți, apoi, o doamnă sedentară, grasă și exoftalmică, probabil ceva cadru medical dacă ar fi să ne luăm după halatul de un alb aproximativ în care era camuflată, și-a dat cu părerea „că esti vorba disprini nimfomanii, această nimfomanii numărându-și printri tulburările psiho-comportamentale”, iar un medic *pi buni*, de la secția specializată a spitalului din localitate, a oferit informația revelatoare ca toți elevii înzestrați acum cu rușinoasa spirocheta au ajuns în cabinetul domniei sale în urma unor „activități erotice petrecute la internat”. Dacă atacul cu sifilis, realizat prin diverse „activități erotice”, este consecința oligofreniei și a „nimfomanii”, dacă atacul cu salmonela, realizat, la rîndul lui, prin chișcuri de incintă, este doar consecința creimei de ciocolată, și dacă atacul cu hașiș, heroina și cu alte asemenea mirodenii paradiziace nu este consecința nimănui, care este atunci consecința faptului că școala românească este, totuși, administrată de cineva? La această întrebare infantilă nu se poate oferi decât un singur răspuns (din două posibile!): ori nici una, ori, Doamne ferește, toate cele de mai sus la un loc. *Tertium non datur*, cum a spus nemuritorul Gambetta!

Gheorghe

DE mai multă vreme, filmată din toate pozițiile, luminată din toate unghiurile, fardată cu toate pudrele, apare pe ecranele invadate de frecvența Pro tv-ului, ascuțită și casantă ca o lamă Sputnik, fața cvasibarbierită a lui Andrei Gheorghe. Dotată cu una pereche buze tivite, animate sec, din când în când, doar atît cît este necesar pentru dezvelirea mușcăturii, cu una pereche priviri voltaice, dar debransate vizibil de la sursa de energie, fața lui Gheorghe începe deodată să se manifeste. Să anunțe invazii de extraterestri, să amenințe echilibrele planetei, să promită uzurparea legii gravitației universale și reconstrucția mecanicii astrale. Cel care măturăse public, nu demult, că rostul televiziunii nu este acela de a promova cultura și încerca să demonstreze că vulgaritatea, prostul gust, simbolică infracțională și incitațiile la violență sunt forme subtile de proiectie în postmodernitate, vine acum, în chip de inger lovit de cașexie pînă la mumificare, să facă, pardon de expresie, cultură! Cultură la televizor! La Pro tv! În țarcul Vacanței mari, în dormitorul Mihaelei Tatu, în sala de așteptare a Mihaelei Rădulescu și în haremul Copilului Minune. Andrei Gheorghe și Cultura, iată adevărata față a postmodernității și maxima performanță în ceea ce privește concilierea contrariilor! Dar ce fel de „cultură” face, pînă la urmă, Andrei Gheorghe? Un lucru ieșit din comun, ne asigură el, un spectacol al inteligenței, o confruntare a celor mai aprige energii mentale, o cursă năucitoare a neuronilor și o competiție nemeavăzută a sinapselor, adică *lanțul slabiciunilor* însuși. În locul acestor promisiuni, *Lanțul...* respectiv este, de fapt, o arenă în care Gheorghe își poate desfășura întreaga sa anvergură „culturală”. Tot ceea ce, în intenție, vrea să fie comunicat neprotocolar, dezinhibare, gândire liberă și relație directă constituie un lanț de mitocanii, o pleoră de injurii, o succesiune de vulgarități. Indiferent care ar fi scenariul acestui concurs și în ce canon încearcă el să se înscrie, Andrei Gheorghe transformă totul în subcultură, în aroganță bine zidită pe un schelet serios de complexe, în lovituri sub centură la adăpostul umilitor al unei imunități pe care o structură ierarchică a emisiunii i-o garantează moderatorului. Cîta diferență între impenetrabilitatea profesionistă și tensiunea psihologică reală din emisiunea lui Virgil lanțu și mîrlănia de Ferentari, la un pas de injurătura de grijanie, de morți și de mamă, din careul lui Gheorghe. Sursa acestui fenomen, în pofida faptului că pînă acum nu i-a spus-o nimeni lui Andrei Gheorghe, este una singură, pe care i-o spun eu chiar în această clipă: *prostitia*. Aîta tot!

Pavel Șușară

ÎN TREN

6 OCT. 1953. În sala de așteptare a haltei CFR Daneș din mijlocul Transilvaniei, o femeie ține în poala capul bărbatului ei adormit și care sforăie, în timp ce număra niște bani. Probabil vînduseră ceva la tîrgul din localitate. Când femeia m-a văzut intrînd în sala haltei în care nu se aflau decât ei doi, s-a oprit bruscă din numărul banilor privindu-mă speriată. M-am făcut ca nu observ și m-am așezat pe o bancă ceva mai alături. Cu mișcări furișate, foarte precaute, ea și-a vîrât banii în sân, incolocindu-și mâinile în jurul capului bărbatului ei, care se poticnea într-un sforăit zgomotos.

Bate vîntul. Plouă ca la început de toamnă. Mai am pe puțin un ceas pînă sosește trenul și nu știu ce să fac. Cu cei doi mi-ar fi cu neputință să intru în vorba. Un tîrgoveț este întotdeauna suspect la țară, mai ales în Ardeal. Încerc să citesc ce am asupra mea. Nu-mi plac romanele polițiste și nu le citesc nici în tren, nici în stații. Am cu mine *Le jardin de Bérénice...* Mut ochii încoace și încolo, după rînduri, cînd dau de *Qalis artifex pereu!* exclamația lui Nero înainte de a se sinucide - ce mare artist pierd eu însumi, și pierde lumea pentru că își ia viața... Din tot ce-a făcut, imparatul crud cu sine și cu ceilalți n-a lăsat moștenire, în afara faimei sale absurde, decât aceste cuvinte în stare să sfideze întreg pămîntul, întreaga istorie... Mă trezesc murmurîndu-le în limba latină, și mai ales cînd zic *peru!* gura mi se deschide, cum ai injura... Femeia, probabil că a observat că vorbesc singur și se închină repede, pe furiș, ca ortodoxii. Am bagat bine de seamă. Deși, în Transilvania, oricînd poți să dai de vreun papistaș, ori de vreun greco-catolic care să se închine de-a-ndoaselea...

Să trăiești superficial, ca un comedi-ant. Să te prefaci mereu ca să scapi de probleme. Să iei zilnic locul altuia, intrînd în pielea unuia sau altuia... Cu toate ca poetul franțuz spunea că nimic nu e mai profund decât pielea... Ce stare ciudată singurătatea aceasta într-o haltă pustie din mijlocul cîmpiei transilvane... Căinoasă vreme. Acum plouă mai des și mai mîrunt și s-a făcut frig, gata să dea ploaia în ninsoare. Nu știu de ce, acum mă gîndesc la halta Astopovo din stema rusească și la Tolstoi fugit de-acasă și care și-a dat duhul în pribegie. Pe peretele sălii de așteptare, un afiș vechi, ros de timp și pe care scrie stîngaci: *Nu urcați în vagoane cînd convoiul e în mers prea repede!* Ardeleniști aștia câteodată scriu parcă traducînd din nemțește sau ungurește... Analizez propoziția în fel și chip. Expriimarea provincială îmi reține atenția mai mult decât ar fi trebuit. Pe afiș, câteva vagoane de care un călător albastru se agață din mers. Alături, medalionul în care afli ce s-a întîmplat: călătorul albastru tăiat în două de tren, într-o baltă de sînge roșie. Tolstoi ar mai fi încercat să fugă de acasă, renunțînd la tot, la bogăție și la titlul său de conte, însă totdeauna pleca însoțit de un valet care îi cara geamantanul cu schimburi... Pînă ce fugise singur de tot și își isprăvise viața la Astopovo.

Îmi aduc aminte căte ceva din jumulul Patriarhului, în traducere franceză (în românește încă nu apăruse versiunea)... Rezum câteva idei. Că răul, de fapt, nu este o problema. Că răul, pentru el, pentru Tolstoi, este o formă de bine a carui acțiune încă nu-i clară și pe care viitorul o va lămuri... Apoi, întrebarea lui Tolstoi de ce canaliile în general iubesc dictaturile. Ele iubesc dictaturile, spune scriitorul, și orice formă de despotism, întrucît o conducere politică bună, ideală nu răsplătește oamenii decât după meritele lor; pe cînd într-o dictatura se poate întîmpla orice și mai cu

PREPELEAC

de Constantin Toiu

seamă rasturnarea scării valorilor adevărate.

Cînd trenul a venit, abia pufăind, din greu, cu mustațile lui mari de abur, m-am urcat în el printre țaranii cu desagi care se duceau la Sighișoara, în vagonul ce trăznea a formol, proaspăt dezinfectat. În ritmul roților, care totdeauna ma pune pe gînduri, am scos carnetul de note din buzunar și cu un căpațel de creion, prost ascuțit, am notat ziua: *6 oct. Daneș*. Răsfoindu-l, am dat de o însemnare mai veche și nedată, în limba franceză: „Il est des marchands qui aiment celles de leur pratique qui les payent mal, quand ils ont avec elles des rapports constants; tandis qu'il en haissent d'excellents qui se tiennent sur une ligne trop élevée pour leur permettre des accointements, mot vulgaire mais expressif”.

Nici o traducere. Franceza lui Balzac e uneori imposibilă. Stau, hățit de vagonul subred, cred că din primul război mondial, moștenit de la austro-ungari, și mă gîndesc la acel *Il est des marchands*, în loc de *Il y a des marchands*, spunîndu-mi că și bunul Homer ațipea totuși câteodată... E cum ai zice în românește *e negustori care...* Deși *il est* are o formă neutră veche, expresie imposibilă în limba română. În fine. Ma uit pe geam și văd ca ploaia s-a oprit și c-a ieșit un fel de soare de toamnă obosit. Un bătrîn de alături, care sta cu barbia sprijinită în toiag, mă întreaba dacă *am făcut multe socoate în foaia cea...* Dau din cap în semn afirmativ și întorc în mîna pe o parte și pe alta carnetul meu îmbrăcat în vinilin negru. Socotelii! S-ar putea. Fiindcă nu am la ce mă gîndi, pun ochii iar în carnet și traduc fraza franțuzească a lui Balzac, fac acest lucru ezitînd și cu toată aproximația: „Sunt negustori care îi plac pe cei ce vin în contact cu ei, pe unii clienți, dar care clienții îi plătesc prost, fiind cu negustorii în raporturi obișnuite, normale... În vreme ce, negustorii, pe clienții care plătesc foarte bine, îi urasc, deoarece acei clienți se află pe o linie prea ridicată pentru ei ca să le permită să se bata pe burta cu ei, cuvînt vulgar, însă expresiv.” Traduc expresia *accointements* care vrea să zică intimitate, iar românește asta nu sună vulgar. Mai nimerit e *se bat pe burta*. Pentru că în limba franceză, există cuvinte care în limba română sună convenabil încă, social, din cauza nivelului de civilizație și de cultură atât de diferit la cele două popoare.

Cînd să închid satisfăcut carnetul, mă văd pe o altă pagină, un alt citat, tot netradus și tot din Balzac: „Les hommes sont ainsi. Dans presque toutes les classes, ils accordent au compère ou a des âmes viles qui les flattent, les facilités, les faveurs refusées a la supériorité qui les blesse, quelle que soit la manière dont elle se révèle”. Și aici fraza este prea complicată, de aceea nici n-am tradus-o în carnet. Ceea ce încerc să fac acum, în vagonul demodat de clasa a treia. E una din observațiile geniale ale titanului prozei mondiale: „Așa sunt făcuți oamenii. În mai toate clasele, ei acordă bîrfeii sau cugetelor josnice care îi măgulesc, inlesnirile, favorurile refuzate înșilor a caror superioritate îi ranește, oricum s-ar manifesta această superioritate.”

Deodată, o frînă violentă zguduie micul tren provincial, făcînd să se ciocnească vagoanele între ele. Toată lumea sare la ferestre, să vadă ce-i.

Aflăm că un măgar, tras de funie de un copilandru, s-a oprit pe șinele din fața ale căii ferate și că măgarul refuza să treacă peste ele, dar nici să se întoarcă... Eveniment important pe care îl trec imediat în carnetul meu negru, la data ce se referă la prima săptămîna a lunii octombrie, anul una mie noua sute cincizeci și trei, anul morții lui Stalin, îmi aduc aminte. ■

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

RĂSĂRIT DE SOARE DEASUPRA PĂDURII

UN SPECTACOL cu rezonanțe foarte speciale este *Amanții însingerați* după Chikamatsu Monzaemon (traducere și adaptare de Angela Hondru) pus în scenă de Alexandru Tocilescu la Teatrul Național din București (sala "Atelier"), unul din spectacolele majore ale acestui teatru și ale acestei toamne. L-am văzut de două ori, la începutul acestei stagiuni. Deși vorbește despre moarte, iubire, sinucidere, această ultima montare a lui Tocilescu mi-a făcut bine, mi-a creat o emoție profundă și discretă, așa cum puține spectacole reușesc să o facă în ultima vreme, mi-a adus aproape lumea Japoniei atât de îndepărtată și totuși, atât de în preajma sufletului meu. Cele două săptămâni pe care le-am stat acolo sint, probabil, cele mai minunate pe care le-am trăit. Viața în sine pare o parcurgere inițiativă, continuă, a unei succesiuni de povești, fascinante, viscerale, crude și de o mare sensibilitate totodată, misterioase, descifrabile, sofisticate și, în esență, atât de simple. În jur, totul este un spectacol, de la templul Todaiji, la o grădina Zen, la strada ca un vacarm, pavoazată cu firme luminoase în picioare, de-a înaltul clădirii. Este un altfel de cod, la toate palierele, pe care noi, europenii, nu-l vom descifra niciodată. Dorința însă de a-i cunoaște elementele, de a te lăsa sedus de forța poveștii, a credinței, până la capăt, în ceea ce este permis, de a pricepe violența și senzualitatea care mustesc pe dedesubtul existenței, știința supunerii și a dăruirii, iluzia că poți fii un minut ca ei îți îngăduie să faci niște cărări spre o altfel de cultură și civilizație, spre o altă filosofie față de minte, de trup, de viață și de moarte.

Și de aceea mi se pare o schimbare fundamentală de ton și de atitudine, probate în spectacol, în stilul regizorului Alexandru Tocilescu. El nu mai este interesat de frivolități, de scandal, de provocări cu orice preț, de teribilisme asumate de spiritul său ludic și incitator, de războaie cu lumea și cu noi toți. Acest spectacol vine cu o liniște tulburătoare. A iubirii și a sinuciderii chiar în numele dragostei. Moartea ca ideal al iubirii este manifestul poveștii lui Chikamatsu de la începutul secolului al XVIII-lea și al spectacolului lui Tocilescu de undeva

din Europa secolului XXI. Ce poate fi mai incitant decât asta, oriunde și oricând? Shakespeare propunea o variantă, cu un secol mai devreme decât dramaturgul japonez. Nu cred că acesta din urmă să fi avut habar de *Romeo și Julieta*. În amândouă spațiile însă, conflictul între *giri* (obligațiile sociale) și *ninjo* (sentimentele omenești) îi conduce pe îndrăgostiții la sinucidere. Fiind împiedicați să-și împlinescă iubirea în această viață, ei speră să o facă în cealaltă viață unde se vor întâlni pe o singură frunză de lotus.

Chikamatsu scrie *sewamono* (lucruri de fiecare zi) inspirându-se din evenimentele realității imediate, dramaturgia lui avind subiecte plecate din fapte bine cunoscute de contemporanii săi. *Sinuciderea din dragoste, în doi, de la Sonezaki* (*Sonezaki Shinjii*, 1703) a fost scrisă la o lună după petrecerea evenimentelor, iar *Sinuciderea îndrăgostiților de pe insula Ami* (*Shinjii ten no Anijima*, 1720) la două luni după tristele întâmplări. Impactul pieselor asupra spectatorilor era teribil și deosebit de acut. Tematica și tehnicile stilistice evident noi i-au adus succes autorului și au marcat un moment important pentru literatura și teatrul japonez. Alexandru Tocilescu a fost complet lipsit de prejudecăți atunci când s-a hotărât și s-a pregătit să pună în scenă o poveste ce, în aparență, pare tributară unui cod, unui prag de așteptare, unui nivel de receptare. Cred că el combină faptele a două piese și aduce în spectacol două cupluri, două istorii diferite, fără legătură între ele, cu același deznodământ: sinuciderea în doi. Tensiunea este mult amplificată astfel, fiorul tragic se instalează plenar, încă de la început, și ocupă tot spațiul. În atmosfera, în respirația actorilor, în privirile personajelor lor hăituite bintuie revolta, neputința, scindarea conștiinței și a sufletului între datorie și sentiment: "Dacă-n lumea asta/ Uniți nu putem rămâne/ În lumile după lumea/ Ce-n viitor va fi/ Soț și soție vom fi." Cuvintele acestea, de la începutul secolului al XVIII-lea, poartă în ele semnul universalității.

Tocilescu a mizat pe asta și a câștigat. Sint sunete, ritmuri, priviri, gesturi, stări pe care iubirea le poartă cu ea dincolo de rostiri care particularizează, dincolo de frumoase costume japoneze, de constrin-

gerile sociale, aceleași, pe care doar timpul și spațiul le îmbracă în alte forme. Alexandru Tocilescu ne provoacă în sensul cel mai profund să descoperim farmecul unui basm și zbuciumul din fiecare. Ne învață să ascultăm ritmul interior pe care ni-l revelă și muzica extraordinară compusă de Irinel Anghel și cîntată *live*, pe toată durata spectacolului. Acele sunete, în care acompaniamentul de *shamisen* poate fi intuit, de ce nu, sint comentariul viu și acut, sfîșietor, demn și total al morții care n-ar putea fi evitată decât dacă se renunța la iubire. Însăși sensibilitatea lui Tocilescu se vede și se aude în spectacol. Ea se armonizează cu poezia vizuală, "pictată" de Puiu Antemir ca în stampele japoneze, viril și grațios totodată. Drumurile din acest spectacol, tratate cu grijă de regizor și de scenograful său, drumuri rituale și inițiatice sint trasee pe care *regula* îi obligă pe toți să le respecte. Numai călătoria spre moarte, fantastic realizată pe scenă, este liber aleasă și asumată până la capăt, pașii cuplurilor se armonizează, își reglează ritmurile, își alungă frica și cheamă speranța împlinirii iubirii lor. Apa iese la iveală, susurul ei, limpezimea ei rece, moliciunea mușchilor și devine singurul martor al celor două sinucideri. Drumul acesta este ca un cîntec în care se mai aude doar glasul sentimentelor. Lumea cu prejudecățile ei cu tot au rămas în urmă, departe: "Pe tine teucid întâi/ Apoi și eu mă omor/ Să umplem scoica mica/ A podului *Shijimi*/ Scurta viața noastră/ Ca o zi de toamnă.../ Este ceva ireal în finalul spectacolului. Gestul decisiv este amînat. Îndrăgostiții, amanții încă neînsingerați, se plimbă în sus, în jos. Lent, așa cum moartea se scurge pe lângă ei, le dă tircoale, îi cheamă. Emoția crește. Nimeni nu se grăbește. Nici regizorul care n-a comprimat timpul și firescul zbaterii celor două cupluri. Dansul morții își precizează cadența. Ultima călătorie. Soarele, doar el, se grăbește să răsară, ca în fiecare zi, deasupra pădurii. Prostituate și negustori, bărbați și femei

Amanții însingerați. Regia: Alexandru Tocilescu. Teatrul Național din București

lasă în noaptea vieții de pînă atunci, condiția socială, intrigile, violențele, trădările, presiunile, împovărarile. Cuplul se întregeste în îmbrățișarea morții.

M-am tot gîndit la actorii spectacolului. La cuplul extrem de emoționant al Taniei Popa și George Ivașcu, atât de fragili și vulnerabili, la figura expresivă a lui Marius Bodochi care, nu știu de ce, dincolo de desenul chipului sau nu pătrunde complexitatea evoluției chinuitului sau personaj, deși face efortul, la Crina Mureșan, o iubită reținută, poate prea, în mijloacele cu care să lasă să iasă la suprafață sensibilitatea și delicatetea, la Lamia Beligan, soția înșelată care vrea cu orice preț să-și păstreze soțul pentru că-l iubește și pentru ca are forța să ierte. M-a impresionat realmente felul minuios și riguros, atât de exact și de dramatic al Lamiei Beligan pe care n-am văzut-o niciodată pătrunsă de vibrațiile unui personaj ca aici. Urletul neputinței și al iubirii gîlțite stăpînit în fiecare gest, în fiecare privire, într-un rol de maturitate; la Sanda Toma și Matei Gheorghiu care, deși în scene mici, au găsit cheia de a se face simțiți, cu greutatea experienței lor; la vocea calmă sau involburată a Povestitorului - Răzvan Ionescu; la Irinel Anghel, Andrei Kivu, Ion Bogdan Ștefănescu, cei trei "menestrelți" care nu i-au lasat niciodată singuri pe însingerații amanți. Din Japonia, pînă în Europa. Din secolul 18, pînă în secolul 21.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șușară

Din nou despre gravura mică

Ajuns acum la cea de-a treia sa ediție, *Salonul Internațional de Gravură Mică* de la Baia Mare, inițiat și coordonat profesional de artistul plastic Mircea Bochiș și patronat de Muzeul Florean, al cărui proprietar și finanțator este cunoscutul om de afaceri Victor Florean, s-a înscris indiscutabil în calendarul artistic al unui spațiu care nu mai este marcat acum nici de granițe fizice și nici de limitări culturale. Sute de țări de pe toate continentele, nenumărate moduri de a privi lumea și tot atâtea modalități de exprimare se întîlnesc la Baia Mare fără prejudecăți și fără crispări, construind cel mai fascinant spectacol al comunicării și al solidarității din spațiul nostru cultural. Peste trei sute de țări și peste o mie două sute de lucrări s-au regăsit, în cadrul actualei ediții, în sala de expoziții a Coloniei de pictură de la Baia Mare, iar la Galeria filialei UAP s-au întîlnit, cu același firesc, dar într-o formulă mult mai cuprinzătoare, premianții ediției precedente: Leo Ray (Israel), premiul I, Ana Lisboua (Brazilia), premiul II și Hachmi Azza (Germania), premiul III.

Așezat deja în coordonatele stabilite, atât ca proiect cultural, cât și ca eveniment organizatoric, Salonul dezvăluie, de la o ediție la alta, o anumită continuitate, o sumă de elemente repetitive care intră obligatoriu în metabolismul oricărei manifestări cu o ritmicitate prestabilită și asumată, așa cum sunt, îndeobște, astfel de acțiuni. Dacă ar fi să identificăm elementele noi care intervin în dinamica edițiilor, acestea nu trebuie căutate

în structura Salonului și în configurația lui de ansamblu, ci în detaliile semnificative, în geografia participării, în mutațiile de atitudine și de comportament ale participanților și, evident, în substanța lucrărilor înseși. Din această perspectivă, datele mari ale acestei ediții nu diferă fundamental de acelea cu care ne-au obișnuit deja edițiile precedente. Avalanșa participării asiatice, latino-americane, din spațiul ex-sovietic și din cel balcanic este la fel de mare, cum la fel de mare este și interesul artiștilor din SUA și din Israel. Țările din Europa Occidentală și cele nordice, deși participă cu lucrări de o foarte bună calitate, sunt mai reticente cantitativ. Chiar și numai din acest punct de vedere, sugestiile pe care privitorul le poate desprinde din expoziție sunt extrem de interesante din punct de vedere psihologic și socio-cultural: artistul occidental este mult mai prudent și mult mai puțin motivat în ceea ce privește dorința de afirmare și nevoia de comunicare, el exploatănd ofertele cu un tonus egal, fără fluctuații și cu o evidentă, chiar dacă subînțeleasă, convingere că totul este stabil și mereu disponibil, în timp ce artistul din spațiul ex-comunist, cel asiatic și cel din America Latină are o nevoie imperativă de comunicare, o dorință de afirmare aproape ultimativă și manifestă acea urgență în a răspunde la solicitare ca și când o a doua șansă nu s-ar mai ivi. Același tonus ridicat și aceeași lipsă de prejudecăți pot fi sesizate la artiștii americani și israelieni, prezenți în număr mare, cu lucrări diversificate și riguros gîndite în perspectiva finali-

tății Salonului. Tot la acest nivel, al participărilor, dar și al motivațiilor din spatele deciziei de a participa, poate fi evaluată și prezența artiștilor din România. Dacă la prima ediție participarea acestora a fost de-a dreptul irrelevantă, dacă la cea de-a doua a fost doar cu puțin mai mare, la actuala ediție ea a fost realmente intempestivă. Cincizeci de artiști români, din toată țara, au trimis în jur de două sute de lucrări, fapt care ar merita o analiză specială și mult mai atentă. Există, în această atitudine, semnul unei inexplicabile mefiențe în fața lucrurilor noi, o ciudată absență a dorinței de a construi, de a o lua de la capăt, și un anumit instinct oportunist, o reală disponibilitate doar în momentul în care s-a dovedit că mecanismul funcționează și că s-ar putea obține oarecare beneficii fără o investiție prea mare. Dacă cea de-a treia ediție aduce în discuție un aspect nou cu adevărat, acela este chiar caracterul și atitudinea artiștilor români față de oferta propriului lor spațiu cultural. În pofida acestei realități nu tocmai confortabile din punct de vedere moral, juriul, al cărui membru a fost și artista din Brazilia, Ana Lisboua, a nominalizat în vederea premierii, alături de alți doisprezece artiști din diferite țări ale lumii, și trei artiști români. Ei sunt: Laura Teodora Ghinea, Maria Nechita și Aurel Cristian Opreș. În cele din urmă, juriul i-a selectat pentru cele trei premii pe următorii graficieni: - premiul III, în valoare de 500\$, GARCIA FLORIAN, GUSTAVO ADOLFO din Peru - premiul II, în valoare de 1000\$, SOPHIE CARRAU, din Franța - premiul I, în valoare de 1500\$, WANG SHAO CHUN, din China.

Conform regulamentului, premianții acestei ediții vor fi în mod automat și membri ai juriului în cadrul ediției viitoare, premiile urmînd să li se înmîneze în momentul deschiderii celei de-a patra expoziții a Salonului.

Jocul cu mărgelile de sunet

La pian: Mihaela Ursuleasa

E VOLUȚIA copiilor-minune rămâne, la timpul copilăriei lor, o perspectivă enigmatică. Pe Mihaela Ursuleasa am ascultat-o la Brașov pe când avea mai puțin de opt ani, vârsta debutului ei la București. Cânta un concert de Mozart: suspendată pe scaun, picioarele nu ajungeau la pedale, mâna mică găsea cum să se deschidă suficient pentru a cuprinde ce era necesar pe claviatură. Înțelegea sau pur și simplu era în muzică. A rupt lanțul românesc și a plecat la Viena. A ascultat-o acolo Claudio Abado. I-a asigurat o bursa importantă, i-a impus un program de studii muzicale (interdicție de a mai practica un timp solistica), un program de cultură generală. Academia de muzică din Viena, învățământ liceal organizat, plus cultură generală: limbi străine, literatură, muzee. La 16 ani lua premiul I la Concursul "Clara Haskil". La Vevey, în Elveția (din 120 de concurenți). Astăzi, la 23 de ani este între "Pianistii anului 2001", alături de Radu Lupu, Maurizio Pollini, Marta Angerich etc.

Cel mai extraordinar efect al cântului ei matur este o originalitate suverană. De la prima secvență, în care intra abrupt, a inițiat iluzia improvizației imaginative-schubertiană în neastâmpăr; și-o murmura ca pentru ea însăși, o menține cu elan câtă vreme îi durează ardoarea în masuri scrise pentru a trece, cu ușurința celui caruia sunetele i se nasc din memorie sau invenție proaspătă, la o altfel de confesiune. Cele *Trei piese pentru pian* sunt din ultimul an al existenței lui Schubert. Mihaela Ursuleasa le aude "împreună". Amploarea, complicațiile de scriitură atestă faptul că omul inspirației, al ideii imediate, evita modelele lirismului său

spontan. Ceea ce era cândva instinct muzical, la mica pianistă nu și-a temperat ritmul de regenerare (în fond, acesta este problema devenirii copiilor-minune). Pianistica ei este atât de perfecționată, printr-un antrenament fără răgaz, încât chiar această interpretare arată a comprima două secole de succesive rafinări ale tehnicii instrumentale. Tot ce era *allegro* este acum mult mai *vivace* (repede, mai repede). Tempoul, fluența, timbralizarile, lirismul instrumental au altă alură. Schubert nu și-ar fi putut asculta decât lăuntric, eventual, o astfel de talmacire.

În alb și negru, sumbru și luminos (jocul armoniilor!), lansare către câmpuri sonore ascunse pe atunci simțului muzical comun, așa cum și-a fixat Schubert proiectul în cea de a treia piesă.

Cu Mihaela Ursuleasa suntem într-un climat de comunicare în care nu mai este timp pentru a considera, la adevărata lui robustețe, incisivitate, control, tocmai ceea ce este reazem: extinsa disponibilitate tehnică, anulând dificultatea ca stare de tensiune. Mai curând percepem cum fiecare sunet are valoare și în sine ca un corp sonor rotund, cu transparențe lucioase sau umbre felurite în clar obscur. Grupurile de sunete (mărgeli?) se încarcă de sens și din totalitatea exprimirilor laconice se compune semnificația operii.

Dansurile Davidienilor, așa numite de Robert Schumann, sunt de fapt piese de caracter concepute ca o provocare lansată tradiționalismului clasicizant de către cel mai fertil - individualist - spirit al literaturii muzicale germane. Davidienii existau numai în efortul lui de a construi mental o asociație de artiști liberi de dogmă. Iar David... un simbol, viteazul luptător, cântăreț și poet. În această suită de 18

mici poeme, fantezii uneori criptice, alteori sentimentale sau jucăuș umoristice esteticul se ascunde după o fabuloasă registrație pianistică. Motiv pentru care ele se cântă rar. Interpretarea, așa cum a fost ea acum, unitară într-un lanț de discontinuități frapante? O operă de re-creație. De aceea evocam la începutul acestei încercări de a o povesti pe Mihaela Ursuleasa la pian, originalitatea ei.

A venit apoi *Sonata în fa minor* de Brahms, după un Schubert vizionar, după un Schumann profetic. Lupta cu materia muzicală trebuie să adopte o altă strategie. Nu se regăsește aici interdependența tablourilor variate ci dimpotrivă pledoaria vehementă, tumultuos emancipată, a artei cu care o singură temă intră în configurații elaborate de-a lungul a 5 mișcări/părți). Mihaela Ursuleasa are forța (interioară, dar și fizică) pentru a profila pe tânărul Brahms, atins de aripa timpului romantic, dar care nu poate uita ce sursă de vitalitate este forma clasică.

Așa cum pianista se desparte greu de claviatură (finalurile pieselor sunt prelungiri emoționante, la pândă hotărâului în care sunetul se risipește în tăcere), tot astfel ne despărțim de acel recital, după *Barcarola* de Chopin. Pentru a regăsi, în seara următoare, alături de...

Horia Andreescu și Orchestra Națională Radio

...pe Mihaela Ursuleasa în *Concertul nr. 3 pentru pian și orchestră* de Bela Bartók. Ultima creație a lui Bartók: declinul fizic și restrîcerea morală se convertesc într-o seninătate deplină. Cântecul și mai ales dansul, dansul-joc sunt condensate în teme și formule ar-

monioase: muzică populară - muzică de artă complexă, formă tradițională - caracter puternic individualizat. Pianista intră în această experiență cu aceeași autoritate. În stil, anvergura, disciplină a sunetului, claritate a expunerii, transparența a țesăturii complicate. Romantică într-o seară, lucid antrenată în lanțul de intenții altfel modelate clasic-modern de structurile bartókienne. Până la frenezia ritmurilor populare ungare care antrenează a treia mișcare. Un brío orbitor.

Transmisiunea radiofonică internațională a acestui program preluat prin Uniunea Europeană de Radio de 25 de radiodifuziuni din lume aruncă pe unde o imagine de necrezut a unei Românie în care se petrec - în artă - evenimente extraordinare. Horia Andreescu, Corul și Orchestra Națională Radio (dirijorul corului Dan Mihai Goia) au reușit versiuni cutezătoare ale unor opere puțin știute de George Enescu. La început, *Suite chăteline* lucrare neterminată care rămâne o promisiune onorată fastuos în poemul simfonic *Vox Maris*. Din ideea obsedantă pentru Enescu, lupta omului cu destinul care este aici Marea, crește o muzică simfonică de un efect colosal. Întreg aparatul instrumental a funcționat cu precizie, într-o tensiune multiplicată de desenul fiecărei voci. Intersectările de sunete cresc împreună până la intensitatea palpitantă cu care e transpusă artistic urgia naturală care înghețe firava ființă omenească încercând să supraviețuiască (glasul marinarului, Horia Brenciu). Dacă acest concert s-a înregistrat, un alt remarcabil CD-live ar putea completa seria enesciană realizată până acum de Horia Andreescu și de Orchestra Națională Radio.

Ada Brumaru

Festivalul de Jazz de la Sibiu

Festivalul de Jazz de la Sibiu, cu invidiabilul său palmares extins peste trei decenii de existență, rămâne un reper cultural de talie internațională. Prima ediție a noului mileniu a fost realizată grație abilității manageriale a lui H.J.K. Schmidt. Acesta a reușit să obțină până și înaltul patronaj al guvernului Adrian Năstase, spre a promova o muzică identificată dintotdeauna cu libertatea de expresie (nu doar muzicală).

Fiesta din acest an a debutat cu o *Gala a formațiilor studentești*, în cadrul careia am reîntâlnit câteva speranțe ale genului: trompetistul Mihai Sorohan, pianistul Mihai Pătan, saxofonistul Eugen Mamot - din "pepiniera clunjeană" a lui Ștefan Vannai - și micuța vocalista Elena Moroșanu din Onești, în etate de numai 11 ani. Ca grup, prezenta cea mai convingătoare a fost *Academic Jazz Band*, reprezentând clasa de jazz condusă de Romeo Cosma la Universitatea de Arte "George Enescu" din Iași. Rețineți aceste nume, aducătoare de lumină în semi-obscuritatea lăsată de plecarea în străinătate a atâtor colegi de generație: Răzvan Boroda/pian, Dan Saghin/bas, Lucian Maxim/baterie, plus solista vocală Luiza Zan. Binevenita programarea în aceeași seară a recitalului dat de big band-ul *Landshut* - dirijor, Martin Stefani - o demonstrație concludentă că astăzi Germania dispune de o adevărată "bază de masă" în materie de jazz.

În a doua seară am asistat la două recitaluri diametral opuse: mai întâi, cel extrovertit, de imediat impact la public, al formației *Jan Korinek & Groove*. Trupa pragheză evocă repertoriul nonșalant al anilor '60, când la putere erau chitara electrică și orga Hammond. Acest cuplu instrumental e resuscitat de organistul Korinek, împreună cu ghtaritul american de blues Rennie Trossman, susținuți de profesioniști precum Vladimir Kulhanek/bas și Jan Knop/pian. Prin contrast, *Harold Rubin Quartet* din

Israel preferă fluxul improvizatoric liber, preponderent atonal, coordonat de un venerabil om de cultură. La aproape șapte decenii de viață clarinetistul/poetul/arhitectul Rubin cooperează cu trei tinere talente ale scenei alternative din Tel Aviv: pianistul Daniel Sarid, contrabasistul Adam Scheffan și Haggai Freshmann, un percuționist pe cât de ingenios, pe atât de cultivat.

Cea mai reușită dintre cele cinci gale s-a desfășurat vineri, 12 octombrie a.c. În deschidere, orchestra Filarmonicii de Stat Sibiu, dirijata de Petre Sbârcea, ne-a propus o reîntâlnire cu arhetipul jazzului simfonic - *Rhapsody In Blue* de George Gershwin - beneficiind de competentul aport solistic al pianistului Dan Mizrahi. În același ambient orchestral, mezzosoprana Liana Podlowsky a interpretat trei arii ale compozitorului american.

Saxofonistul britanic Trevor Watts

A urmat trio-ul de maximă combustie estetică alcătuit din Wlodek Pawlik/pian, Cezary Konrad/baterie și Pawel Panta/bas. Cei trei muzicieni polonezi își convertesc solidele cunoștințe academice în peisaje sonore cuprinzătoare/surprinzătoare. Ei nu se tem să asimileze o vastă moștenire muzicală - de la Chopin, la Monk sau Jarrett -, atâta timp cât influențele sunt reprocessate printr-o sensibilitate proprie, de factură postmodernă. Cu toate că marele contrabasist Zbigniew Wegehaupt nu a putut veni la Sibiu din motive de sănătate, am constatat cu încântare că jazzul polonez se menține la cote calitative superioare.

Cvartetul *Julio Barreto Latino World* reunește, în proporții egale, instrumentiști proveniți din țările latine de primă importanță pentru istoria jazzului: Cuba (Barreto/percuție & Leandro Saint-Hill/instrumente cu ance) și Brazilia (Ademir Candido/chitară și Eduardo Penz/bas). O feerie ritmică generată, în foc continuu, de atacul... miriapodic al liderului formației asupra arsenalului percusiv. Ca pretexte melodice sunt utilizate "stenogramele" nevrotice ale unor teme din

repertoriul de aur al stilului be-bop. Solo-ul neacompaniat creat de Candido pe minuscula chitară *cavaquinho* (ruda braziliană a hawaianului *ukulele*) a reprezentat o premieră mult-aplaudată pe scenele noastre. Când asisti la asemenea performanțe artistice, e foarte plăcut să simți că faci parte din Ginta Latină!

Ultimele două seri ne-au oferit întâlniri cu alte ipostaze ale diversității jazzistice europene. *Istvan Györfas Quartet* din Ungaria a evoluat cu predilecție într-o tonalitate lirică. Paradoxal însă, momentele de "decolare" din tramele armonice oarecum previzibile erau tocmai cele swingate. Spectacol dominat de chitaristul lider al grupului, ca și de pianistul Gábor Cseke, îndeniabil discipol al lui Bill Evans. La rândul său, *Michael Sagmeister Trio* (Germania) s-a concentrat în jurul dexterităților chitaristice ale șefului trupei - puternic marcat de modelul americanului George Benson. Secția ritmică era propulsată de fanteziile bateristului Michael Koettner, în timp ce contrabasistul macedonean Martin Gijakovski asigura puntea de legătură între instrumentul melodic și cel ritmic.

Cvartetul condus de saxofonistul/flautistul Heinz von Hermann a venit cu un program, aș zice, neoclasic, de asumată filiație hard-bop. Născut la Viena în 1936, von Hermann a colaborat cu numeroși jazzmeni celebri, de la Gil Evans la Bobby McFerrin, sau de la Dizzy Gillespie la Mal Waldron, însă e laudabilă perseverența sa de a cultiva idiomul muzical-improvizatoric în Austria. În fine, cvartetul lui Trevor Watts ne-a transpus în atmosfera cosmopolită a metropolei muzicale Londra. Veteranul avangardei britanice, cu ale sale *clusters* obsesiv-penetrante, măiastru articulate pe saxofoanele sopran și alto, și-a găsit companioni în egală măsură inclinați spre experiment: percuționistul/vocalistul ghanez Nana Tsiboe, bateristul italian Giampaolo Scatozza și scoțianul Colin McKenzie, care aduce prin liniile elastice create pe chitara-bas o necesară maleabilitate într-un concept ritmic pândit de monotonie.

Toți participanții la acest eveniment muzical au căzut de acord că Sibiu merita să fie recunoscut ca punct de referință pe harta jazzului european. Iar de la anul, sperăm ca festivalul să-și reia și funcția de consacrare a valorilor autohtone.

Virgil Mihai

BIBLIOGRAFIA care a crescut în jurul personalității lui Marcel Proust, om și operă, obiect de studiu din cele mai neașteptate unghiuri de vedere, legitimează cunoștințe și perspective din cele mai diverse puncte geografice și în cele mai variate limbi ale pământului. În ciuda câtorva informații răzlețe, despre români se știe prea puțin. Neașteptat de puțin pentru ceea ce a însemnat mai cu seamă întâlnirea scriitorului francez cu niște oameni cu care a legat prietenie de o viață și care au însemnat mult pentru creator. Sunt

frații Emmanuel și Antoine Bibescu, Anna de Noailles și Hélène de Caraman-Chimay, ambele născute Brâncoveanu, și fratele lor, Constantin Brâncoveanu, Martha Bibescu. Cu ei s-a sfătuit, lor le-a cerut cărți. Pe fiecare l-a implicat nu numai în preocupările sale teoretice de creație, în schimbul de păreri asupra artei romanului, ci apelează la cunoștințele și sensibilitatea fiecăruia pentru îmbunătățirea textului, dar și la relațiile lor mondene în vederea câștigării de partea lui a persoanelor de care ar fi depins publicarea romanului, când relațiile lor au putut conta în urmirea mecanismului greoi de editare a romanului, atât de nou ca să nu surprindă și să nu întâmpine rezistență. Și ceea ce merită o atenție deosebită, atât ca relație umană și cu atât mai mult ca artă, romancierul le împrumută gesturi, trasaturi fizice și morale, mod de a se exprima, de a se îmbrăca, pentru unele din personajele sale.

Numarul românilor cunoscuți de Marcel Proust este însă mult mai mare decât a fost știut până la apariția monumentalei lucrări în 21 de volume, publicate în Editura Plon, între 1970-1993, de Philip Kolb. *Correspondance de Marcel Proust*.

Îmi pun întrebarea dacă a bănuț cineva, până la publicarea integrală a acestei corespondențe, și chiar după asemenea momente unice în cercetare, ce informație va găsi un posibil iubitor de neprevăzută în studiul de o viață al lui Philip Kolb pe corespondența proustiana. Rezultatul este copleșitor.

CĂȚI români se mișcă efectiv în paginile corespondenței, ce lume plină de surprize este trezită cu fiecare nume implicat, rămâne să fie demonstrat în cele ce urmează, și susținut de citate. Fără un asemenea suport material expunerea ar avea de suferit.

Asupra unui mare adevăr se cuvine să fie informat cititorul. Ca mulțumită acțiunii sale, Philip Kolb a reușit să reflecte ca într-o oglindă conținutul scrisorilor. Oglinda maritoare, deoarece "Notele" care însoțesc fiecare text în parte, implică, explică, detaliază, concentrează cu o tenacitate și cu o clarviziune carora nu li se poate găsi alt calificativ decât împlinire prin exigență.

Aici este de reținut acuratețea informațiilor lui Philip Kolb privitoare și la români. Deplasările în spațiu, ca exponenți ai diplomației românești, ale fraților Bibescu, generali și politicieni, Budișteanu, Grigore I. Ghica, Ion Brătianu, nume însoțite neabatut de cartea lor de vizită, cu funcțiile de la data când Marcel Proust făcea trimitere la posesorii lor, fie direct implicați în vreun episod definitiv pentru ei, fie amintiți în scene ori situații în care prezența lor avușese o semnificație pentru altcineva.

Nu poate fi trecută cu vederea până unde este extinsă exactitatea lui Philip Kolb într-o situație complicată, cum este aceea de a culege informațiile referitoare la câteva nume de români dintr-o scrisoare în versuri, adresată lui Emmanuel Bibescu: "Et qu'Eustaziu ou Popescu/ Nicolaide ou Grecesco/ Visiteront seuls, dans sa Terre...". În *Nota*, Philip Kolb enumera un Dimitrie și un Neculai Popescu, ambii membri ai Partidului Național Liberal din România, un Alexandru Nicolaide în parlamentul român, dar recunoaște că nu a găsit "vreun Eustațiu sau Grecescu."

Dacă pe Elena Vacarescu, Marcel Proust o semnaleză mereu ca prezență în societate, când i se citesc versurile în saloane sau când, la un dejun la Anna de Noailles este de față la o partidă de cancanuri, care l-a suparat pe Marcel Proust, Philip Kolb îi face o prezentare conformă personalității sale: "Elena Vacarescu, literată și poetă, personalitate politică, conferențiară. Domnișoară de onoare a Reginei Elisabeta a României (Carmen Sylva)." Pe o prințesă Gorciacov, întâlnită de romancier tot în societatea familiei de Noailles, Philip Kolb o caracterizează în funcție de rolul atribuit de romancier: "Se pare că Marcel Proust indică aici modelul pentru

prințesa Șerbatcev din roman", fără să uite a adăuga că "prin naștere" prințesa este o Maria Șturza, deținătoare de mari proprietăți la Sorrento, în Italia, și la Obonkov, în Rusia.

Dar să nu anticipez și să pierd din vedere citatele în stare, prin verosimilul conținut, să dea culoare neprevăzutei scene constituite prin scrisori.

Iată cum este introdusă doamna Marghiloman: "Am luat masa aseară la familia de Noailles, cu verișoara ta, Marghiloman, dar nu am avut ocazia să îi vorbesc", scrie Marcel Proust lui Antoine Bibescu, în 1902. Peste un an, altul este unghiul de surprindere: "Știi (sau dacă nu, tăcere de *mormânt*) că eroina celui de al doilea număr al revistei *La Renaissance latine* (soacra) este verișoara ta, Marghiloman?". Philip Kolb amplifică informația, recurgând la publicația *Tout-Paris*: "Este doamna Alexandru Marghiloman, născută prințesa A. Știrbey." Informația referitoare la personajul de roman vine cu surpriza: "Este vorba de romanul contesei de Noailles, *La Nouvelle espérance*, apărut în *La Renaissance latine* în trei părți, în numerele din 15 ianuarie, 15 februarie și 15 martie 1903. Eroina romanului se numește Sabine de Fontenay; soacra se numește simplu, Doamna de Fontenay. Verișoara lui Bibescu, desemnată de Proust model al personajului, este doamna Alexandru Marghiloman, născută prințesa A. Știrbey, cu locuința pe strada Pierre-Charon, la numărul 16." Aceeași sursă de informație, *Tout-Paris*.

Interesul oricărei persoane numite în corespondență crește și se nuanțează pe măsura ce este lăsată să respire în voie în operă, ca personaj. Iată, puse alături, un final de scrisoare adresată de Marcel Proust lui Reynaldo Hahn și o pagină din *Diminețile la Prințesa de Guermantes* din *Timpul regăsit*.

"Cât au îmbătrânit toți cei pe care i-am cunoscut, scrie Marcel Proust prietenului său despre persoanele întâlnite la o serată muzicală dată de prințesa Edmond de Polignac. Doar *la Polignac* a atins în cele din urmă acea tinerețe căreia i-a adăugat blândețea maturității. Nu s-au schimbat nici câteva divinități feroce și rudimentare, în desenul lor sumar. Doamna Odon de Montesquiou, doamna Fernand de Montebello, Saint-André rămân neschimbate în hidosenia barbară a efigiei lor lombarde. Sunt portretele unor monștri din vremurile când încă nu se știa desena."

Surprizele

Din toate numele la care fac trimitere *Notele*, rețin aici pe a celui al contesei Odon de Montesquiou-Fezensac. Ea este prințesa Maria Bibescu, prin naștere, sora prințului Alexandru Bibescu, tatăl lui Antoine și Emmanuel.

Philip Kolb leagă finalul de scrisoare de mai sus de observațiile naratorului din *Timpul regăsit*: "Singurele care nu se pot împăca totuși cu aceste transformări sunt femeile, ori cele prea frumoase, ori cele prea urâte. Primele, sculptate ca în marmură, cu trasaturile definitive din care nimic nu poate fi schimbat, se macină ca statuile. Celelalte, cu unele diformități ale chipului, au oarecare avantaj asupra femeilor frumoase. În primul rând, deoarece pot fi cunoscute dintr-o ochire. Este știut ca la Paris nu există două guri asemănătoare, dar o gură ca a lor m-a făcut să le recunosc în dimineața asta, când nu mai recunoscusem pe nimeni. Cu atât mai mult cu cât ele nici nu aveau aerul că ar fi îmbătrânit. Bătrânețea are în ea ceva uman; ele sunt monștri și nu par să-și fi schimbat decât mirosul gurii."

Încă din volumul *Corespondența cu Bibescu* cititorul a intrat în atmosfera de mare încordare menținută de Marcel Proust de la moartea mamei fraților Bibescu. Autor al atâtor pagini memorabile despre moarte, romancierul este sensibilizat la gândul suferinței provocate de nefericitul eveniment, al singurătății care se trage din el; de unde grija, aproape părintească, arătată în scrisorile adresate lui Antoine, nelipsind din ele semnalele afectuoase îndreptate spre Emmanuel: "Afectiunea mea pentru Mama, admirația față de mama ta, afectiunea față de tine, toate se unesc pentru a mă face să-ți trăiesc suferința, atâta cât nici nu mi-ai fi închipuit că se poate suferi la suferința altuia, când acest altul a devenit puțin parte din propria-mi existență, într-atâta mă obișnuisem să fac din asta parte din fericirea mea, acum distrusă cum, iată, ești și tu distrus".

Cuvintele de condoleanță ale Doamnei Adrien Proust se vede că l-au afectat profund pe destinatar, care a tăiat cu o linie apăsătoare întreaga filă a scrisorii, ca și cum ar fi vrut să nu mai audă sau să nu mai citească adevărul de care nu știa cum să se dezbrace. Scrisoarea mamei lui Proust este, ea însăși, un portret simțit al celei de curând pierdute: "Am întâlnit-o astă-primăvară, întâlnire pe care o păstrez cu farmecul unei conversații strălucitoare de inteligență și, vai, de viață."

ACEASTĂ remarcabilă personalitate este concentrată în anunțul mortuar, reproduș de Philip Kolb după rubrica *Le Monde et la Ville* din *Le Figaro*, de luni 3 noiembrie 1902. Oglinda maritoare a *Notelor* este aici de o evidență de necontestat. Este și motivul pentru care am considerat binevenită reproducerea acestui portret, din care pare să nu lipsească nici o trăsătură importantă:

"O veste foarte tristă:

Prințesa Alexandru Bibescu, născută Costaki-Epureanu a decedat aproape subit la București, unde se afla de câteva luni ca sa-și administreze averea.

Moartea ei lasă un mare gol în lumea pariziană unde era iubita pentru înaltele calități spirituale și sufletești, și îndreptățit apreciată pentru marele ei talent de pianistă.

Prin saloanele sale, deschise tuturor elegantelor pariziene și notabilităților artistice și literare, au trecut cei mai mari muzicieni și compozitori străini, veniți la Paris să-și caute consacrarea talentului.

Căsătorită cu prințul Alexandru Bibescu, var cu prințul Brâncoveanu, frate cu prinții Nicolae și George Bibescu, toți trei decedați, și cu contesa Odon de Montesquiou-Fezensac, lasă prin moartea ei doi fii, prinții Emmanuel și Antoine Bibescu.

Prințesa Alexandru Bibescu a fost cumnata prințesei Brâncoveanu și mătușă

prințului Brâncoveanu, a contesei Mathieu de Noailles și a prințesei Alexandre de Caraman-Chimay."

Talentul muzical este pus în valoare ori de câte ori sunt numite femeile acestei familii, cum este și cazul prințesei Brâncoveanu (Bassaraba), născută Rachel Raluca Musurus. Interesat ca de obicei de persoanele întâlnite, romancierul se adresează lui Robert de Billy în septembrie 1893, cerându-i relații despre o doamnă Jamerson. Ea are relevanța pentru subiectul nostru din cauza prințesei Brâncoveanu, stabilită la vila Bassaraba din Elveția, luată drept punct de reper pentru cunoștințele sale muzicale: "Nu mai vreau să vorbesc despre oameni pentru ca severul meu Robert să nu mă mai tachineze cu mondenitatea mea. Vreau doar să vă pun o întrebare despre muzica în legătură cu o doamnă Jamerson. Ea nu este nici ducesa, nici prințesa, prin urmare lăsați-o în seama mea; e doar protestantă, ori ca ea ați întâlnit multe. Pe mine mă interesează pentru că avem prieteni comuni. I-am admirat aceste doamne talentate la pian, de mare stil, după opinia mea. Dar talentul ei este apreciat de judecatori sensibili și competenți în materie de muzică, prințesa Brâncoveanu, prietena lui Paderewski, ea însăși mare muziciană."

În această galerie de portrete de familie își găsește locul portretul lui Alexandru Bibescu, tatăl fraților Bibescu. La moartea lui, Marcel Proust l-a evocat în puține cuvinte, dar de o profundă înțelegere umană: "Nu l-am văzut pe tatăl tău decât o singură dată și nu mai mult de o minut. Ca aspect, avea același farmec de care vă bucurați cu toții, preocupări literare, noblețe și simplitate. Atât l-am cunoscut cu, dar despre alte însușiri ale sale am aflat de la atâția oameni necăjiți față de care și-a arătat bunătatea."

Nota lui Philip Kolb menționează obișnuitele date biografice. Îl încadrează social între cei doi fii cu funcții politice și diplomatice, Emmanuel Bibescu, fost deputat în Parlamentul României, și Antoine Bibescu, secretar la Legația României de la Paris, "de curând" detașat la Londra. Frate al contesei Odon de Montesquiou-Fezensac. O trăsătură apare definitorie în această *Nota*: calitatea lui intelectuală: "și-a consacrat viața strănerii unei colecții prețioase de cărți rare".

Începând din anul 1898, în corespondența lui Marcel Proust apar nume de români, mai mult sau mai puțin apropiați de scriitor. Importanță este că el este familiarizat cu posesorii lor, iar când nu este sigur de ceva sau vrea să se informeze mai temeinic, își întinde antenele cu insistență, cu aerul cel mai detașat, ca și cum totul nu este decât simplă întâmplare.

Pentru o cât mai fidelă cuprindere a acestei palete umane, voi respecta îndeaproape cum urmează în timp scrisorile deținătoare de date, sau mai curând promițătoare de date pentru studiul de față. Cu observația că este vorba de recunoașteri, de parte de implicarea personalităților deja intrate în patrimoniul existențial al scriitorului.

Cel dintâi nume din această categorie este un doctor Herescu, asupra identității căruia Philip Kolb nu insistă, considerând suficientă prezentarea făcută de Marcel Proust lui Constantin Brâncoveanu în 1898: "Fratele meu imi cere (fără vreun motiv anume, ci doar așa, în general) să vă recomand pe Dl. Herescu. Intern la un spital din Paris, el urmează să practice medicina la București. S-ar părea că este un tânăr cu totul remarcabil și de mare viitor. Iar bunăvoința dumneavoastră poate sa-i fie utilă".

Într-o situație total contrarie este generalul Budișteanu. Marcel Proust nu îl numește când, în scrisoarea din 1902, către Antoine Bibescu, îi amintește acestuia momentul plecării în Spania: "Vă amintiți în ce stare de decadere sufletească va aflați când a fost să plecați în Spania." Philip

corespondenței proustiene

Kolb intervine cu precizarea sa necesară pentru fixarea în timp a momentului și motivul respectivei deplasări: "Antoine Bibescu a plecat la 12 mai 1902 la Madrid unde, de pe poziția de secretar al Legăției române la Paris, îl însoțise pe generalul Budișteanu, fost ministru de război, însărcinat să reprezinte pe Regele României la sărbătorirea urcării pe tron a Regelui Alphonse al III-lea."

Cumpănind starea sănătății prietenului, Proust nu lasă să-i scape efectul cu bătaie lungă al relațiilor și îl sfătuiește pe acesta: "Ar trebui să încerci la Dl. Ghica să-ți dea mai mult de opt zile ca să te refaci." Cine este dl Ghica nu întârzie să precizeze Philip Kolb: "Grigore I. Ghica, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Paris, de la 13 martie 1896. Ca atașat al consulatului României, Antoine Bibescu trebuia să-și ceară șeful ierarhic concediul de convalescență." Informație după *Tout-Paris*.

Un amănunt de reținut: Marcel Proust a început prin a se adresa lui Antoine Bibescu folosind persoana de reverență, a doua plural, pe care o păstrează, indiferent cu cine altcineva în corespondență. Dar în amicitia lor strânsă, și de lungă durată, Antoine Bibescu a folosit fel de fel de moduri de adresare. Cel mai frecvent fusese anagramarea numelor: Nonelef, Ucebib; "tutuirea" provocase adesea stângăci de care nu întârzie să se plânga. Totuși metoda o experimentează fără convingere, păstrându-se, oarecum, constant doar față de inventarul năstrușnic, căruia i se datorează și jurământul sub tăcere de mormânt, acel "tombeau", frecvent în primii lor ani de prietenie.

Dar iată că până și banala "tutuire" își găsește loc în roman. De la Evian-les-Bains, în septembrie 1899, Marcel Proust exersează cu stângăcie jocul, exact cu cine îl inventase, cu Antoine Bibescu: "...iață ce vă rog să-i spuneți lui Constantin, dacă tot trebuie să ne adresăm oamenilor cu numele, chiar cu prenumele lor. Obligați, plăcută careia, după cum vezi, mă supun dragul meu Antoine", și pentru a da mai multă greutate legământului, apelează la versurile lui Racine din *Iphigénie*: "Si pourtant ce respect si cette obéissance/ Sembler dignes à vos yeux d'une autre récompense."

În 1903, aflând că Antoine Bibescu a revenit la Paris, Marcel Proust îl primește cu efuziunea de bucurie ce se citește în citatul din Pascal: "Joie, pleurs de joie, joie".

Philip Kolb, și aici intervine oglinda lui măritoare, atrage atenția că în *Germantes*, Saint-Loup "exprimă cu aceleași cuvinte bucuria când naratorul îi propune să se tutuiască." Într-adevăr, naratorul îl caută pe Saint-Loup la garnizoana sa de la Doncières ca să-l iscodească despre Oriane de Guermantes, al cărei nepot era. Duplicitatea și emoția iubirii au acționat altfel de cum s-ar fi așteptat așa că, spre surprinderea lui, s-a auzit propunându-i lui Saint-Loup: "v-ar supăra dacă ne-am tutui?" "Ei, hai, cum să mă supăr!" veni prompt răspunsul, însoțit imediat de vorbele lui Pascal deja cunoscute "joie! pleurs de joie! félicité inconnue"! Tot ceea ce urmează este sublimarea pe plan artistic a emoției traite de romancier, ușor de depistat printre rândurile scrisorii mai sus citate:

"Cum să vă mulțumesc... să-ți mulțumesc! Când vreți să începeți! Plăcerea e atât de mare, încât puteți să nu-mi mai spuneți nimic despre Doamna de Guermantes, dacă vreți, tutuirea mi-ajunge."

"Ce mai înseamnă și explozia asta de dreyfuzism", ar fi obiectat Maurice Barrès încercării lui Marcel Proust de a veni în apărarea Annei de Noailles. Contesa nu pregeta să-și exteriorizeze sentimentele cu privire la cazul Dreyfus, care infierăntase toată suflarea saloanelor pariziene. Și, pentru a contura momentul, Proust apelează la un martor neașteptat, punându-l în temă pe Antoine Bibescu într-o scrisoare din 1904:

"Mai era de față un domn Vaschide, care a emis teorii medicale absurde (*tombeau*), altfel simpatic, un Parsifal greu de angajat la Operă din cauza accentului și a repeticțiilor cu care vorbește. "Se vede că omul era peltic. El repeta într-una "c'est nelveux". Lui Proust nu i-a scăpat acest defect de vorbire.

Nota editorului îl prezintă pe N. Vaschide drept medic român, șef de lucrări la laboratorul de psihologie experimentală de la Ecole des Hautes Études. Autor al lucrării *La Psychologie du rêve au point de vue médical* (1901).

"Nu este deloc frumos din partea ta să nu-mi spui nimic despre Constantinopol, despre Brătianu, despre Bulgaria", reproșează Marcel Proust lui Antoine Bibescu, în martie 1915. Philip Kolb informează: Ion Brătianu este președintele Consiliului român începând din 1914, păstrându-și postul până în februarie 1918. În privința țării vecine: "Bulgaria nu a luat încă poziție în război. Guvernul bulgar s-a decis, în octombrie 1915, să rupă cu puterile aliate și să treacă de partea puterilor centrale."

SITUATIA se precipită și în alte țări europene. În august, România declară război Austro-Ungariei, Italia Germaniei, iar Turcia României. Romancierul, atent ca un strateg la jocul de șah al societății timpului său, se vede pus în situația să ia în calcul, în anii războiului, împărțirea în tabere a lumii, ceea ce îl face circumspect asupra atitudinii oamenilor și motivează răbufnirea împotriva lui Petre Carp, mai bine zis împotriva opiniei sale, pentru că știe că "este cel mai înrăit filogerman." Petre Carp face parte din grupul celor patru români citați în scrisoarea de la începutul anului 1916, alături de el fiind Marghiloman, Tache Ionescu și Filipescu. Despre originea lor se interesează la Antoine Bibescu și, ca reproș că acesta nu i-a răspuns, reformulează întrebarea la sfârșitul lui ianuarie, mascându-și curiozitatea: "Sper să fi primit *scrisoarea mea de anul nou*. Nici măcar despre originile lui Carp și Maiorescu nu mi-ai vorbit, deși ele mă lasă indiferent."

Notele lui Philip Kolb îi prezintă pe fiecare din cei patru cu datele lor reprezentative: Petre Carp (1837-1919) bărbat de Stat și publicist român, fondatorul revistei *Țara românească*, publicație condusă de liberali. A fost ministru, de două ori șeful consiliului, în 1901 și 1911. Odată cu războiul din 1914, s-a străduit să impulsioneze România să intre în război împotriva aliaților." (Informația după Parlamentul Român); Alexandru Marghiloman (1854-1925), ministru al Afacerilor Străine ale României. A fost germanofil"; Tache Ionescu (1858-1922), avocat și om de Stat român, deputat și fost ministru. În 1914 a făcut campanie împotriva germanofililor"; Nicolae-Grigore Filipescu (1861-1916) bărbat de Stat român și scriitor politic, fost deputat și fost ministru. A fondat liga *Acțiunea națională*, care a pregătit intervenția românească în război, de partea aliaților".

Observațiile lui Marcel Proust, completate de Philip Kolb în *Note*, nu pot anula vibrația cu care scriitorul primește schimbarea anului, bilanț dureros al unor morți și perspectivă încredunțătoare pentru viitor: "Am trecut prin multe suferințe fizice și morale. Îți doresc tot binele în aceste zile, totuși atât de triste, care ne amintesc dureros că ani revin încărcăți de aceleași minunății ale naturii, dar fără să ne aducă o dată cu ei și oamenii. Vor fi, vai, în 1916, și violete, și flori de merișor, și înaintea lor, flori de gheață, dar Bertrand nu va mai fi aici." Iar mai departe "Mai mult ca niciodată, cred în victoria noastră."

La sfârșitul scrisorii, nota predominant elegiacă se schimbă. Marcel Proust pare să-și continue disputa cu Antoine Bibescu, începută încă din 1902, pe tema folosirii particulelor în nume, apelând la numele lui

De Max, tragedian de origine română, născut la Iași, cu un debut răsunător la Comedia Franceză, după informația lui Philip Kolb. "Ce este ca *familie* de Max? îl întreabă Proust. Eu nu împing consecințele principiilor tale Chassang-d'Hosier până acolo încât să spun *Max*."

Zbuciumul pe fondul războiului nu îl face să renunțe la bucuria de a i se fi citit și apreciat romanul, abia apărut, primul din ciclul *În căutarea timpului pierdut*. Marcel Proust este entuziasmat de scrisoarea elegant și sensibil aplecată asupra personajului său, Swann, venită din partea mamei Elenei Văcărescu, și reacționează în două moduri. Trimite de îndată un exemplar al romanului însoțit de o vibranta scrisoare-dedicație doamnei Ion Văcărescu, la 16 iulie 1916: "Omagiul respectuos al autorului deosebit de recunoscător pentru înalta și măgulitoare protecție acordată eroului meu". Dar mai expediază, la scurt interval, lui Lucien Daudet, un concentrat și simțit comentariu: "După câte mi-ați vorbit despre domnișoara Văcărescu, mă faceți să vă spun că am primit de la mama ei o scrisoare într-adevăr splendidă. Întrucât (pe mamă) nu o cunosc, nu-mi dau seama dacă fata a avut vreun amestec, ceea ce nu cred, deoarece scrisoarea pare că vine din partea unei persoane în vârstă."

"Doamna Ion Văcărescu, precizează *Nota* editorului, născută Fălcoianu, este soția ministrului plenipotențiar al României la Paris."

Două morți subite aduc în prim planul atenției lui Marcel Proust numele altor români, consemnate o dată cu compasiunea exprimată în scrisorile care se obișnuiesc în asemenea încercări. Ambele scrisori sunt datate 1918. Una este adresată Marthei Bibescu, la moartea celei mai mici dintre surorile Lahovary, Marguerite, doar de douăzeci și unu de ani, după ce și-a tras un glonte de revolver în cap. Informațiile sunt datorate lui Philip Kolb. Scrisoarea lui Marcel Proust debutează cu mărturisirea suferinței pe care i-o provoacă moartea, în general, și moartea lui Emmanuel, în special, "unul dintre cei mai dragi care mi-au fost aproape în viață."

Pentru a-și face și mai bine înțelese sentimentele, romancierul recurge la un vers al lui Musset: *Quand par tant d'autres noedus tu tiens à la douleur* și continuă a-păsat de amarăciune: "...nu am cunoscut-o pe domnișoara Lahovary. Cu atât mai mare îmi este suferința, deoarece știu că necunoscând-o pe aceea pe care ați pierdut-o de curând, se ivește încă un motiv să mă îndepărtez de dumneavoastră; este un fapt obișnuit să vă simțiți mult mai apropiată de bătrânul servitor care a cunoscut-o, de grădinarul care i-a vorbit, de croitoreasa care i-a făcut o rochie".

A doua scrisoare este adresată prietesei Hélène Șuțu, la moartea verișorului ei, Paul Moruzi, în preziua încheierii armistițiului: "Particip la doliul dumneavoastră. Una dintre acele morți de ultimă oră când, dacă ar mai fi așteptat o zi, nu ar fi fost omorât".

Reprodusă după *Journal des Débats*, de la rubrica *Dans le Monde* sub titlul *Nécrologie*, *Nota* editorului este concentrată pe câteva date definitorii pentru personalitatea prințului Moruzi, mort "acoperit de glorie" în fruntea companiei sale. "Fost ofițer al armatei române, prințul care locuia de zece ani la Paris, a cerut la declanșarea războiului să fie înrolat în armata franceză. A fost făcut cavaler, apoi Ofițer al Legiunii de Onoare."

Știind că fusese căsătorit cu prietesa Maria Mavrocordat, Marcel Proust încearcă să-i ajungă un mesaj prin Hélène Șuțu, deși nici faptul că cei doi erau pe punctul de a divorța nu îi era străin scriitorului, atât de implicat în colectivitatea românească pariziană. El nu pregetă să-și mărturisească sentimentele deosebite față de inteligența ei și pentru faptul că de tânără îndoliată îl legau amintiri de pe vremea când, "de

copilă", era prietenă apropiată cu Emmanuel și Antoine Bibescu. Motiv și al atașamentului său pentru că, oricât de lucid observator ar fi fost, subtilul artist păstra în culisele acestei scene uriașe pe care o stăpâna, emblematic, destinul prieteniei.

Două scrisori, acum din 1922, consemnează observații asupra altor români, concis formulate, îndeajuns totuși ca să se îndrepte ca niște reflectoare asupra lor. Luminile nu le sunt favorabile. "Nu mi-ați fi observat absența, se adresează prietesei Șuțu, nici cât pe aceea a Dlui Stoicescu", presupune Proust cu un aer între badinaj și afecțiune contrariată, ca să-și motiveze absența la o petrecere organizată în saloanele cunoscutului hotel Ritz în cinstea Reginei României de către prințesa Șuțu.

Nota lui Philip Kolb dezvaluie identitatea acestui domn, George René Stoicescu, "consilier financiar al legăției României de la Paris."

Este evident, că nici numele, nici funcția nu erau străine romancierului, pe dată ce își angajează atât de măsurat corelarea termenilor de comparație. Mai regretabil este hazul cu tentă ironică pe seama trimisului extraordinar și ministrul plenipotențiar al României, prințul Dimitrie Ghica, într-o scenetă-scrisoare destinată lui Paul Morand. Acțiunea se petrece la prințesa Șuțu. Prințesa îl antrenează pe "ministrul României" într-o discuție despre Beaumont și Cocteau, în timp ce acesta "preferă" să se informeze cine ar fi putut folosi un limbaj ireverențios la adresa Reginei Maria.

Săgețile lui Marcel Proust sunt trimise în multe direcții. Stridentele saloanelor nu-i scapă. "Nici nu m-ați lăsat să vă salut, îi reproșează el prietesei Șuțu, că m-ați și împins către dna Landowska, gata-gata să o muște de fund pe d-ra Văcărescu".

Într-o asemenea evocare colorată, din februarie 1922, cu doua femei distinse față în față, pasional confruntate, o celebră pianistă și compozitoare poloneză și o poetă româncă, romancierul își strecoară amintirile cu obișnuitul său spirit, ușor banuitor, ușor pomit pe analiză: "Grăție încântătoare d-stra scrisori, îmi arătați că, dimpotrivă, nu v-ați schimbat și că pot fi fericit ca atunci când, pentru a mă determina să vin, îmi scriați: *il veți regasi aici pe generalul Averescu*, deși eu nu îl pierdusem, iar d-stra vă întrețineți cu d-na de Chabrilon...".

"Generalul Alexandru Averescu, scrie Philip Kolb în *Nota*, este bărbat de Stat român, Președintele Consiliului în 1918."

ALTE două nume sunt evocate într-un final de scrisoare din vara anului 1922, Grigore Ghica și Victor Antonescu, ambii succedându-se ca trimiși extraordinari și miniștri plenipotențiar ai României la Paris. După mici neplăceri pricinuite de boala, ca totdeauna deosebit de atent enumerate, printre ele și umezeala casei de pe Cheiul Bourbon, reședința pariziană a Bibestilor, Marcel Proust hazardează o sugestie: "Dragă Antoine, când vei fi ministru la Paris? Când mă gândesc la toți Antoneștii, (toți gentili, de altfel) și la alții (gentili și ei, mai cu seamă Ghica), pe care l-am și văzut, numai pe tine te consider potrivit pentru acest loc, pe tine, prietenul meu atât de admirat și de iubit (fără lingușiri)."

Largul cerc de români menține la cota înaltă interesul scriitorului francez pentru această lume. În corespondența, abunda dovezile că o place, că l-a entuziasmat diversitatea sa umană, nu de puține ori alcătuirile sale putând fi privite ca un autentic depozit de idei, de confirmări sau de contraziceri, de presupuneri din care își trag seva nebănuite combinații și ramificații în operă.

Cornelia Ștefănescu

(Fragment din cartea *Destinul unei întâlniri. Marcel Proust și românii*, care urmează să apară la Editura *Elion*.)

URCUȘUL MUNTELUI SPRE SINE

ROMANUL lui Gao Xingjian *La montagne de l'âme* (670 p.) a obținut, anul trecut, Premiul Nobel. Juriul a citit excelenta traducere franceza semnată de Noël și Liliane Durant, la Editions de l'Aube. Și la fel a făcut (păstrând proporțiile cuvenite) și recenzentul *României literare*. Datele esențiale ale cărții le sint demult familiare cititorilor: autorul este un chinez născut la Beijing în 1940 și stabilit în Franța în 1988. Textul în discuție a fost început în 1982, în țara sa natală, și încheiat la Paris în 1989. În scurta sa prefata, Noël Durant amintește faptul că, la apariția romanului, mulți dintre critici au considerat că, prin această scriere, autorul încearcă să-și "regleze contururile" cu propriile rădăcini, cu țara pentru totdeauna parasită. Cit adevăr conține o astfel de supoziție nu contează. N-ar fi totuși rău dacă ar face asta, astfel, și alți scriitori aflați într-o situație similară. Pentru că *Muntele din suflet* este, mai înainte de orice și oricât de diferite ar fi interpretările care i s-ar putea atribui, un mijloc de cunoaștere a Chinei - sau mai bine zis, a Chinilor - profunde. Cum e posibil acest lucru, ne vom strădui să arătăm pe scurt și parțial (cum altfel?) în ceea ce urmează.

Pare a fi în intenționalitatea auctorială ca *Muntele din suflet* să nu se poată povesti, deși există. E un *Bildungsroman* contemporan, care evocă o călătorie spre un țel - un munte întrezărit, știut, însă necunoscut, mereu aproape și mereu îndepărtat, parind tangibil, dar, de fapt, de neatins. Este un macrobasm modern și o macrosinestezie, între altele. Sint experimentate aproape toate stilurile cunoscute, de la poem în proză sau în versuri albe, la frazele succinte, sacadate, alternând cu cele lungi, complexe și întortocheate; ecourile tardive ale noului roman francez se întretes cu tehnici proprii existențialismului și cu *stream of consciousness technique*. Dialogul interior alternează cu dialogismul propriu textului dramatic. Totuși, naratorul-martor prefera, cel mai adesea, stilul indirect liber.

La montagne de l'âme se numește, în chineză, Lingshan. E muntele "(de) unde poți vedea minuni, care te ajută să uiți de suferință și să-ți câștigi libertatea".

Cartea este de o varietate infinită. Lumi de aici și lumi "de dincolo" sint aduse, de călătorie, în memorie sau în auz. Sint povestite, proiectate, sugerate, amintite. Aflăm de crime și de lupte între indivizi și clanuri, de crime care au fost comise din greșeală și de crime în care fantasticul este un element esențial. Printre motivele ce se repetă obsedant se număra amorul - de regulă, ratat - chiar dacă e posibil ca, din timp în timp, pe o perioadă scurtă, să ofere împlinirea.

Fragilitatea relațiilor între oameni e un dat. Aproape permanent sint amintite violuri și violențe de tot felul. Omul este mereu sfîșiat între singurătatea funciară și o irepresibilă dorință de comunicare, materializată rar, cu greutate. Legende de demult se întretes cu povestiri dintr-un prezent, care sub ochii cititorului - alt martor! - se transformă, treptat, în propria-i legendă. Întimplări din China secolelor de imperiu se amestecă, firesc, cu altele, din timpul revoluției culturale și al lagărelor de reeducare (timp și loc despre care aflăm că au revelat "omul mai înspăimântător decît natura dezlănțuită și decît jivinele cele mai crunte") sau din prezentul imediat al naratorului. Prezent în care personajele afirmă că nu mai acceptă tabuuri de absolut nici un fel. Mitologia se amestecă în cotidian - desigur, prin fantastic și oniric. Comorile ascunse și dragonii par elemente la fel de "reale" ca și templele budiste (de cele mai multe ori, dezafectate).

Trăim înconjurați de morții noștri. Ne ducem viața în peșteri, în case de țară, în hoteluri oarecare și chiar în orașe - sugerate uneori, nicicînd descrise. Călătorim pe jos, cu trenul, cu autobuzul (care e, frecvent, în pană), cu o barcă sau cu trenul (înțesat, sordid). Dam tîrcoale pînă aproape de birlogul ursului și vedem - sau ni se pare că vedem - animale - fabulos-gigantice. Mergem pe poteci întunecoase și pustii. Auzim apeluri disperate (la iubire), în singurătatea nopții. Sint cuvinte spuse prea devreme, prea tirziu, replici ratate și relații eșuate. Asistăm la întîlniri în-

tîmplătoare, despărțiri, neînțelegeri și aflăm că există amintiri de care nu ai cum scăpa.

Călătoria are loc prin păduri virgine încă, traversînd riuri sau mergînd doar spre izvorul lor, aflat în munți sălbatici ce se bat în capete; este un drum, în cea mai mare parte, printre stînci și defilee. Un drum, în cursul căruia strigătele deznădăjduite (și mai mult imaginate) alternează cu o liniște terifiantă și cu ecoul auzit din văi. Natura îi joacă feste omului, oricît de rațional ar fi acesta și cu oricîtă detașare științifică ar fi înzestrat.

Calatorul/pelerinul/cititorul se confruntă, periodic și circular, cu spaime atotcuprinzătoare, însă nu disperă în a-și cauta un echilibru interior, oricum precar - chiar și în rarele momente de respiro. Ne aflăm, aproape permanent, la margini de pădure și civilizații. Chiar și atunci cînd își angajează o călăuză, omul este, mai mereu, lipsit de ghid, de hartă, de busolă. Și așteaptă, fără încetare, un miracol. Poate că pe acela al scriiturii. Naratorul e, în plus, terorizat, de relatari și amintiri, cu privire la călători ce s-au pierdut în munți, recent sau în vechime.

IMINENȚA morții este o constantă. Cvasi-certitudinea (fiindcă oricînd rămîne o speranță) că ai cancer și/sau tentația de sinucidere (din dezgust față de viață) sint factori care te fac să-ți revezi întreaga existență și să explorezi, pînă în străfunduri, relațiile cu ceilalți, în general, și cu familia, în special. Și totuși, urcușul muntelui este, evident, o luptă pentru viață. "Nu eram pregătită să urc muntele", spune o voce feminină (folosind ca pretext pantofii cu tocuri înalte). "Dar, de vreme ce ești pe munte, pregătește-te să suferi", îi răspunde, dur și sapiențial, bărbatul cu care are o relație efemeră ce s-ar dori trainică. Sau, poate, dimpotrivă. Căci, conform budismului - o mască, între altele - "toate imaginile sint minciuni, iar absența imaginii e tot minciună". Un lac celebru poate că nu este decît un eleșteu, ceva mai adînc ca altele. Așa încît, pînă la urmă, totul depinde de tine. Dacă vrei ca o femeie să fie frumoasă, chiar așa și e; dacă ți-o imaginezi urîtă, ea devine, în ochii tăi, un monstru.

Cîteva capitole, înspre final, sint dedicate incidentului, aparent banal, al unei chei pierdute. Poate că și regăsite. E, desigur, transparent, cheia vieții, a cunoașterii, a relațiilor dintre oameni.

Mergînd prin noroaie, prin soare, prin ploii și furtună, prin zile senine și calme, la umbră, și ziua și noaptea și iarna și vara, încet sau grăbit, revii în locuri bintuite de amintiri și de fantasmе. Sau alegi să "defrișezi" păduri sălbătice. Sau străbați deșerturi ale sufletului, provocate, mai întii de toate, de dificultatea oricărei comunicări.

Dorința de a pătrunde în sufletul, în mintea și în memoria celuilalt, ispita de a reveni din drum și de a te refugia în copilărie sint dublate de o frică atotcuprinzătoare. De șoareci, de șerpi, de balauri, de fantasmе. De care încerci să te aperi căutînd refugiu în civilizație și în relații trecătoare, prin recurs la vorbe și la simulacre de comunicare, pentru a scăpa de gînduri.

Prin urmare, apropierea de Muntele din Suflet declanșează demonii. Muntele din Suflet poate să fie un Munte al Nenorocirilor. Tocmai de aceea, în pofida încercării conștiente, muntele, probabil, că nu e atins.

Și astfel, prin lente alunecări și poticniri, printre încilcite profunzimi și printre suprafețe ce atrag și ce înșeală, *Muntele din suflet* se constituie dintr-o alternanță de gros-planuri și vederi panoramate, din umbre și lumini și din reflecții în ape (fie pure, fie tulburi).

Mergi drept sau în zig-zag sau cu ocoluri, entuziast sau șovăielnic, dorind să te întorci, chiar să abandonezi, totuși găsînd puterea de a nu te lăsa, odată ce - printre profanatorii de morminte și paznicii de la templele strămoșilor - te vezi pornit în căutarea muntelui, în căutarea morții, a iubirii, a adevărului. Toate aceste inițieri se dovedesc, în lungul drum către finalul cărții, a fi eșuat. Sau, poate, nu.

"Adevărata problemă este aceea de a-mi conștientiza propriul eu, acest monstru care mă chinuie fără

încetare. Amorul-propriu, autodistrugerea, rezerva, aroganța, satisfacția și tristețea, gelozia și ura, toate, de aici provin: din eul interior; eul este, de fapt, sursa nenorocirilor umanității. Oare soluția nenorocirii trebuie să implice, cu necesitate, să-mi înăbuș eul conștient?"

"Lupta" cu pădurile în care încă n-a fost nimeni este o metaforă a luptei cu sine, în căutarea adîncimilor din suflet. Sau, poate, în speranța de a le păstra ascunse chiar de sine. "Pelerinul" nu își suprapune *Muntele din suflet* cu himera exterioară fiindcă, existențialist, ezită.

Nu cumva, pînă la urmă, e totuna în ce direcție mergi?

În această carte despre *Muntele din suflet* ești "tu" sau "eu" sau "el" sau "ea". N-ai nume și nu faci niciodată parte dintr-un "noi". În lume nu există solidaritate. Nici în bucurie, nici în angoase, nici chiar în confuzie. Există numai suișuri, coborișuri, ocolșuri, în singurătăți insuportabile. Și un bătrîn ce te îndrumă, criptic-înțelept și pythic-enervant. Și o batrină, în cu totul altă parte, ale cărei vorbe nu ai cum să știi de te avertizeaza sau blesteama.

IAR foarte aproape de final (în "capitolul" 71 din 81 cite are cartea, ce, de altfel, dă impresia că s-ar fi putut sfîrși oricînd sau, ca și călătoria, ar fi putut continua la nesfîrșit), întîlnim o serie de "definiții" alternative ale istoriei, care poate că ar merita citate *in extenso*. Iată-le: "Istoria este o enigmă. Sau istoria nu e altceva decît minciună. Sau istoria e un șir de baliverne. Sau istoria e o profetie. Sau istoria e un fruct acid. Sau istoria e tare ca fierul. Sau istoria nu e decît un bulgăre de lut. Sau istoria e un lințoliu. Sau istoria e un medicament sudorific. Sau istoria e ca o speranță ce izbește zidul. Sau bibelouri antice - aceasta e istoria. Sau istoria e realizarea rațiunii. Sau istoria e rezultatul experienței. Sau istoria rezultă din dovezi. Sau istoria e o multime de perle împrăștiate. Sau istoria e înlanțuirea unui șir de cauze. Sau istoria e o metaforă. Sau istoria e un fapt, o stare a minții. Sau istoria e istorie. Sau omul n-are nimic din toate acestea. Sau istoria se reduce la un singur suspin. Sau istoria poate fi descifrată după cum dorim - mare descoperire".

Și această serie de variațiuni tautologice și absolut banale pe aceeași temă ar putea fi o *mise-en-abyme*, între atîtea altele, ale textului. În rest, "cu cit mergi mai mult spre munte, cu atît te îndepărtezi mai mult de el".

În ce mă privește, ar rămîne, totuși, o întrebare, desigur retorică: Sint toate acestea argumente (între altele, care, desigur, n-au putut fi detaliate aici) care să îndreptătească un Nobel? Juriul de anul trecut a răpus afirmativ.

Mariana Net

Femeile și romanul polițist

● Din *Lire* pe octombrie: "Dacă se poate vorbi despre o "nebulie a romanului polițist" astăzi, vinzările atingând culmi care ne lasă visători, faptul se datorează femeilor. Femeile reprezintă 75% din cititorii de ficțiune (din Franța), din care genul polițist face parte. În anii '50-'60, *Serie Noire* și electoratul său masculin aveau întâietatea. În anii '70, *Fleure noir* cu San-Antonio, dar și *Spécial police* se impuneau ca tiraj și plăceau «adevăraților bărbați». De atunci, electoratul feminin a transformat peisajul. Nemaîmulțumindu-se cu Agatha Christie sau Patricia Highsmith, refuzând să se închidă în atmosfera englezească - ceaiul, arsenicul, vechile dantele - cititoarele au antrenat în gustul lor o nouă generație de romaniere, care vin cu femeile lor polițiste, cu anchetatoarele la fața locului, judecătore, medici ori normaliste. Grație acestor cititoare, avem azi romanul polițist de aspect feminist și social și autoare, recunoscute în fine și vindute tot mai bine, precum Amanda Cross sau Ruth Rendell. Bine înfipte în cotidian, noile eroine își permit să aibă familie, amoruri, să poftească la rochia neagră și scurtă la modă, la amanți de ocazie și la o bună porție de independență".

Filiera Bulgari

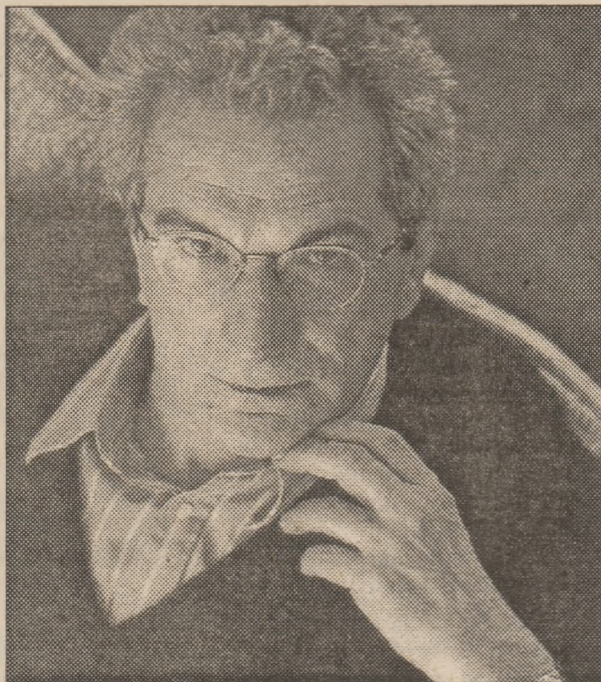
● Bulgari este cunoscută casa de bijuterii. *Filiera Bulgari* (în original *The Bulgari Connection*) este titlul unui roman recent al englezoaicei Fay Weldon care a primit o ofertă curioasă de la bijutierul cu pricina și anume de a-i fi sponsorizat romanul cu condiția ca numele casei de bijuterii să fie menționat de o duzină de ori în cuprinsul lui. Fay Weldon a făcut mai mult decât atât: a introdus *Bulgari* în înfriga romanului. La cit se ridică valoarea contractului nu se știe. Italianul Luigi Malerba a publicat la Mondadori romanul *Città e dintorni* în care, la sfârșitul unui capitol, cititorul da peste figura top modelului australian Megan Gale care face reclamă pentru *idei ce pot schimba lumea cu Omnitel/Vodafone*. Publicitatea din text a înjumătățit prețul romanului și i-a dublat tirajul.

Criza cărții? Nici vorbă

● Se discută, și la noi, și aiurea, despre faptul că nu se mai citește ca altădată. Criza cărții, criza lecturii sînt pe toate buzele. Că toate discuțiile de acest fel, și aceasta suferă de o carență majoră: nimeni n-a făcut o cercetare științifică referitoare la numărul de cărți ce se publică, la tiraje, la cititori. Am căzut în *Le Monde des livres de poche* din mai trecut peste o listă a aparițiilor în colecțiile de buzunar ale editurilor franceze: literatură franceză, traduceri, artă, eseu, s.f., științe, școala etc. Așadar nu doar literatură, dar în cea mai mare

parte literatură. Și nu o listă completă, ci o selecție. Am numărat: în jur de 300 de titluri aparut în cursul lunii aprilie! Asta face 3-4000 de titluri anual și, la un tiraj mediu de 10.000 de exemplare (ceea ce este, cred, mult sub realitate), avem 30-40.000.000 de exemplare în fiecare an. Nu se vind toate, epuizarea stocului fiind mai lentă, dar vin altele din urma, mereu. La aceste cifre nu poate fi vorba de o criza a cărții. Și *Nota bene*: am luat în considerare doar colecțiile accesibile, nicidecum totalitatea cărților tipărite.

Închisoarea și imperiul

● La 68 de ani Antonio Negri se află închis la Rebibbia din Roma, ispășind o pedeapsă de 17 ani pentru "insurrecție armată contra statului". Fost director al Departamentului de științe politice de Universitatea din Padova, fost lider al grupului *Potere operaio* (*Puterea muncitorească*), exilat la Paris unde a predat la Ecole Normale Supérieure, la Universitatea Paris-VIII și la Collège International de Philosophie, Negri își petrece nopțile între zidurile de la Rebibbia și zilele, cînd poate ieși, acasă, unde scrie. Cartea lui *Imperiul*, în colaborare cu americanul Michael Hardt, a fost publicată în Argentina, Brazilia, Venezuela, Spania, Franța, Arabia Saudită, Turcia, Croația, Japonia, Coreea de Sud, China și Taiwan. S-ar părea că nu și în SUA, Franța și Italia, tocmai țările în care Negri și Hardt au trăit și au scris. Imperiul la care ei se referă e un fel de antipod al inchiisorii: spațiu fără limite. Substitut al statului național actual și singurul capabil, după părerea autorilor, să aducă lumii din postistorie pacea și ordinea.

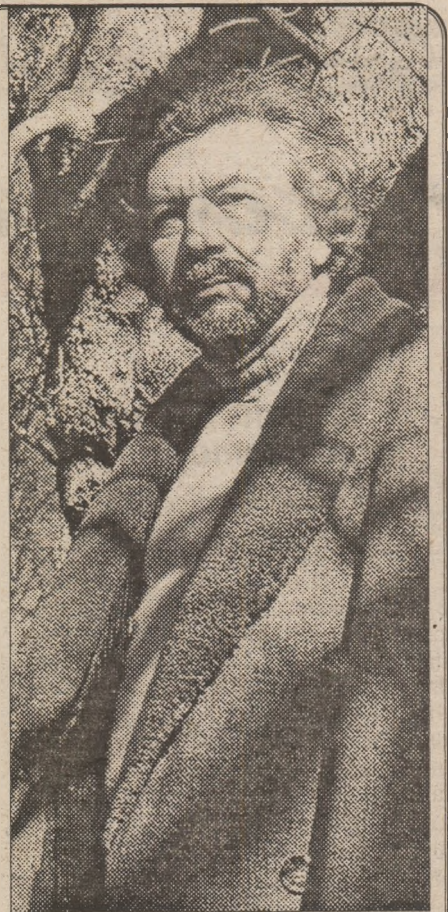
Kipling se întoarce

● Laureatul din 1907 al Premiului Nobel, englezul (născut în India) Rudyard Kipling (1865-1936), cunoscut îndeosebi pentru *Cărțile junglei*, părea uitat de o bună bucată de vreme. În orice caz, în pofida admirației pe care i-au arătat-o, dintre contemporanii noștri, Bioy Casares sau Borges, și a succesului său la adolescenți, puțini mai știu

astăzi că autorul lui *Mowgli* a fost și un remarcabil poet, apreciat de exigentul T.S. Eliot, și mai ales un nuvelist extraordinar și copios (aproape 1500 de pagini într-o ediție recentă pe hirtie de bibliu!). La 65 de ani de la moartea sa, Kipling revine în preferințele de lectură ale noilor generații ca unul din marii scriitori ai secolului XX.

Octogenarul Robbe-Grillet

MAJORITATEA publicațiilor culturale franceze (*Magazine littéraire, Lire, etc.*) consacră câteva pagini, din numărul pe octombrie, lui Alain Robbe-Grillet, la 80 de ani. În *Lire* este un interviu degajat și spiritual cu unul dintre promotorii "noului roman" de acum patru decenii. Alături de Nathalie Sarraute, Marguerite Duras, Claude Simon (acesta a primit Nobelul), Grillet este unul dintre romancierii care au încercat să schimbe romanul și încă într-un mod radical, inovînd în materie de intrigă, de personaj, de limbaj și de perspectivă narativă. Deși pare perimat astăzi, "noul roman" francez din anii '50-'60, care i-a influențat într-o bună măsură pe scriitorii români ai generației lui Sorin Titel (*Lunga călătorie a prizonierului*) și Mircea Ciobanu (*Martorii*), a lăsat unele urme în felul de a fi abordată realitatea. Ultima carte a lui Robbe-Grillet, după două decenii de tăcere, are un titlu kierkegaardian, *Reluarea (La reprise)*, și este povestea unui agent francez însărcinat să ucidă un bărbat în Berlinul ruinat de la finele deceniului 5 din secolul trecut. Jumătate polițist, jumătate erotic, romanul

nu e complet străin de echivocurile narative și psihologice din *La Jalousie (Gelozia)* ori din *Dans le labyrinthe (În labirint)*, romane care l-au făcut celebru, la patruzeci de ani, pe octogenarul de astăzi.

Romanele apocalipsei

● Toamna - *la rentrée*, cum zic francezii - a venit la Paris cu o nouă modă în materie de imaginație romanescă: apocalipsa. Mai exact, diferite forme de catastrofă planetară, mai mult sau mai puțin s.f. Cînd te gîndești că aceste cărți, scrise, firește, înainte de 11 septembrie cînd au fost loviți la New York *Gemenii*, nu poți să nu te întrebi ce este cu intuiția scriitorilor: dacă ei au darul de a prevedea. Se știe că autoritățile americane au apelat la artiști de la Hollywood pentru a închipui eventuale scenarii criminale și a le preveni. Ar fi bine dacă romanele tipărite recent în Franța ar fi o lectură obligatorie pentru factorii de securitate din Europa. Imaginația romancierilor e teribilă și, dacă o considerăm, previziune, ne cuprinde spaimea. În *Introduction à la mort française (Introducere în moartea franceză)*, Yannick Haenel vede un haos general din care se salvează de alienare cine poate. Iegor Gran ne pune sub ochi planeta Pămînt fără nici o femeie. Toate au dispărut, în romanul său *Spécimen mâle (Specimen masculin)*. Seceta îndelungată și schimbările climatice alungă toată populația europeană în jurul Mediteranei, în romanul, tradus din engleză, *Mara et Dann* de Doris Lessing. În *Frigo* de Jean Grégor toți oamenii mor înghețați. Prăbușiri tehnologice și crize ale civilizației vestest sfârșitul lumii. Deocamdată în romane. Miine, cine știe.

Scriitorii și alcoolul

● "Dumnezeu a creat apa și omul, vinul", spunea V. Hugo. Iar Jacques Prévert adăuga: "natura are oroare de sticle goale". Un eseu al lui Alexandre Lacroix, *Se noyer dans l'alcool? (A se îneca în alcool?)* rediscută vechea dilemă: unii scriitori își datorează geniul faptului de a bea sau beau din pricină că sînt geniali? Lăsaînd gluma la o parte, e de remarcat rolul considerabil jucat în literatura modernă, cu începere din secolul XIX, de alcool. "Bautura a modificat în același timp modul de viață al scriitorilor și stilul lor", scrie Bernard Morlino în

Lire (octombrie), comentînd eseuul lui Lacroix. E.T.A. Hoffmann, Poe, Verlaine, înainte de ei Musset, apoi Joyce, Fitzgerald, Hemingway, Lowry, Duras, Pessoa, Styron și alții și-au făcut din vin, absint, whisky și din alte alcooluri o rațiune importantă de a scrie. S-ar zice că alcoolul le distruge ficatul, dar îi inspiră pe scriitorii din epoca romantismului, simbolismului și modernismului. O sută cincizeci de ani de alcoolism literar, iată un titlu marquezian pentru istoria literaturii europene și nord-americane de pe la mijlocul secolului XIX încoace.

Poveștile orașelului de la cîmpie

● Robert Coover este un romancier bine cîtat în SUA. O cariera europeană nu pare să fi făcut însă pînă la ultimul său roman, *Nevasta lui John*, tradus recent la Seuil. E un roman de peste 500 de pagini, care descrie viața cotidiană dintr-un orașel de cîmpie din Middle West. Sub crusta destul de groasă a aparențelor de onorabilitate plicticoasă și filistină - ca într-un alt loc unde nu s-a întimplat nimic - se ascund o isterie colectivă niște imense frustrări, nebunia, perversiunea și ipocrizia. Originalitatea romanului constă în aceea că este alcătuit din zeci, sute de povești ("a fost odată ca niciodată" e o formulă recurentă), care arată în Coover un îndrăgostit de imaginația celor *1001 de nopți*, de Sterne, de Cervantes, de Borges și de toți cei cărora le-a plăcut să bîsnească, amestecînd imaginația și realitatea după o rețetă proprie.

Femeia în secolul XVI european

● O carte a Madeleine Lazard, *Les Avenues de Femynie (Bulevardele din Feminia)*, descrie viața femeii occidentale în secolul lui Montaigne. Distanța față de solicitările feministelor contemporane este imensă. Discriminată, pe toate planurile, femeia nu avea dreptul nici la educație, spre a-i fi protejată inocența. Mentalitatea ne duce cu gîndul la femeile din Afganistanul talibanilor.

Doar că sîntem în secolul XXI. Inferioritatea femeilor părea normală chiar și unor minți luminate ca Erasm, Calvin sau Ronsard. Singur Montaigne și-a dat fiicele la școală și a crezut în dreptul lor la o viață comparabilă cu a bărbaților. Dintre personalitățile și astăzi cunoscute ale secolului XVI francez, doar două au fost femei: poeta Louise Labé și prozatoarea Marguerite de Navarre.

Revista revistelor

Ignazio Silone și postcomunismul

Cronicarul simte nevoia să revină la numărul de toamnă al revistei *Lettre Internationales* din care a comentat două texte în nr. 42, lăsând alte câteva, excepționale de asemenea, nesemnătate, din lipsa spațiului. În continuarea revelațiilor politice, iată, discuția dintre Wolfgang Kraushaar și Jörg Herrmann despre *Fracțiunea Armata Roșie (RAF)* aduce elemente și interpretări noi. Specialist în terorismul anilor '60-'70, Kraushaar a publicat de curind o carte *Fantomele stîngii* în care vine cu ipoteza surprinzătoare că *RAF*, care își declara o ideologie antifascistă, a preluat moduri de gândire și metode de tip nazist. Foarte interesantă este situarea acțiunilor lui Andreas Baader și compania în contextul extrem de violent - în toată lumea - de la sfîrșitul deceniului 7: războiul din Vietnam, asasinarea lui Martin Luther King, atentatul contra lui Rudi Dutschke, împușcarea a sute de demonstranți în Mexico City, invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia, debutul conflictului din Irlanda, dictatura militară din Grecia ș.a. Un alt text remarcabil este acela al lui François Fejtő intitulat *Un avertisment: recitînd «Dumnezeul tenebrelor»*. *Dumnezeul tenebrelor* e culegere de șase texte, publicată acum 50 de ani, ale unor "apostați ai bisericii comuniste", cum îi numește Fejtő, între care Ignazio Silone, André Gide și Arthur Koestler sint cei mai cunoscuți. Cartea conține mărturia dezamăgirii unor intelectuali, care simpatizaseră cu URSS și detestau fascismul, cînd au constatat că sistemul comunist sovietic era la fel de odios ca și acela nazist din Germania lui Hitler. Ei "au depus armele în fața adevărului", cum scrie Fejtő citînd faimoasa expresie a lui Montaigne. Cei care fuseseră membri ai partidelor comuniste din țările lor au decis să le părăsească. În ultima convorbire cu Togliati, liderul Partidului Comunist Italian, Silone i-a spus acestuia:

"Lupta finală se va da între comuniști și excomuniști." Uluitoarea previziune îl determină pe Fejtő, care scrie comentariul său în anii de postcomunism, să facă din avertismentul scriitorului italian o premisă pentru analiza - strălucită - pe care o consacră felului în care comunismul s-a prăbușit instituțional în clipa în care a încetat vraja ideologiei lui. Nu adversarii din afară, nu democrațiile europene, nu vreo invazie militară, nu carențele economice sau represuniile sociale au condus regimurile sovietice la groapă, ci "bătălia ideilor" și, mai exact, eroarea frunțașilor imperiului ideocratic de a-și supraaprecia "puterea lor de a schimba natura umană prin violență și minciună". Citeva texte literare merită a fi consemnate în același număr din *L.I.* Unul are valoare de document și anume raportul pe care Isaiah Berlin (în toamna lui 1945, ca reprezentant oficial al Ministerului de Externe britanic, Berlin vizita Rusia după două decenii și jumătate de la emigrarea lui) l-a intitulat modest *Artele în Rusia sub Stalin*. Textul este una din cele mai temeinice analize pe care o cunosc a funcționării sistemului comunist în materie de cultură. Prima lui parte, generală, este perfect valabilă pentru ce s-a întîmplat și la noi, după 1945 și, mai ales, după 1948, și cam peste tot în țările fostului lagăr răsăritean. În fine, din celebrul teatrolog polonez Jan Kott, autorul cărții *Shakespeare, contemporanul nostru*, tradusă în românește în 1969, cea mai radicală interpretare politică a operei marelui Will, revista publică un studiu despre raporturile (ce idee!) teatrului japonez *Nô* cu teatrul modernist european al lui Beckett și cu viziunile scenice ale lui Jerzy Grotowski. *Un teatru în care nu se întîmplă nimic?*, se întrebă Kott chiar din titlu. Dovedind că se întîmplă o mulțime de lucruri foarte semnificative.

România s-a ajuns din urmă

Buletinele meteo au ajuns la loc de frunte în cotidienele centrale, la concurență cu știrile bomba. Cititorii care vor avea curiozitatea să răsfoiască ziarele din anii trecuți vor observa că, în preajma iernii, aceleași variațiuni pe tema răcirii vremii erau cele care tăiau răsufierea. Articolele de sezon au ajuns în partea de sus a ADEVĂRULUI care titrează, la 31 octombrie: "De la 1 ianuarie 2002, printr-o ordonanță adoptată pe șest de Guvern, *Energia termică va fi subvenționată de ... populație*", iar editorialul semnat de Marius Nițu se intitulează *Guvernul ia mîna de pe calorifer*. Tot din Adevărul aflăm că sindicaliști din nouă județe ardelenne, membri ai Cartelului Alfa, au alcătuit *Proclamația de la Cluj* pe care au înaintat-o prefectului Vasile Soporan, pentru ca acesta s-o înmîneze premierului Năstase. Cronicarul nu pune sub semnul întrebării acest document sindical, nici motivele care i-au determinat pe autori să-l pună pe hirtie, dar de aici pînă la a-l intitula *Proclamația de la Cluj*, după modelul *Proclamației de la Blaj*, parcă e cam mult. ♦ Cu oarecare întîrziere, dacă ținem seamă că la licee cursurile au început de mai bine de o lună și jumătate, *Profesorii de istorie îi cer Ecaterinei Andronescu să se răzgîndească în privința manualelor*,

anunță ZIUA, care precizează: "Un grup de opinie format din profesori de istorie au transmis o scrisoare deschisă ministrului Educației, Ecaterina Andronescu, prin care-i solicită să reevalueze decizia luată privind limitarea numărului de manuale pentru liceu (...) Semnatarii listei sint practic crema specialității, și nu îi putem enumera numai din lipsa spațiului". Dacă trecem cu vederea să știrea e neingrijit redactată, nu putem să nu ne întrebăm ce rost mai are o asemenea scrisoare deschisă după ce anul școlar a început, iar profesorii s-au mulțumit să le ceară elevilor să cumpere ce manuale au avut la îndemînă. ♦ În ROMÂNIA LIBERĂ Ilie Șerbănescu scrie următoarele: "Deși faptul poate că nu place, România începutului de mileniu reproduce propria sa configurație interbelică. Într-un fel, ca o ironie tragică, pentru cei aflați acum la guvernare, care, cu o mică pauză, au condus țara după '89, s-au străduit propagandistic din răspuseri să desfîdă trimiterile septuagenarilor țăraniști la anii interbelici ca năzuință și model de inspirație. Aceiași însă 70-80% care - indiferent dacă sint de la oraș sau de la sat - duc un trai sub cel decent sint opuși unei "burghezo-moșierimi", de data asta nefanariotă, ci get beget românească". Adică, precizează Ilie Șer-

LA MICROSCOP

Interesul național și interesele zilnice

ÎNCERCÎND să-l prindă la cotitură pe premierul Năstase, opoziția îl acuză de trădarea intereselor naționale din cauza noii sale atitudini față de Legea statutului. Pentru a nu pica prost partidul de guvernămînt în ochii alegătorilor români din Transilvania, ministrul de Interne Ioan Rus a atacat, recent, la Cluj, politica UDMR.

Nu știu în ce măsură alegătorul obișnuit e impresionat de aceste discuții în care UDMR a devenit cuiul lui Pelelea. Am, de asemenea, serioase îndoieli că discuțiile politice care au avut loc pe tema Legii Bugetului îi sensibilizează pe concetățenii noștri. Nici măcar disputele privitoare la încheierea tratatului de bază cu Rusia nu par să antreneze interesul opiniei publice.

Românii sint mult mai preocupați de chestiuni care îi ating direct și cotidian: scumpiri de tot felul, siguranța personală, stabilitatea veniturilor și, nu în ultimul rînd, sănătatea.

De mai mulți ani aceasta e agenda priorităților omului obișnuit. Nu vreau să spun prin asta că *politica înaltă* nu mai stîrnește interes, dar, prin comparație, e mai important ce pui azi în farfurie sau ce vei face la iarnă, decît cea mai tăioasă luptă parlamentară avînd alt subiect.

E aproape un deceniu de cînd iarna a ajuns cea mai importantă forță de opoziție din România. Ea acumulează resentimente împotriva Puterii și tot ea verifică rezultatele politicilor economice din restul anului. În timpul iernii alegătorul își pune întrebarea dacă a votat cu cine trebuia și își amîntește de toate promisiunile pe care i le-au făcut cei pe care i-a pus să-l reprezinte. Iarna e cea care topește procentele din sondajele de opinie mai abitir decît orice discurs politic din opoziție. Tot ea îi face pe cei de la putere să scoată de la naftalină "greaua moștenire", ca pe un palton politic.

Sa fie iarna mai rea în România decît în alte țări foste comuniste?

Revenind la agenda priorităților ro-

mânului obișnuit, dincolo de lupta cu iarna, el se roagă cu tot mai multă insistență bunului Dumnezeu să-l țină sănătos.

După ce a fost reformat și revoluționat de nenumărate ori sistemul asistenței medicale din țara noastră s-a transformat într-un labirint birocratic în care și puținii bani care intră se pierd la rascrucea unor legi sau hotărîri care se bat cap în cap. În ultimele săptămîni, goana după aur e nimic în comparație cu vinătoarea după anumite medicamente care se vind în fiole. Pentru a nu mai aminti de lanțul slăbiciunilor așa-numitelor toxinfecții alimentare care găsesc de fiecare dată nepregătită poliția sanitară autohtonă. Încît au ajuns brînzoaicele și pateurile inamicul public numărul unu în România.

Cu vreo lună în urmă, premierul Năstase a ordonat să se facă o anchetă în mijlocul nopții fiindcă se stînsese lumina pe Stadionul Giulești, în timpul unui meci internațional, punînd în primejdie obrazul națiunii. Cite asemenea anchete s-au făcut însă în toiu nopții pentru rezolvarea unor probleme sociale mai presante decît un incident la un meci de fotbal?

Ochiurile sitei politicianului român se pare că sint mult mai largi decît *aceste* probleme ale alegătorului. Știind că n-a făcut mai mult pentru rezolvarea lor atunci cînd se afla la putere, opoziția de azi fie că le ignora, fie că le abordează superficial. Iar Puterea "le descoperă" cu o indignată inocență. Cutare ministru se miră că se scumpește căldura, altul se plînge de lipsa medicamentelor și mai știu eu ce secretar de stat declară război de o zi prăvăliilor unde se vind brînzoaice și senșiuri.

Așa se face, probabil, că, la rîndul său, alegătorul nu se prea sinchisește de problemele de pe agenda politicianilor, deși opoziția fierbe, iar Puterea dă din colț în colț.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sint incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69.
Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9, 30-13.
Abonamente în 2001: 3 luni - 130.000 lei; 6 luni - 260.000 lei;
1 an - 510.000 lei. ISSN 1220-6318

Imprimat la
NAȚIONAL ROM

24 pag - 10.000 lei
La redacție: 8.000 lei

Cronicar